

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

GÜNCEL ULUSLARARASI POLİTİKADA KARADENİZ'İN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Burcu ÇÖRTEN

Tez Danışmanı

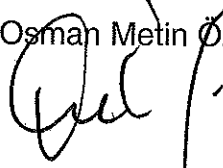
Prof. Dr. Osman Metin ÖZTÜRK

Ankara-2008

ONAY

Burcu Çörten tarafından hazırlanan "Güncel Uluslararası Politikada Karadeniz'in Yeri" başlıklı bu çalışma, 23 Ekim 2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Osman Metin ÖZTÜRK



Prof. Dr. Mustafa AYDIN



Doç. Dr. Sencer İMER



ÖNSÖZ

Karadeniz gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney istikametlerindeki güç mücadelelerinin odağında olmasına rağmen Soğuk Savaş dönemi boyunca dünyanın dikkatini çok az çeken bir bölge olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ise jeopolitik konumu en fazla değişen bölgelerden birisi de Karadeniz'dir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte Karadeniz'in iki blok arasında ideolojik ve askeri yüzleşme alanı olma özelliği sona ermiş, bölge hem iç dinamikleri hem de dış etkenler ile daha hareketli bir coğrafya haline gelmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin yıkılması ile bölgede egemenliğini kazanan, sınırlarını ve ulusal çıkarlarını yeniden tespit eden devletlerin dış politikalarında Avrupa-Atlantik dünyasına doğru bir yönelim içine girmeleri, Rusya'nın arka bahçesi olarak nitelendirdiği bölgeye Batı'nın girişini kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Batı ile Rusya arasında bölgede başlayan rekabet, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO ve AB'nin doğuya doğru genişleme stratejileri kapsamında anılan örgütlere üye olmaları, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyelik konusunda kararlı tutumları, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir ayağını oluşturan Geniş Karadeniz Projesi kapsamında bölgede askeri üsler elde etmesi ve Karadeniz'e Amerikan filosunu yerleştirebilmek için Montrö Sözleşmesi'ni esnetme çalışmaları dikkat çekmektedir.

Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu yapılanmasında; deniz havzası olmaktan çok, bloklar arası kutuplaşmanın keskin şekilde yaşandığı bir iç deniz kimliği taşıyan Karadeniz, Türkiye için taşıdığı potansiyelin çok gerisinde bir öneme sahip olmuştur. Karadeniz; Türkiye'nin hayati çıkarlarının bulunduğu Avrupa-Anadolu-Asya arasındaki stratejik bir deniz olmaktan ziyade, "uzak ve ıssız" bir su yolu olarak yorumlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile bölgede yaşanan hareketlilik Karadeniz'de en uzun kıyıya sahip olan ve Karadeniz'in güneyini tutan Türkiye için de Karadeniz'e ilişkin algılamaların değişmesi sonucunu gündeme getirmiştir. Türkiye dış

politikasında Karadeniz'e yönelik olarak daha aktif bir tutum izlemeye başlamıştır.

Türkiye'nin inisiyatifi ile Karadeniz'de ekonomik alanda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)'nin kurulması, Blackseafor ve Blacksea Harmony gibi güvenlik alanındaki işbirliği düşüncesini kıyıdaş ülkeler açısından önemli gelişmeler olarak algılanmaktadır. Türkiye ekonomik ve askeri bu örgütler aracılığı ile bölgenin önemli bir aktörü olduğunun altını çizmiş ve bölgesel rekabette önemli bir mesafe kat etmiş bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında gerek bölge ülkeleri gerekse bölge dışı aktörlerin Karadeniz Bölgesi'ne ilişkin çıkarları ve öncelikleri uluslar arası ilişkiler açısından analiz edilmiş ve mevcut durum ile geleceğe yönelik projeksiyonlar bilimsel ve objektiflik esaslara bağlı kalınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“Güncel Uluslararası Politikada Karadeniz'in Yeri” konulu bu çalışmada öncelikle tez danışmanlığımı üstlenerek tezimin her aşamasında bana bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren Sayın Prof. Dr. Osman Metin ÖZTÜRK'e şükranlarımı sunarım.

Son olarak tezimin yazım ve kontrol aşamasında yardımlarını esirgemeyen sevgili babam Mehmet ÇÖRTEN ve değerli arkadaşım Gonca YILDIZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Burcu ÇÖRTEN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i-ii
İÇİNDEKİLER.....	iii-iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNCEL ULUSLARARASI POLİTİKA VE KARADENİZ

1. GÜNCEL ULUSLARARASI POLİTİKANIN YÖNÜ.....	3
2. KARADENİZ NERESİDİR?.....	8
3. KARADENİZ'İN ARTAN JEOPOLİTİK ÖNEMİ.....	11
4. KARADENİZ İLE İLGİLİ ÖRGÜTLENMELER.....	19
4.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT).....	19
4.2. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Kuvveti (BLACKSEAFOR)....	28
4.3. Karadeniz Uyum Harekatı (BLACKSEA HARMONY)	34
4.4. GUAM/GUUAM	38

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ AKTÖRLER NEZDİNDE KARADENİZ

1. KIYIDAŞ ÜLKELER NEZDİNDE KARADENİZ.....	47
1.1. Rusya Federasyonu Bakımından Karadeniz.....	47
1.2. Türkiye Bakımından Karadeniz.....	56
1.3. Ukrayna Bakımından Karadeniz.....	63
1.4. Gürcistan Bakımından Karadeniz.....	70
1.5. Bulgaristan Bakımından Karadeniz.....	77
1.6. Romanya Bakımından Karadeniz.....	80
2. KIYIDAŞ OLMAYAN ÜLKELER NEZDİNDE KARADENİZ	82
2.1. ABD Bakımından Karadeniz.....	82
2.2. Diğer Ülkeler Bakımından Karadeniz.....	90
2.2.1. Azerbaycan Bakımından Karadeniz.....	90
2.2.2. Ermenistan Bakımından Karadeniz.....	94
2.2.3. Moldova Bakımından Karadeniz.....	98
3. NATO VE KARADENİZ.....	102
4. AB VE KARADENİZ.....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL POLİTİKALARDA KARADENİZ

1. KÜRESEL POLİTİKALARDA KARADENİZ.....	120
2. BÖLGESEL POLİTİKALARDA KARADENİZ.....	125
2.1. Rusya Federasyonu'nun Politikası Açısından Karadeniz	125
2.2. Ukrayna'nın Politikası Açısından Karadeniz	126

2.3.	Gürcistan'ın Politikası Açısından Karadeniz	129
2.4.	Romanya'nın Politikası Açısından Karadeniz.....	130
2.5.	Bulgaristan'ın Politikası Açısından Karadeniz.....	133
2.6.	Diğer Ülkeler Açısından Karadeniz.....	135
2.6.1.	Azerbaycan'ın Politikası Açısından Karadeniz.....	135
2.6.2.	Ermenistan'ın Politikası Açısından Karadeniz.....	136
2.6.3.	Moldova'nın Politikası Açısından Karadeniz.....	139
2.7.	ABD ve NATO Politikaları Açısından Karadeniz.....	140
2.8.	Türkiye'nin Politikası Açısından Karadeniz.....	144
SONUÇ.....		150
KAYNAKÇA.....		158
ÖZET.....		175
ABSTRACT.....		177

KISALTMALAR DİZİNİ

AAOK	Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	Barış İçin Ortaklık
BLACKSEAFOR	Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Kuvveti
BLACKSEA HARMONY	Karadeniz Uyum Harekatı
BM	United Nations (Birleşmiş Milletler)
CENTO	Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)
GDAÜ	Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi
GUUAM	Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldova arasındaki bölgesel işbirliği ittifakı
INOGATE	Interstate Oil And Gas Transport To Europe (Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı)
IPAP	Individual Partnership Action Plan (Bireysel Ortaklık Eylem Planı)
IPP	Individual Partnership Programme (Bireysel Ortaklık Programı)
KAİK	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KEİT	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
PARP	The Partnership for Peace Planning and Review Process (BİO Planlama ve Gözden Geçirme Süreci)
RF	Rusya Federasyonu
SEATO	South East Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşma Teşkilatı)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TRACECA	Transport Corridor Europe Caucasus Asia (Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru)

GİRİŞ

Karadeniz; iki kutuplu dünya düzeninin uluslararası sisteme hakim olduğu Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı blokları arasındaki ayrışmanın sınırlarından birini teşkil eden bölge olarak algılanmasına rağmen sahip olduğu jeopolitik ve jeoekonomik potansiyele paralel olarak küresel ve bölgesel açıdan önemli bir konuma gelmiş bulunmaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi ile oluşan uluslararası konjonktürde Karadeniz gerek bölgesel gerekse de küresel aktörlerin mücadele alanı haline gelerek, tarihin çeşitli dönemlerinde sahip olduğu önemi tekrar kazanmıştır.

Karadeniz Bölgesi'nin uluslararası politikada öne çıkmasında; Avrupa, Hazar Havzası-Orta Asya ve Ortadoğu bölgeleri arasında köprü niteliğinde bir jeostratejik ve komşusu olduğu bölgelerdeki enerji kaynaklarının dünya piyasalarına aktarımında transit geçiş coğrafyası konumuna sahip olması, 11 Eylül saldırılarından sonra küresel güvenlik algılamalarının değişerek "güvenliğin bölgeselleşmesi" ve bu çerçevede Karadeniz'in yeni tehdit unsurlarının ortaya çıktığı bir bölge olarak değerlendirilmesi ile Rusya Federasyonu'nun bölgede yaşadığı geri çekilmenin diğer aktörler tarafından doldurulmak istenmesi gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu tez çalışması küresel mücadelenin sert şekilde yaşandığı coğrafyalardan birisi haline gelen Karadeniz'in güncel uluslararası politikadaki yerini ve olası etkilerini belirleme amacıyla yapılmış bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi; yeni dünya düzeninde artan önemi paralelinde jeopolitik mücadele zemini haline gelmiş olup, anılan bölgede ekonomik, siyasi ve askeri açıdan güç boşluğu bulunup bulunmadığı sorusunun cevaplandırılması, çalışmanın hareket noktası olarak belirlenmiştir. Çalışma marifetiyle önümüzdeki dönemde Karadeniz Bölgesi'nde çıkarları bulunan küresel ve bölgesel aktörlerin politikaları ortaya konmuş, konjonktürel gelişmelerin bölgede yaratacağı muhtemel sonuçların neler olabileceğine dair öngörülerde bulunulmuştur.

Araştırmanın birinci bölümünde Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni tanımlanarak, özellikleri ortaya konulmuş ve oluşan

uluslararası konjonktürde Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi ve siyasi anlamda sınırları belirtilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında bölgede yaşanan dinamizmin boyutları ele alınarak, Karadeniz Havzası'nın artan jeopolitik ve jeostratejik öneminin analizi yapılmış ve bölgenin mevcut durumu ve potansiyelleri ortaya konulmuştur. Bu çerçevede bölgenin değişen jeopolitik yapısı analiz edilerek, bu yapı paralelinde bölge ülkeleri tarafından oluşturulan işbirliği oluşumları ve bu örgütlenmelerin Karadeniz Havzası'nda çıkarları bulunan aktörlerin politikalarına etkileri üzerinde değerlendirmede bulunulmuştur.

İkinci bölümde; Soğuk Savaş sonrasında bölgede bağımsızlıklarını yeni kazanmış ve dış politik tercihlerini Batı yönünde kullanmak isteyen ülkeler ile Türkiye ve Rusya gibi bölgesel ve küresel dengelerin belirlenmesinde etkili olan aktörlerin ve çıkarları gereğince bölgede yer almak isteyen ABD, AB ve NATO'nun Karadeniz Havzası'na yönelik politikaları ve uygulamaları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, 1 ve 2'nci bölümlerde incelenen esaslar ışığında ortaya çıkan tablo çerçevesinde, önümüzdeki dönemde Karadeniz coğrafyasında etkili olabilecek güç, oluşum ve diğer faktörlerin bölgenin şekillendirilmesindeki etkileri hakkında öngörülerde bulunulmuş ve Türkiye'nin bölgede oynayacağı rolün ana unsurları ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNCEL ULUSLARARASI POLİTİKA VE KARADENİZ

1. GÜNCEL ULUSLARARASI POLİTİKANIN YÖNÜ

SSCB'nin dağılması ve bu ülkedeki sosyalist yönetim biçiminin sona ermesi sonucunda ortaya çıkan yeni durum, uluslararası sistemde kırılma şeklindeki bir değişikliğe işaret etmektedir¹. Bu değişiklik, nispeten ani, kısa bir zaman sürecinde, önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan bir biçimde ortaya çıktığından daha etkileyici ve sansasyonel bir nitelik göstermiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve blok sisteminin çökmesiyle beraber ortaya çıkan yeni uluslararası sisteme Yeni Dünya düzeni² adı verilirken, çok merkezlilik ve sistemde tek başat güç³ konumu elde eden ABD'nin bu konumunu sağlamlaştırma çabaları bağlamında ortaya çıkan tek kutupluluk sistemin iki temel özelliğidir⁴.

Ancak yeni dönemde süper güç olgusundan bahsetmemiz Soğuk Savaş dönemine göre zorlaşmıştır. Süper güç olabilmek ancak başat bir askeri güç, teknolojik önderlik, rekabetçi bir ekonomik üstünlük, toplumsal dayanışma ile önemli iç ve dış sorunlarda uzlaşmayla mümkün olabilecektir. Bu niteliklerin tümüne aynı anda sahip bir devlet olmadığına ve büyük devletlerin askeri avantajları azaldığına göre yeni dönemde güç, olabildiğince dağılmıştır. Bu durum istikrarsızlık ve çatışmayı arttırabilecek bir unsurdur.

¹ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000, s. 697.

² Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 1999, s. 103.

³ Yılmaz Aklar, “Küresel Güvenlik Gelişmeleri ve Öngörüler”, **Stratejik Öngörü 2023**, ASAM Yayınları, Ekim 2006.

⁴ Gülden Ayman, **Güç, Tehdit ve İttifaklar**, SAEMK, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001, s. 9.

Soğuk Savaş sonrasında karşılaşılan en önemli sorun, düşmanın belirsizliği ya da öncelikle kim veya ne olduğu konusunda ortak bir yaklaşım geliştirilmesinin güçlüğüdür⁵. Böylece iki kutuplu dönemin statik ve istikrarlı uluslararası ortamı, yerini güçlü devletlerin her yeni sorunda değişken ittifaklar kurdukları, bölgesel savaşların arttığı, etnik milliyetçiliğin alevlendiği daha kaygan bir uluslararası sisteme bırakmıştır.⁶ Dengeler sürekli değişen çıkarlara göre oluşmakta, eğer mevcut ittifak sistemleri yeni gerçeklerle uyuşmuyorsa müttefik ülkeler açısından önemli bir güvence sağlamamaktadır.

Yeni dünyanın bir diğer özelliği ise tehdidin çeşitlenmiş olmasıdır. 1990'lı yıllarda tehditler, sadece güçlü orduları olan ulusal devletlerden kaynaklanmamaktadır. Artık organize suç, yasadışı göç (insan kaçakçılığı) ve terörizm gibi kaynağını sosyal ve ekonomik sorunlardan alan ve yalnızca askeri güç ile çözülemeyecek meseleler de uluslararası güvenliği tehdit eder hale gelmiştir.

Yeni dönemde ortaya çıkan saldırgan milliyetçilik ve köktendincilik yeni ve tehlikeli gelişmelere gebe dir. Günümüzde milliyetçilik daha çok mikro milliyetçiliğe dönüşerek, ulus devletlerin üniter yapılarını tehdit eder hale gelmiştir.⁷

Siyasal İslam ile özdeşleştirilen Doğu ile uygarlığı temsil ettiği öne sürülen Batı arasındaki çelişki sıklıkla vurgulanır hale gelmiştir. İdeolojik rekabetin yerini etnik, dini ve mezhepsel çatışmalar almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya politikası yeni bir döneme girerken, ideolojik ve ekonomik çatışmaların eski önemini kaybetmiştir. Siyasal İslam Soğuk Savaş döneminde, uzakta, reel sosyalizm karşısındaki mücadelede işbirliği yapılabilecek ehven-i şer bir dostken, uygar dünyayı tehdit eden terörizmin kaynağı haline dönüşmüştür. Siyasal İslam, SSCB'nin çökmesinin ardından ABD hegemonyasının zayıflayan ideolojik ayağını yeniden güçlendiren bir

⁵ Ayman, A.g.e., s. 8.

⁶ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara, Siyasal Kitapevi, 1996, s. 665.

⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitapevi, Şubat 2003, s. 591.

olgu haline gelirken, öte yandan ABD'nin küresel hegemonyasını sağlamak için güç kullanarak müdahale edeceği coğrafyalar için bir neden olmuştur.

Kitle imha silahlarını taşıyan uzun menzilli füzelerin sayıca ve tesirli menzil bakımından geliştirilmesiyle birlikte geleneksel savaş biçimlerinde bir değişim yaşanmıştır. Uzun menzilli füzelerin yarattığı tehdit çok geniş bir bölgeyi savaş alanına çevirerek, korunması güç sivil hedefleri saldırılara açık hale getirmekle ⁸ birlikte, nükleer silahların ve gönderme araçlarının yanı sıra konvansiyonel silahların da tahrip gücünün artmış olması, savaşa başvuracak devletler için caydırıcı bir unsur olabileceğinden savaş, dış politikada amaca ulaşmada kestirme bir yol olmaktan önemli ölçüde çıkmıştır. Kaba güç ve çıkar uluslararası ilişkilerin hala en önemli ögesidir.⁹ Ancak tek taraflı müdahale şeklindeki sınırlı savaşların, sistemin doğal bir olgusu olarak devam edeceği değerlendirilmektedir.

Yeni dönemde klasik anlamdaki katı güç¹⁰ yerini yumuşak güce bırakmıştır. Yeni gelişen yumuşak güç ise kültür, ideoloji ve uluslararası örgütleri kullanabilme yoluyla başkalarının önceliklerini biçimlendirme yeteneği olarak tanımlanabilir.¹¹ Bu çerçevede devletler arasında “dost” ve “düşman” ayrımının eski netliğini koruyamadığı bir ortamda devletlerarası ilişkilerde diplomasi yeniden bir dengeleme aracı olarak ortaya çıkmıştır.¹² Diplomasinin yanı sıra ekonomik ilişkilerin de sıklıkla bir dış politika aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.¹³ Ekonomik ve teknolojik güç askeri ve siyasi gücün yanında yerini iyice sağlamlaştırmaktadır.¹⁴ Yeni dönemde ekonomik ve karşılıklı bağımlılık olgusu hızla artmış, sorunların savaşa varmayan yöntemlerle çözülmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu meyanda bölgesel ekonomik birleşme hareketlerinin hızlanma sürecine girdiği de gözden kaçırılmamalıdır.

⁸ Gencer Özcan, Şule Kut, **En Uzun On Yıl**, İstanbul, Boyut Kitapları, Kasım 1998, s.15.

⁹ Sander, **a.g.e.**, s. 588.

¹⁰ Katı güç, askeri ve/yada ekonomik üstünlükle başkalarına hükmetme yeteneği olarak tanımlanabilir.

¹¹ Sander, **a.g.e.**, s. 588.

¹² Ayman, **a.g.e.**, s. 10.

¹³ Arı, **a.g.e.**, s.107.

¹⁴ Sönmezoğlu, **a.ge.**, s. 701.

İletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmelerle propaganda ve iç işlerine müdahale gibi yöntemlerin de bir dış politika aracı olarak kullanımında artış gözlemlenmiştir. Propaganda yoluyla gerek diğer ülke kamuoyları etkilenmeye çalışılmakta gerekse dünya kamuoyu kendi politikalarına inandırılmakta ve diğer ülkelerdeki sınıfsal, etnik ve diğer toplumsal farklılıkları kullanarak iç işlere müdahale ve söz konusu ülkeleri istikrarsızlaştırarak yıkma çabaları artmaktadır.¹⁵

Süper devletlerin etkilerinin azalması ve modern silahların yaygınlık kazanması bölgesel güçlerin konumlarını sağlamlaştırmış, hatta bunları birtakım hegemonik amaçlar gütmeye yöneltmiştir.¹⁶ Gerçekten de yeni dönemde özellikle Çin¹⁷, Japonya, Hindistan, Brezilya ve Almanya önemli güç merkezleri olarak karşımıza çıkmıştır. Rusya ise, içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik krizi aşarak, yeni güçler dengesinde yerini almaya başlamıştır.

Yeni dünya düzeninde, devletlerarası ilişkilerde ideolojik faktörlerin öneminde nispi bir azalma, jeopolitik faktörlerin öneminde ise nispi bir artmanın olduğu göze çarpmaktadır.¹⁸ Soğuk Savaş sonrasında geniş jeopolitik ve jeoekonomik boşluk alanları doğmuştur.¹⁹ Böyle bir ortamda uluslararası sistemde alt-sistemlerin hakim olduğu bir görünüm oluşmuştur. Alt-sistemlere ilişkin olay ve olguların tahlilinde, eskiden olduğu gibi sorunları sadece ABD-SSCB rekabeti gibi sistematik bir temel belirleyici ile açıklamak mümkün gözükmemektedir. Bir bölgesel alt sistemi ele alırken yöredeki etnik ve dinsel mozaik, bölgenin kendine özgü bir dinamiğe sahip güç yapısı gibi faktörler önem kazanmıştır.²⁰ Bölgesel dinamiklerin birbirlerinden ayrı bütünlükler olarak ele alınması ise neredeyse imkansız hale gelmiştir.²¹

¹⁵ Arı, **a.g.e.**, s.109.

¹⁶ Arı, **a.g.e.**, s. 102.

¹⁷ Özellikle Çin, potansiyel ekonomik gücüyle yeni bir denge unsuru olarak ortaya çıkmaya aday bir ülkedir.

¹⁸ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.701.

¹⁹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, Kasım 2003, s.115.

²⁰ Sönmezoğlu, **a.g.e.** s. 701.

²¹ Ayman, **a.g.e.**, s. 8.

Yeni dönemde göreceli olarak önemi azalan Avrupa, derinleşmesini hızlandıran bir AB ile yeni bir kimlik ve çekim alanı oluşturmaya başlamıştır. AB bütünleşme sürecinde rotasını doğuya doğru çevirmiştir. Avrupa artık iki süper gücün çekim alanı olmaktan çıkarak kendi çekim alanını oluşturan bir merkez haline dönüşmeye başlamıştır.

Uzun vadede Asya kıtası, Çin ve Hindistan gibi geleceğin iki önemli gücünü, Rusya gibi bir step devini ve dünyanın en stratejik hattını oluşturan Rimland kuşağı üzerinde İslam dünyasının en büyük güçlerini barındıran yapısı ile stratejik mücadelenin en önemli sahnelerinden birisi olacaktır.

AB ve NATO'nun genişleme planları Avrupa sınırlarını Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru yayarken, AGİT'in sorumluluk alanları Avrasya'ya doğru kaymaktadır.

SSCB'nin yıkılmasının ve 11 Eylül terörist saldırılarının ardından Orta Asya ve Kafkasya alt sistemleri dünya kamuoyunun gündemine sıklıkla gelmeye başlamıştır.²² Bölge kaynaklarının üzerindeki Sovyet etkisinin kırılması, Orta Doğu'ya ve alternatif enerji kaynaklarına olan gereksinim bu ilginin sebepleri olarak gösterilebilir. Hazar Bölgesi'nde yer alan zengin doğalgaz ile petrol yataklarının ve bu kaynakların Batı'ya aktarımında rol oynayan hatların kontrol edilmesi, başta ABD olmak üzere uluslararası arenada söz sahibi olmak isteyen AB, Rusya, Çin ve bölge ülkeleri için büyük önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası sürecin ortaya çıkardığı belirsizlikler nedeni ile yeni kıta ve havza tanımlamaları yapılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede iç siyasi kültür içinde yaşadığı kimlik krizini ya da uluslararası ilişkilerdeki yalnızlığını dünya sistemine entegrasyon ile aşmaya çalışan Karadeniz ülkeleri dikkat çekmektedir.²³

²² Necdet Pamir, "Orta Asya ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Rolü", **Türk Dış Politikası**, Der. İdris Bal, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004, s. 507.

²³ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.185.

2. KARADENİZ NERESİDİR ?

Karadeniz, Türkiye'nin kuzeyinde ve Avrupa'nın güneydoğu uzantısında bulunmaktadır. Karadeniz 40° 55' K - 47° 15' K enlemleri ile 27°28' D - 41°46' D boylamları arasında, Azak Denizi ile birlikte 436.400 km² bir alanı kaplayan bir su alanı²⁴ olup, Türk Boğazları ile Akdeniz'den ayrılır. Main-Tuna Kanalıyla Kuzey Denizi'ne, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri ve Bug Nehri ile Baltık içlerine kadar uzanan Karadeniz, Don ve Volga Nehirlerinin birleştirilmesi ile Hazar Denizi'ne kadar uzanmaktadır. Bu kapsamda Karadeniz; Romanya, Bulgaristan, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan için denize tek açılış kapısı iken, Dinyeper ve Dinyester Nehirleri, Beyaz Rusya, Moldova ve Polonya'nın Karadeniz'e ulaşımını sağlamaktadır. Ren-Main-Tuna Nehirleri'nin birleştirilmesi Hollanda, Almanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan ve Sırbistan'ın Karadeniz'e ulaşımına imkan vermektedir.²⁵ Bu özellikleri ile Karadeniz coğrafi anlamda yarı kapalı bir denizdir.²⁶

Nehir zengini olan Karadeniz'in bu özelliği²⁷, Karadeniz'in diğer bölgeler ile bağlantı kurmasına yardımcı olmasına rağmen Karadeniz Bölgesi'nin sınırlandırılmasında ise zorluklar çıkarmaktadır.²⁸ Dışa açıklık ve dışa açık sorunların genelde bölgelerle birlikte anılıyor olması, Karadeniz'i tanımlarken birçok zorlukları beraberinde getirmiştir. Karadeniz konusundaki tartışmalar, giderek Karadeniz'in sınırlarının "nerede başlayıp nerede bittiği" ile ilgili olmaya başlamıştır. Genelde tartışmalar, Karadeniz üzerinde farklı

²⁴ Geography, (Erişim) <http://www.ocean.udel.edu/blacksea/geography/>, 11 Ocak 2008.

²⁵ Akın Alkan, **Karadeniz Güvenliği**, Nobel Yayın Dağıtım, Eylül 2006, s.18.

²⁶ Uluslararası hukuka göre yarı kapalı deniz, iki ya da daha fazla ülkeyle çevrelenen ve başka bir denize dar bir çıkışı olan denizdir. (BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, md 122)

²⁷ Karadeniz'den beş kat büyük olan Akdeniz'e sadece üç büyük ırmak (Rhone, Nil ve Po) akarken, Karadeniz'e beş büyük ırmak akmaktadır (Kuban, Don, Dinyeper, Dinyester ve Tuna). Bkz. Neal Ascherson, **Karadeniz**, Çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Aralık 2002, s. 16.

²⁸ Karadeniz'i sınırlandırırken Karadeniz-Hazar Havzası (Black-Caspian Seas Region), Karadeniz-Akdeniz Bölgesi (Black-Mediterranean Seas Region), Tuna-Karadeniz Bölgesi, Daha Büyük Karadeniz (Greater Black Sea), Daha Geniş Karadeniz (Wider Black Sea), Baltık-Karadeniz Güvenlik Alanı (Baltic-Black Sea zone of security) gibi ifadelerin kullanılır olması bu sınırlılığın zorluğundan ileri gelmektedir.

çıkarları olan ülkeler ile örgütler arasında yapılmakta ve herkes Karadeniz'in sınırlarını kendi çıkarlarına göre belirlemektedir.

Aslında bir bölgenin²⁹ sınırlarının ne olduğu sorusuna verilecek cevaplar, bu değerlendirmeyi yapanların bakış açıları ile değerlendirmeye alınan tarihi sürece bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle bölge kavramını tanımlama arayışı boş bir çaba olmaktan öteye gidememektedir. Çünkü bölgeler politikacıların onların bulunduğunu söylediği yerde bulunmaktadır.³⁰

Karadeniz Havzasının sınırsal çerçevesine ilişkin olarak farklı görüşler mevcuttur. Orta Avrupa'dan Ural Dağlarına kadar uzanan ve Karadeniz'e dökülen nehirlerin geçtiği ülkeler dikkate alınarak yapılacak ekolojik odaklı bir değerlendirmeye göre Karadeniz Havzası 22 ülkeden oluşmaktadır.³¹

Coğrafi yakınlık, ticari/ekonomik ilişkiler, güvenlik, çevre vb. alanlardaki menfaatlerin odaklanması ve işbirliği çabaları esas alındığında ise Karadeniz Havzasının Karadeniz'e kıyıdaş devletler ile jeostratejik konum ile jeopolitik durumları paralelinde bölgenin içinde yer alması gereken unsurlar Yunanistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Moldova'dan oluşmaktadır.³²

Karadeniz Havzasının sınırlarının belirlenmesinde temel kriter olarak denizin kendisi kabul edildiğinde ise Karadeniz'i altı kıyıdaş ülke ile sınırlandırmak mümkündür.³³

Karadeniz Bölgesi, bugün var olan birçok bölgesel ve alt-bölgesel yapılardan birisi olarak, Balkanlar'dan Kafkaslara kadar hem kuzey-güney hem de doğu-batı güzergahı üzerinde bulunan Bulgaristan, Romanya,

²⁹ Bölge; coğrafi yakınlık ile ekonomik, kültürel ve politik kurumlar vasıtasıyla devletlerin birbirleriyle bağlantılandırılmasıdır.

³⁰ Charles King, "Is The Black Sea A Region: Cooperation and Security Building", **The Black Sea Region**, Ed.by Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, London East-West Institute, 2004, s.17.

³¹ King, **a.g.m.**, s.17.

³² Batılı kaynaklarda Yunanistan dışındaki 10 ülke "Wider Black Sea Region" olarak nitelendirilmektedir

³³ Ümit Haluk Bayülken, "Turkey's Geopolitical Interests in The Black Sea and Central Asia", **Insight Turkey**, April-June 2000, s.77.

Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan ve Türkiye'yi kapsamaktadır.³⁴ Bu ülkelerin her biri Karadeniz'e kıyısı olan ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne (KEİ) dahil ülkelerdir. Sayılan ülkelerin ortak özellikleri, sözü edilen coğrafi alan içerisinde var olan farklı seviyelerdeki sorunlardan birçoğunun benzer ve birbirleriyle direkt etkileşim içinde olmasıdır. Böyle bir tanımlama ile aynı zamanda Karadeniz'in bölgesel sorunlarına da çözüm getirilebileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle çalışmamızda Karadeniz Bölgesi olarak yukarıda sayılan altı kıyıdaş ülke ve deniz alanı işaret edilecektir.

Karadeniz Bölgesi ülke yüzölçümleri, ekonomik ve politik gelişmişlik düzeyleri, askeri potansiyel, jeopolitik öncelikler, kültürel/sosyal gelenekler, dini inanç ve Batı merkezli uluslararası kurumlarla ilişkileri açısından oldukça karmaşık ve heterojen bir yapıya sahiptir. Ancak, eski Doğu Bloğu ülkelerin kendi dış siyaset, güvenlik, ekonomi vb. politikalarını geliştirme imkanına sahip olmaları nedeniyle bölge ülkelerinin karşılıklı refah ve siyasi/sosyal gelişmişlik seviyelerini arttırmak maksadıyla geliştirdikleri yakın ilişkiler ve bölgesel işbirliği atılımları Karadeniz'in bir bölge olarak algılanmasına katkıda bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesinde yer alan devletlerin birçoğunun yaşadığı serbest piyasa ekonomisine geçiş ve demokratikleşme süreci ile KEİ, GUAM, Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Kuvveti (Blackseafor) ve Karadeniz Uyum Harekatı (Blacksea Harmony) oluşumları, bu görüş paralelinde Karadeniz Bölgesinin bir bölge olarak değerlendirilebileceği fikrini de destekler niteliktedir.

³⁴ Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, RF, Gürcistan ve Türkiye Karadeniz'le, doğrudan ilişkili olan ülkelerdir. Moldava ise bu ülkelerden Romanya ve Ukrayna arasına sıkışmış, Prut ve Dinyester nehirleri ile Karadeniz'e bağlanan, Karadeniz'e yaklaşık 20 km uzaklıkta bir ülkedir.

3. KARADENİZ'İN ARTAN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

“Devletlerin takip edecekleri politikalar kendi coğrafyaları içinde saklıdır.”³⁵

Karadeniz coğrafyası üzerinde geçmişten günümüze kadar yapılan jeostratejik analizler ve uzantısındaki jeopolitik³⁶ ve jeoekonomik yaklaşımları gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Yakın zamana kadar, jeopolitik ile ilgilenen önde gelen analizciler, kara gücünün mü yoksa deniz gücünün mü daha önemli olduğunu ve ayrıca Avrasya'nın hangi bölümünün tüm kıtanın kontrolünü sağlamak için yaşamsal değerde olduğunu tartışmışlardır.

Bu tartışmaların önde gelenlerinden birisi Kara Egemenliği–Heartland Teorisidir. Kara egemenliği teorisinin yaratıcısı İngiliz Profesör Sir Halford MACKINDER³⁷'e göre Dünya Adasının en önemli ve etkin bölgesi Volga-Doğu Sibirya, Kuzey Buz Denizi-İran, Afganistan arasında kalan Merkez Bölgedir. Merkez Bölgedeki doğal kaynakların bir devletin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olduğunu belirten teori, Merkez Bölgeye

³⁵ Suat İlhan, “Jeopolitik Kavramlar ve Unsurları”, **Avrasya Dosyası**, Kış 2002, Sayı 4, s. 318-322.

³⁶ Jeopolitik, coğrafyanın bütün unsurları ile aktifleşmesi ve bu unsurlar değerlendirilerek sonuçlar çıkarılmasıdır. Jeopolitik bugünkü ve gelecekteki güç ve amaç ilişkisini-politik düzeyde-fiziki ve siyasal coğrafyayı esas alarak incelemektedir. Jeopolitiğin unsurları, coğrafi unsurlar(değişmeyen unsurlar), beşeri unsurlar (sosyal, ekonomik, politik, askeri ve kültürel unsurlar) ve değişken unsurlardır.

³⁷ Mert Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul, 27 Mayıs 1986, s.176.

İngiliz Profesörü Sir Halford Mackinder, 1861-1947.

Jeopolitik alanında gerek çağdaşı olan gerekse kendinden sonraki meslekdaşlarını büyük ölçüde etkilemiştir. 1904 de yayınladığı “The Geographical Pivot of History–Tarihin Coğrafi Eksen” adlı eserinde özetle; önceden de ileri sürmüş olduğu gibi, yalnız deniz gücüyle dünyada egemenlik sağlamanın mümkün olmayacağı, gelişen ulaşım imkanları nedeniyle büyük bir hareket kabiliyeti kazanan kara kuvvetlerinin etkisini arttırdığını ve büyük bir kıtasal güçle, ileri endüstriye sahip bir kıyasal güç okyanuslara da açılabilceği şekilde birleştiği takdirde dünya egemenliği avantajına sahip olabileceğini belirtmiş ve tarihi bir bakıma deniz ve kara güçlerinin mücadelesi olarak tanımlamıştır. Karalar içinde en önemli bölümü Asya, Avrupa ve Afrika'nın oluşturduğu “Dünya Adası “ teşkil eder.

“Heartland” adını verir ve Heartland’a egemen olanın Dünya Adası’na egemen olacağını; Dünya Adası’na egemen olanın ise, Dünya’ya egemen olacağını ifade eder.

MACKINDER’e göre Avrasya, dünyanın coğrafi ve tarihi merkezi ve deniz imparatorluklarına kapalı ve zengin doğal kaynaklara sahip olan dev bir güçtür. Bütün bunlara bağlı olarak Orta Asya, her dönemde “dünya siyasetinin eksen” olmaya mahkumdur.³⁸

Diğer bir stratejist ABD’den Amiral Alfred Thayer MAHAN, “Deniz Egemenlik Teorisi” adı ile ifade edilecek fikirleri ile jeopolitik yaklaşımlarda bulunmuştur.³⁹ Politik, stratejik ve ekonomik yönden denizlerin önemini belirten MAHAN’ın teorisini tek cümlede açıklamak gerekirse; Hızır Hayrettin Paşanın (Barbaros) “Denizlere Hakim Olan Dünyaya Hakim Olur” sözünü tekrarlamak yeterlidir.⁴⁰

MAHAN ve teorisinin değeri konusunda en büyük kanıt, son iki dünya harbini de denizlerde güçlü olan tarafların kazanmış olmaları teşkil eder⁴¹.

³⁸ H. Mackinder, “The Geographical Pivot of History”, **Geographical Journal**. No: 23. Nisan, 1904. s. 434.

³⁹ Bayat, **a.g.e.** s.177.

Amiral Alfred Thayer Mahan, 1840-1914.

En önemli eseri, “Influence of Sea Power- Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi” adlı kitabıdır. Kitap, bazı bölümleri ile klasik nitelik kazanmış ve tesirini günümüze kadar sürdürebilmiştir. Ona göre, açık denizler kıtaları birbirine bağlayan engin ovalardır ve buralarda da ulaşım istikametleri seyrüseferi etkileyen hususlar (akıntı, derinlikler, en kısa yol v.s.) nedeniyle bir ölçüde sabitleşmiş durumdadır, bu yolları kontrol etmek dünya ulaşımının kontrolü anlamını taşır. Kara kuvvetleri ile dünyada ancak belirli ölçüde yer işgal edilebilir, halbuki dünya egemenliği veya büyük imparatorluklar kurmak için deniz aşırı nokta ve bölgelerinde ele geçirilmesi ve bunlarla anavatan arasındaki irtibatı sürdürmek için de denizlerde egemen olmak gereklidir.

⁴⁰ Bayat, **a.g.e.**, s.177.

⁴¹ Bayat, **a.g.e.**, s.178.

Rimland⁴² “**Kenar Kuşak**” teorisini ileri süren ABD’li Prof. Nicholas J. SPYKMAN’a⁴³ göre; Batı yarımküresi, Doğu yarımküresi tarafından kuşatılmıştır. Doğu yarımküresinin arazisi Batının 11.5 ve nüfusu ise 10 katıdır. Doğu, dünya enerji üretiminin 2/3’ünü karşılamaktadır. Dünya çapında bir ihtilafta Batı’nın Doğu’ya uzun süre dayanması çok güçtür ve Dünya Adasının (Asya-Avrupa-Afrika) tamamı veya büyük kısmının tek bir kuvvet tarafından elde tutulması ABD için felaket olacaktır. Bu nedenle, özellikle ABD dış politikasının esasını Avrasya’nın tek bir devlet egemenliğinde birleşmesini önlemek teşkil etmektedir. SPYKMAN, asıl değer taşıyan bölgenin, Heartland’ı çevreleyen kuşak devletleri olduğunu belirterek bu kuşağa “Rimland” adını vermektedir.⁴⁴

1947’den sonra Türkiye ve Yunanistan’ı desteklemeye yönelik “Truman Doktrini”nin yürürlüğe girmesi; NATO⁴⁵, CENTO⁴⁶ ve SEATO⁴⁷ gibi organizasyonların kurulması aslında kenar kuşağını, Merkez Bölge karşısında bütünleştirmek amacını gütmektedir.⁴⁸

⁴² Bayat, **a.g.e.** , s.178.

İngilizce, Rim: bıçağın keskin ağzı, Land: ise ülke-arazi anlamına gelmektedir.

⁴³ Bayat, **a.g.e.**, s.178.

Prof. Nicholas J. Spykman; Kenar Kuşak teorisini ileri sürmüştür. Genelde, Amerikan politika ve stratejisine yeni yorumlarla yön vermeye çalışmıştır. 1942’de yayınladığı “America’s Strateji in World Politics-Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi” kitabında stratejik ve politik fikirlerini, 1944’de “The Geography of the Peace- Barışın Coğrafyası” adlı eseri ile jeopolitik bir teore biçiminde geliştirmiştir.

⁴⁴ Bayat, **a.g.e.**, s.179.

⁴⁵ NATO : North Atlantic Treaty Organization

Ülkeler : Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Lüksamburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, Türkiye, İngiltere, ABD, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovenya, Slovakya.

⁴⁶ CENTO : Central Treaty Organization

Ülkeler: Türkiye, Irak, Pakistan, İran ve İngiltere.

⁴⁷ SEATO : Southeast Asia Treaty Organization

Ülkeler : Avusturalya, Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipin, Tayland, ABD.

⁴⁸ Bayat, **a.g.e.**, s.178.

ABD’li bilim adamı HUNTINGTON⁴⁹; “**Medeniyetler Çatışması**” adlı makalesinde kültürleri ayıran fay hatlarından birinin⁵⁰ bu bölgede bulunduğunu belirtmiştir.

Zbigniew BRZEZİNSKI’ye göre; Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük ve etkin jeostratejik oyunculardır. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran önemli jeopolitik mihverlerdir⁵¹. Orta Asya ve Hazar Denizi havzasının, dünyanın diğer bölgelerindeki (Kuveyt, Meksika Körfezi, Kuzey Denizi, İran ve Irak) doğalgaz ve petrol rezervlerini açık farkla geride bırakacak rezervlere sahip olduğu bilinmektedir.⁵² Ayrıca, Avrasyalı bir güç olmayan ABD, Avrasya kıtasının üç çevre bölgesinde doğrudan doğruya konuşlandığı güçlerle ve Avrasya hinterlandındaki devletler üzerindeki güçlü etkisiyle şu anda uluslararası önceliğe sahiptir. Ancak, ABD’ye potansiyel bir rakip, yerkürenin en önemli alanı olan Avrasya’dan çıkabilir.⁵³

Zbigniew BRZEZİNSKI’ye göre; beş yüz yıl kadar önce kıtalar, siyasal olarak karşılıklı etkileşime başladıklarından bu yana, Avrasya dünya iktidarının merkezi olmuştur.⁵⁴ Halen Avrasya jeopolitik önemini korumaktadır. Bu yüzden Avrasya, küresel üstünlük mücadelesinin sürdürüldüğü bir satranç tahtasıdır.⁵⁵

Teorik olarak incelenen görüşler ışığında Karadeniz’in jeopolitik öneminin tarihsel süreç içinde gelişimini incelemek faydalı olacaktır.

⁴⁹ Samuel Huntington, 1993’de kaleme aldığı bir incelemede 21’inci yy’daki büyük savaşların medeniyetler arasında meydana geleceğini ileri sürerken karşıt medeniyetlerin de Katolik Dünyası, Ortodoks Dünyası, İslam Dünyası ve Konfüçyen devletler olduğunu ileri sürmektedir. Özet olarak 19 ncü yy’da devletler, 20 nci YY’da ideolojiler çarpışmıştı. 21 nci YY’da kültürler çarpışacaktır.

⁵⁰İ. Yaşar Hacısalihoğlu, **Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye**, İstanbul, Çantay Kitapevi, 2001, s. 57.

⁵¹ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, Sabah Kitapları, Mayıs 1998, s.41.

⁵² Brzezinski, **a.g.e.**, s.113.

⁵³ Brzezinski, **a.g.e.**, s.39.

⁵⁴ Brzezinski, **a.g.e.**, s.5.

⁵⁵ Brzezinski, **a.g.e.**, s.6.

Günümüze kadar olan süreçte Karadeniz üzerinde yoğun mücadelelerin olduğunu, ancak doğrudan büyük silahlı çatışmaların yaşanmadığını söylemek hatalı olmayacaktır. Ayrıca, Karadeniz’de ciddi boyutta bir deniz savaşı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bununla birlikte Karadeniz ve çevresinde Karadeniz’in hakiminin kim olacağını belirleyen savaşların⁵⁶ olduğunu da söylemek gerekir. Karadeniz ve çevresindeki savaşlarda taraflar genellikle Osmanlı İmparatorluğu⁵⁷ ile Rus İmparatorluğudur. Karadeniz beş asırdan bu yana iki imparatorluk ve daha sonra da bu iki imparatorluğun halefleri olan Türkiye Cumhuriyeti ve SSCB/Rusya Federasyonu arasında egemenlik ve nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Karadeniz, Türk Boğazları üzerinde kontrol tesis ederek güneyden sıcak denizlere ulaşmaya yönelik Rus politikasında jeostratejik önemini korumaya devam etmektedir. Dikkat çeken diğer bir husus ise, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra her iki tarafın da sıcak bir çatışmaya girmedir. Soğuk Savaş dönemindeki SSCB tarafından etki altına alma ve yanına çekme mücadelesinde uygulanan yöntemler hariç, Türkiye ve Rusya birbirlerine karşı dikkatli ve birbirlerini kontrol eder bir politika izlemişlerdir.

Karadeniz, II. Dünya Savaşı sonrasında on dokuzuncu yüzyıldaki siyasi önemini kısmen yitirerek, ABD’nin Sovyet yayılmacılığına karşı "çevreleme" stratejisinin bir halkası, aynı zamanda Sovyetler Birliği’ni Akdeniz’e inmekten alıkoyan bir su havzası olmuştur.⁵⁸ Bu süreçte Karadeniz üç Varşova Paktı üyesi (Romanya, Bulgaristan ve SSCB) ve bir NATO ülkesi (Türkiye) arasında bloklaşmanın minyatürize edildiği bir duruma düşmüştür.⁵⁹ Soğuk Savaş boyunca Karadeniz’de kıyıdaş ülkelerin halkları kendilerini güvende hissetmiş, Türkiye ile Rusya görece barış içinde bir arada yaşamış, Karadeniz Akdeniz’den soyutlanmış, bu denize kıyısı olmayan ülkelerin

⁵⁶ Kırım Savaşı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşı örnek olarak verilebilir.

⁵⁷ Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme ve duraklama dönemlerinde tamamen bir Türk gölü olan Karadeniz, bu mücadeleler sonunda Rusya ile paylaşılmak zorunda kalmıştır.

⁵⁸ Ömer AYTEK KUMEL, “Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar, Ortadoğu”, (Erişim) http://www.bkd.org.tr/analiz/yedi_yildiz/kuzeykafkasya_ve_hinterlandi.asp, 15.02.2005.

⁵⁹ Sezer DUYGU BAZOĞLU, “The Changing Strategic Situation in the Black Sea Region”, (Erişim), www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/03_jb00_26.pdf, 12.04.2008.

Karadeniz’de filo bulundurmasına izin verilmemiş ve Karadeniz bu özellikleri ile uzun barış döneminin stratejik bir tampon bölgesi olmuştur.⁶⁰

Karadeniz gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney istikametlerindeki güç mücadelelerinin odağında olmasına rağmen Soğuk Savaş sonrasına kadar dünyanın dikkatini çok az çeken bir bölge olmuştur.⁶¹ Soğuk Savaş dönemi sonrasında ise jeopolitik konumu en fazla değişen bölgelerden birisi haline gelmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte Karadeniz’in bu iki blok arasında küresel ideolojik ve askeri yüzleşme alanı olma özelliği sona ermiş, bölge hem iç dinamikleri hem de dış etkenler ile daha hareketli bir hale gelmiştir. Bu süreçte 11 Eylül faciası, Irak’ta yaşanan savaş, Ortadoğu’daki gelişmeler ve NATO ile AB’nin hızla genişlemesi de hareketliliği arttıran önemli unsurlar olarak ortaya çıkmıştır.

Karadeniz’deki bu değişim, bölgenin jeopolitik konumunun güçlenmesine ve aynı zamanda daha duyarlı bir hale gelmesine neden olmuştur. Siyasi açıdan bölgenin öneminin artması dış politik müdahalelere de açık hale gelmesine neden olmuştur. Bir coğrafyada siyasi etkinliğin artması o coğrafyaya güç verir, buna karşılık aynı coğrafyanın dış güçlerden etkilenme duyarlılığı artar ve büyük güçlerin hedefi haline gelerek bölgenin politik egemenliği zayıflatılır.⁶² Böylece, Karadeniz bir taraftan jeopolitik güçlenme avantajına sahipken, diğer taraftan büyük dış politik güçlerin etkisi altına girme riskiyle karşı karşıya kalmıştır.

Karadeniz çok kısa sürede, batılı güçlerin ve yine batılı uluslararası ve bölgesel organizasyonların öncelikli hedefi haline gelmiştir.⁶³ Terörist saldırılar, yeni güvenlik tehditlerinin sınırların ötesinde de etkili olduğunun altını çizmiş, Karadeniz, ABD’nin en büyük tehdidi beklediği Büyük Ortadoğu’yu kuzeyden kontrol eder bir duruma gelmiştir. Aynı zamanda NATO’ya üye olan Bulgaristan ve Romanya’nın AB’ye üye olması ile AB’nin

⁶⁰ Özdem Sanberk, “Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm İçin İşbirliği”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 13, Sayı 1, s.44.

⁶¹ Bu dönemde uluslararası ilgi daha çok Ortadoğu, Orta Asya ve Balkanlar’a olmuştur.

⁶² Deniz Kutluk, **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit**, İstanbul, TÜDAV Yayınları No:16, 2003, s. 23.

⁶³ Tarasyuk, “A Ukrainian View of A new Euro-Atlantic Staretyg in the Black Sea Area”, s. 35.

Karadeniz'e kıyıdaş olması bölgeyi büyük güçlerin ilgi odağı haline getirmiştir. Son gelişmeler Batı'nın bölgeyle ilgili elle tutulur bir stratejisinin olmadığını da farkına varmasına sebep olmuştur. Son zamanlara kadar ne ABD ne de Avrupa'nın önde gelen güçleri, Karadeniz'i bir öncelik olarak ele almamışlar, bölgeye yönelik stratejik hedeflerini ortaya koymamışlardır.⁶⁴

Karadeniz doğu-batı doğrultusunda kara geçişi ve kuzey-güney doğrultusundaki su yolları üzerinde seyreden tarihi kavim göçlerinin kesişim alanı olarak Soğuk Savaş sonrasında insan hareketlilikleri, etnik ve dini çatışmalar, ekonomik-politik yapı değişimleri açısından tam bir bunalım kuşağı haline gelmiştir. Tuna'dan Volga'ya uzanan su yollarını (Tuna, Vistül, Dinyeper, Dinyester, Don ve Volga) ve Urallardan Kuzey Alplere kadar uzanan step kara geçiş kuşağını bünyesinde barındıran kıtalararası etkileşim bölgesi, yalnız Avrupa ve Asya dengeleri açısından değil aynı zamanda bir bütün olarak Avrasya dengeleri ve küresel dengeler açısından da büyük önem taşımaktadır.⁶⁵

Karadeniz Bölgesi, jeopolitik güç boşlukları olan Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu'ya yakınlığı ile jeostratejik öneme sahiptir. Özellikle Balkanlar ve Kafkasya Avrupa için en sorunlu alt bölgelerdir.⁶⁶ Karadeniz'e bütünüyle hakim bir güç, bu bölgeleri kontrol etmede büyük avantaja sahip olacaktır.

Denizaşırı ülkeleri elde tutabilmek için deniz yollarını kontrol edebilecek stratejik noktalara sahip olmak gerekir. İlkçağlardan itibaren Karadeniz, Asya ile Avrupa arasındaki bağlantıyı sağlaması, deniz ve kara yollarının kesiştiği bir coğrafya olması ve siyasi, askeri, ekonomik merkez olma konumu ile uzun ve kanlı çatışmaların odak noktası olmuştur.⁶⁷ Ortadoğu, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Kafkaslar arasında yer alan Karadeniz havzası, deniz kıyısına kadar gelen kara ve demiryolu ağları ile iç su yolları ve hava alanları ile çevrilidir. Karadeniz kendisini çevreleyen bölgelerden

⁶⁴ Asmus and Jackson, "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", **Policy Review**, June 1, 2004 s. 17.

⁶⁵ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 212.

⁶⁶ Sezer Duygu Bazoğlu, "The Changing Strategic Situation in the Black Sea", s. 1, (Erişim) http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/03_jb00_26.pdf, 03.12.2007.

⁶⁷ Kamil Günel, **Coğrafyanın Siyasal Gücü**, Ankara, Çantay Kitapevi, 2002, S.158.

kıyılarına ve bu kıyılardan çevre bölgelere, deniz yoluyla her yönde erişim imkanı sağlamaktadır. Deniz nakliyatı, özellikle karşılıklı kıyılar arasında mesafe yakınlığı, gemilerin diğer vasıtalarla nazaran daha büyük taşıma kapasiteleri ile kara, demir yolu ve hava taşımacılığına nazaran daha avantajlıdır. Söz konusu avantaj iç su yolları, kara ve demir yolları ve hava alanları tarafından ayrıca desteklenmektedir.

Bu nedenle Karadeniz, kendi havzasından dışarıya, dışarıdan Karadeniz havzasına yönelik ve kendi havzası içinde deniz ulaştırma ve taşımacılığına⁶⁸ müsait olması nedeniyle büyük öneme haizdir. Karadeniz'in bu durumu ekonomik, politik ve stratejik önemine de kaynaklık etmektedir.

Karadeniz'in politik ve stratejik önemi, Doğu Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar gibi önemli üretim, geçiş ve yaşam bölgeleri arasında bulunan nispi konumu ve deniz alanının ilgili ülkelere ulaştırma açısından sağladığı hareket kabiliyeti ve kolaylıklardan kaynaklanmaktadır. Karadeniz havzasından sıcak denizlere ve diğer bölgelerdeki deniz ve karasal alanlara nüfuz etmeyi temin ederek, havzaya geniş hareket kabiliyeti kazandıran Türk Boğazları ve iç su yolları, Karadeniz'in bu önemli konumunu daha da belirgin hale getirmektedir. Aynı zamanda Karadeniz, sahildevletlere, sahip oldukları güç paralelinde yayılmacı stratejilerini gerçekleştirmek maksadıyla diğer bölgelere deniz yoluyla kuvvet kaydırmaları için uygun zemini sağlayan bir bölgedir.

Karadeniz hem petrol ve doğalgaz gibi bölgesel doğal kaynaklar, hem de bu doğal kaynakların ulaştırma hatları için önemli bir kavşak konumundadır. Bu çerçevede Karadeniz'i yakından ilgilendiren Orta Asya'daki yeni jeopolitik çekişmelerin temelinde iki unsur dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, petrol ve doğal gaz kaynaklarının kontrol edilmesi, ikincisi ise petrolün Batı pazarlarına transferinde kullanılacak boru hatlarının kontrol altında tutulmasıdır. Karadeniz Bölgesi; Orta Asya ve Hazar Havzası'nda

⁶⁸ Karadeniz, AB'nin 1993 yılında "Büyük İpek Yolu" adı ile başlattığı ve TRACECA programı ile Orta Asya'dan başlayarak Hazar Denizi üzerinden Karadeniz'e, bilahare Avrupa'ya ulaşacak enerji koridorunun yolu üzerinde yer almaktadır.

bulunan enerji kaynaklarının Avrupa'ya aktarılmasında yeni boru hatlarının bölgeden geçmesi nedeniyle daha da önemli bir konuma gelmiştir. Kazak ve Azeri petrolleri ile Türkmenistan gazının dünyaya Karadeniz yoluyla ulaştırılması Karadeniz'in ekonomik değerini de artırmıştır.⁶⁹

Ortadoğu ve Rus enerji kaynaklarına alternatiflerin sınırlı olması nedeniyle enerji kaynaklarının naklinde seçilen yollara bağlı olarak bölgedeki güvenlik durumu da farklılık gösterecektir. Hazar Denizi petrol rezervleri, İran Körfezi ile aynı düzeyde olmasa da 21. yüzyıl için kayda değer alternatif bir enerji kaynağı olması bakımından önem taşımaktadır. Ortadoğu ve Hazar Havzası 2002 yılı itibariyle dünyanın bilinen petrol rezervlerinin % 68'ine ve doğalgaz rezervlerinin % 41'ine sahiptir.⁷⁰ 2015 yılına kadar Alaska ve Kuzey Denizi'ndeki rezervlerin tükeneyeceğine ilişkin tahminler ile dünya enerji tüketiminin her geçen gün artması, bu bölgedeki kaynakların önemini daha da arttırmaktadır.

4. KARADENİZ İLE İLGİLİ ÖRGÜTLENMELER

4.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)

Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında bir pakt kurulması önerisi II. Dünya Savaşı öncesinde Montrö görüşmeleri sırasında Sovyetler Birliği'nin desteği ile Romanya tarafından Türkiye'ye yapılmıştır. Ancak, Türkiye, Boğazların Karadeniz ülkeleri tarafından birlikte savunulmasını öneren,

⁶⁹ Sezer, a.g.m., s. 5.

⁷⁰ Zbigniew Brzezinski, **Tercih**, Çev. Cem Küçük, Ankara, İnkılap Yayınları, 2004, s. 84.

Montrö sürecini baltalamayı amaçlayan ve özellikle Almanya ile İtalya'nın tepkisini çekebilecek olan "Karadeniz Paketi"⁷¹ önerisini reddetmiştir.⁷²

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT), Soğuk Savaş sonrasında ekonomik boyutta kapalı ekonomik modelden serbest piyasa ekonomisine, siyasal boyutta ise komünist sistemden çoğulcu demokrasiye geçiş sürecine giren bölge ülkelerinin sahip oldukları ekonomik potansiyelin hayata geçirilmesi ve karşılıklı ekonomik ilişkiler yoluyla bölge ülkelerinin refah seviyesinin artırılması düşüncesinden hareketle Türkiye'nin çabaları⁷³ ile başlayan bir süreç⁷⁴ olup, 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul Zirvesi sırasında yayımlanan deklarasyonla kurulmuştur.

Üyeleri Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan-Karadağ, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır.⁷⁵ 18 Nisan 2003 tarihinde Erivan'da gerçekleştirilen KEİT Dışişleri Bakanları Konseyi 8 inci Toplantısı'nda alınan kararla, Makedonya ile Sırbistan-Karadağ da örgüte davet edilmiştir. Bu çerçevede, Sırbistan-Karadağ⁷⁶ KEİT'e katılım konusundaki iç onay sürecini tamamlayarak KEİT'in tam üyesi haline gelmiştir.⁷⁷ Ayrıca Almanya, Fransa, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır, Slovak Cumhuriyetleri, İtalya ve Avusturya KEİT'de gözlemci devlet sıfatıyla bulunmaktadır.⁷⁸

⁷¹ Karadeniz Paketi için bkz: T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Montrö ve Savaş öncesi Yılları (1935-1939)**, Ankara, Tarih bilinmiyor, s.131-150.

⁷² Hasan Kanbolat, "Türkiye Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor.", **Avrasya Dosyası**, 2007, Cilt 13 Sayı 1, s.81.

⁷³ Karadeniz'de sermaye, işgücü, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanmasına yönelik olan KEİ projesi, 1990 yılında Büyükelçi Şükrü Elekdağ tarafından ortaya atılmıştır.

⁷⁴ Bleda Tansuğ, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", **Avrasya Dosyası**, Cilt 7, Sayı 1, İlkbahar 2001, S.494.

⁷⁵ <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/4392.html>

⁷⁶ Sırbistan-Karadağ'ın ayrılmasından sonra Sırbistan KEİ üyeliğini korurken, Karadağ gözlemcilik başvurusunda bulunmuştur.

⁷⁷ www.mfa.gov.tr.

⁷⁸ <http://www.dpt.gov.tr/dei/kei/kei.htm>

KEİT kurucuları, Karadeniz'i bir barış, istikrar ve refah bölgesi yapmayı, üye ülkeler arasında dostane ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeyi amaçlamışlardır. Aralarındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmenin Avrupa güvenlik ve işbirliğine ve Avrupa çapında bir ekonomik model geliştirilmesine katkısı olacağına inanmışlardır. Kendi aralarında ve üçüncü taraflarla ikili ve çoklu işbirliğini geliştirmenin ekonomik, teknik ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştıracağını ve serbest teşebbüsü teşvik edeceğini düşünmüşlerdir. Ekonomi, ticaret, sanayi, bilim, teknoloji ve çevre alanlarındaki işbirliği potansiyelini tam olarak değerlendirmeyi kararlaştırmışlardır. Bu amaçla, özel sektör kuruluşları arasındaki doğrudan temasları geliştirmeyi ve iş adamlarının hareketini kolaylaştırmayı; küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemeyi; mal ve hizmet ticaretini arttırmayı, bunun önündeki engelleri kaldırmayı; çifte vergilendirmenin önlenmesi veya yatırımların teşviki ve korunması anlaşmaları akdederek yatırım, sermaye akışı ve sanayi işbirliği için uygun koşullar oluşturmayı; ihaleler hakkında birbirlerine önceden bilgi vererek özel firmaların bunlara katılımını sağlamayı ve serbest bölgelerde işbirliğini teşvik etmeyi öngörmüşlerdir.⁷⁹

1992 yılında, İstanbul Deklarasyonuna taraf ülkeler, Helsinki Nihai Senedi ve Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) kural ve prensiplerine uyacaklarını taahhüt ettikleri "Boğaziçi Bildirisini" yayımlamışlardır. Yalta'da 5 Haziran 1998 tarihinde Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından imzalanan KEİT Şartı'nın 1 Mayıs 1999 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle KEİT tam teşekküllü bölgesel bir ekonomik işbirliği örgütü olmuştur.⁸⁰

KEİT'in hali hazırda faal olan başta ticaret ve ekonomik kalkınma, bankacılık ve finans, ulaştırma, enerji, haberleşme, bilim ve teknoloji, çevre koruma, turizm ve doğal afetler olmak üzere toplam 18 çalışma grubunda

⁷⁹ Hasibe Çınar, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği**, Ankara, DPT Yayınları, Ocak 1995, s.1-5.

⁸⁰ "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde Yeni Bir Atılım: Proje Geliştirme Fonu", (Erişim) http://www.ekodialog.com/Makaleler/karadeniz_eko_isbirligi_proje_gelistirme_fonu.html, 12.04.2008.

çeşitli projeler görüşülmektedir.⁸¹ Çalışma grubu faaliyetlerine etkinlik ve ivme kazandırılmasını sağlamak amacı ile belirli alanlarda her üye ülke en çok iki yıllık dönemler halinde koordinatör ülke görevini üstlenmektedir.

KEİT bünyesinde bugüne kadar gerçekleştirilen somut işbirliği atılımları kapsamında örgütün yapılanmasında ileri bir aşamaya gelinmiş, ayrıca çeşitli konularda işbirliğini olanaklı kılan anlaşmalar imzalanmıştır.⁸²

KEİT'in ana hedefi bölgesel stratejiler geliştirmektir⁸³. Bu stratejiler içinde bölgenin mukayeseli üstünlüklerini belirlemek, yatırım için öncelikli sektörleri ve bölgesel işbirliğinin maliyet ve yararlarını saptamak ve küresel düzeyde bölgenin oynaması gereken ekonomik rolü belirlemek gibi unsurlar yer almaktadır.⁸⁴

KEİT, eski Yugoslavya'da kurulan devletlerin dışında kalan, Balkanlardan Kafkaslara kadar uzanan, 20 milyon kilometrekarelik alanı kapsayan, petrol, doğalgaz, kömür, çeşitli mineraller ve ormancılık gibi doğal kaynaklar yönünden zengin olan 350 milyonu aşkın insanın yaşadığı bir coğrafyadır.⁸⁵ Konumu itibarıyla de Batı Avrupa ile Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerine bir geçiş noktası teşkil etmektedir. Toplam 1 trilyon 200 milyar dolar seviyesinde milli gelire sahip olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği

⁸¹ Md.4 İşbirliği Alanları.

⁸² İçişleri Bakanları düzeyinde imzalanan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Katılımcı Devletleri Arasında Suçla, Özellikle Örgütlü Suç Türleriyle Mücadelede İşbirliği Anlaşması", bu Anlaşmaya Ek Protokol ile aynı Anlaşmaya Ek Terörizmle Mücadele Protokolü ve Kültür Bakanları düzeyinde imzalanan "Kültür Alanında İşbirliği Anlaşması" örnek olarak gösterilebilir. 15 Nisan 1998 tarihinde Gürcistan'da imzalanan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ülkeleri Arasında Acil Yardım ve Doğal ve İnsanlardan Kaynaklanan Afetlerde İşbirliği Anlaşması" da afet durumlarında KEİ ülkelerinin yardımlaşmasını öngörmektedir. KEİ Bölgesindeki Eşyanın Karayoluyla Naklinin Kolaylaştırılması Konusunda Mutabakat Muhtırası" ise 6 Mart 2002 tarihinde Kiev'de yapılan KEİ Ulaştırma Bakanları Toplantısında imzalanmış ve 2005 yılı Nisan ayında yürürlüğe girmiştir.

⁸³ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/UluslararasıKuruluslarlaİlişkiler/KEİ/

⁸⁴ Nitekim KEİT, stratejiler ve hedefler belirlenmesi alanında önemli bir yol kat etmiş ve 21 inci yüzyılda başarılı olabilmesi için ekonominin hemen tüm sektörlerinde gerçekleştirmesi gereken hususları ana hatlarıyla tespit eden "Gelecek için Ekonomik Gündem" adlı bir belge kabul ederek kendine bir vizyon belirlemiştir. Bu belgenin en önemli adımlarından biri olarak bir Proje Geliştirme Fonu oluşturulmuş, Fonun yasal temelleri hazırlanmış, böylece KEİ'yi proje üreten bir örgüte dönüştürecek süreç hali hazırda başlamıştır.

⁸⁵ Mehmet Ali Birand, "Biz Kurduk, Sonra Unuttuk", **Posta Gazetesi**, 26 Haziran 2007.

Bölgesi'nin ticaret hacmi, 400 milyar dolara yaklaşmaktadır. Dünya ticaretinde ilk sıralarda yer alan ürünlerin birçoğu bu bölgede üretilmektedir.⁸⁶

Ancak başlangıç dönemindeki KEİT coğrafyası ile günümüzdeki şartlar oldukça farklıdır. Yıllar önce Karadeniz doğu-batı arasında geçiş bölgesi olmaktan ziyade bir tampon bölge iken, son yıllarda Karadeniz Ortadoğu'ya açılan bir kapı olması sebebi ile Asya'nın önemli bir merkezi haline gelmiştir.⁸⁷ Bununla birlikte bölge ülkelerinin öncelikleri ve birbirleriyle ilişkilerinde köklü değişimler olmuştur. AB ve NATO'nun Karadeniz'e doğru genişlemesi ve Rusya Federasyonu dışındaki Karadeniz ülkelerinin AB ve NATO'ya üyelik isteği KEİT'i gölgede bırakmıştır.⁸⁸ Romanya ve Bulgaristan NATO ve AB üyesi olurken, KEİT'in fikir babası Türkiye de enerjisini AB üyeliğine yöneltmiştir. Rusya Federasyonu dışında KEİ üyesi ülkelerin tümü AB üyeliği özlemi duymaktadır. Bu fiili durum, KEİT'in cazibesini azaltmış, AB ve ABD'ninkini arttırmıştır.⁸⁹

SSCB'nin yıkılmasının ardından bölge aktörleri fırtınalı bir süreçten geçerken, bireysel ulusal çıkarlarını korumak ve kollamakla meşgulken, bir örgütün gerekliliği olan takım çalışmasını gerçekleştirememişlerdir⁹⁰. Bununla birlikte bugün geline nokta KEİT, dışa kapalılık, hedeflerin yüksek tutulması ve ticaretin geliştirilmesi için yeterli finansmanın sağlanamaması, bölge içi ticaretin geliştirilememesi, üye ülkelerin başlangıçtaki ilgilerinin zamanla dağılması ve bu çerçevede de NATO'nun ve Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişlemesi ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu kurumlara yönelmeleri, Rusya'nın içe kapanma sürecine girmesi, bütün üye

⁸⁶ Sinan Oğan, "Putin'in 3.Türkiye Ziyareti ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Toplantısı", (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a1309.html>, 10.04.2008.

⁸⁷ Ertuğrul Apakan, "Turkey's Approach to The Black Sea Region and to The Organization of The Black Sea Economic Cooperation", (Erişim), www.mfa.gov.tr, 12.04.2008.

⁸⁸ Kamil Ağacan, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği İstanbul Zirvesi", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=4&ID=1680>, 04.11.2007.

⁸⁹ Ivan Yordanov, "New NATO Membership-Thoughts on the Role of NATO/PfP in the Black Sea", Ocak 2004, (Erişim), <http://www.harvard-bssp.org/static/files/28/bulletin.pdf>.

⁹⁰ Tedo Japaridze, "BSEC: A Road Map To Relevance", (Erişim) www.harvard-bssp.org/bssp/publications/114-41k, 12.12.2007.

Ülkelerin, KEİT'e farklı açılardan bakması ve rgt daha çok kendi sorunlarını⁹¹ gündeme getirme platformu olarak görmek istemeleri⁹² gibi nedenlerle tıkanıklar yaşamakta ve bölgede BDT, GUAM gibi çok sayıda oluşumun faaliyet göstermesi de KEİT'e verilen önemi azaltmaktadır. Böyle bir ortamda da, KEİT hedeflenen etkinlik ve işbirliği düzeyine ulaşamamıştır.⁹³

1990'ların başında KEİT lkeleri arasında var olan farklı ekonomik ve siyasi sistemlerden kaynaklanan güçlükler, günümüzde AB'ye uyum sürecinde ortadan kalkmaktadır. Bu durum, KEİT'in geleceği açısından olumlu bir durumdur. Ayrıca, KEİT kuruluşundan itibaren AB sürecine alternatif olarak oluşmamış ve bölgesel bir entegrasyonun ilk aşaması olmamıştır. KEİT kendi içinde ayırım çizgileri taşımayan, daha müreffeh ve güvenli bir Avrupa yaratma yönündeki çabaların ayrılmaz bir parçası olmak istemektedir.⁹⁴ 28 Ekim 2005 tarihinde Moldova'nın başkenti Kişinev'de yapılan KEİT Dışışleri Bakanları Konseyi'nde, AB'ye Karadeniz'e yönelik bir bölgesel politika geliştirmesi çağrısında bulunulmuş, bu hususları takip ve gerçekleştirmekle hem KEİT hem de AB yesi olan Yunanistan görevlendirilmiştir. Karadeniz'e ilgisi giderek artan ve Rusya Federasyonu dışındaki bütün Karadeniz lkeleriyle ilişkilerini derinleştiren ABD de Kişinev toplantısında gözlemci üyeliğe kabul edilmiştir. Ancak, ABD'nin KEİ içindeki etkinliğinin ne olacağı henüz belli değildir. ABD'nin KEİT'de katılımcı ve katkıcı bir işlev mi üstleneceği yoksa yeni gündemler ve yaklaşımlar mı geliştireceği bilinmemektedir. Ancak, KEİT'in katı ve kurallı yapısı nedeniyle ABD'nin Karadeniz'de daha esnek ve katılıma açık oluşumlar peşinde olacağı düşünülmektedir. Türkiye ve Rusya Federasyonu dışındaki

⁹¹ Moldova'da Dniyester Yanı, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya gibi ayrılıkçı bölge sorunlarının olması, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ sorununun bir türlü çözülememesi gibi nedenler de KEİ'nin başarısı önündeki engeller arasında yer almaktadır.

⁹² İlyas Kamalov, "Rusya'nın Enerji Politikasının Gölgesinde Geçen KEİ Zirvesi", (Erişim), <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=60&ID=1678>, 04.11.2007.

⁹³ Kamil Ağacan, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği İstanbul Zirvesi", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=4&ID=1680>, 04.11.2007.

⁹⁴ KEİT 15. Yıl Zirvesi Sonuç Bildirisi.

Karadeniz ülkelerinin Avrupa-Atlantik dünyasının da desteği ile katılımın serbest, kuralların esnek olduğu yeni bir teşkilat arayışına girdiği görülmektedir. 2005 yılından itibaren Romanya, Ukrayna-Gürcistan ve Baltıkların Rusya Federasyonu'na karşı Karadeniz Bölgesi'nde stratejik denge gereksinimlerinden kaynaklanan ve Türkiye'nin günümüz koşullarına göre Karadeniz için yeni siyasi açılımlar üretmekte geç kalması nedeniyle kurumsallaşmaya başlayan yeni işbirliği arayışları ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak, söz konusu işbirliği arayışlarının Türkiye'nin onayı olmadan başarılı olma olasılığı düşüktür.⁹⁵

Karadeniz'in değişen jeopolitiğine uygun yeni politikaların oluşturabileceği en sağlam zemin, Türkiye'nin kuruluşuna öncülük ettiği KEİT olabilir.⁹⁶ KEİT'in 15. Zirve toplantısının oturum başkanı olan dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, "Karadeniz bölgesinde donmuş ihtilafların her zaman endişe kaynağı olduğunu ve gerçek anlamda bir işbirliği önünde engel teşkil ettiğini; sürdürülebilir kalkınma ve geliştirilmiş ekonomik işbirliğinin bölge istikrarının devamı açısından önem taşıdığını ve KEİT'in bu bağlamda rol almasının beklenildiğini, KEİT'in kuruluşundaki beklentileri karşılamamakla birlikte yeni bir işbirliği ruhunun doğmakta olduğunu, Karadeniz Çevre Otoyolu ve Deniz Otoyolları gibi projelerin uygulanmasının KEİT'i güçlendireceğini, KEİT Proje Geliştirme Fonu'nun güçlendirilerek somut projelere destek sağlamasının önemli olduğunu, AB gibi yeni ortakların daha büyük projelerin finansmanına yardımcı olabileceğini, İstanbul'da yapılan KEİT Zirvesi'nin teşkilatın yeniden canlandırılmasına katkı sağlayacağını ve zirveye en üst düzeyde katılım sağlanmasının büyük önem taşıdığını" ifade etmiştir⁹⁷. Moskova toplantısı

⁹⁵ Hasan Kanbolat, "Türkiye Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", **Avrasya Dosyası**, 2007, Cilt 13, Sayı 1, s. 89.

⁹⁶ Hasan Kanbolat, KEİ Yeniden Yapılandırılıyor, 23 Ocak 2007, Türkiye, KEİ Dönem Başkanlığı'na Hazırlanıyor, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1229&kat1=&kat2=2>, 10 Kasım 2006.

⁹⁷"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü 15. Yıl Zirvesi, (Erişim) <http://www.haberler.com/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-15-yil-zirvesi-haberi-yazdir/>, 07.05.2008.

sonrasında kabul edilen “Moskova Bildirisi”nde KEİT-AB ilişkilerinin geliştirilmesine verilen önem ile örgütlü suçla mücadele, yeni bulaşıcı hastalıklar, acil durumlar gibi ekonomi dışı sorunlara karşı alınacak önlemlerin araştırılmasının gereği vurgulanmıştır. Ayrıca, KEİT’i etkinleştirecek reformlara destek yenilenmiştir. Moskova toplantısında, daha önce kabul edilen Karadeniz çevresini ve KEİTye üye ülkeleri birbirine bağlayacak “Karadeniz Çevre Otoyolu”nun geliştirilmesine yönelik “Anlayış Muhtırası” onaylanmıştır. Yunanistan’ın bu otoyolun adının Yunan mitolojisinden esinlenerek “Argonaut” olmasını istemesi ise Türkiye’nin reddetmesi nedeniyle kabul edilmemiştir. AB’de deniz ulaşımının geliştirilerek kara ve demiryolu üzerindeki yükün hafifletilmesi amacıyla yönelik olarak geliştirilen “Deniz Otoyolları” (*Motorways of the Sea*) kavramının Karadeniz’e doğru genişletilmesi yönünde KEİT içinde başlatılan çalışmalar sonuçlandırılmıştır. Ayrıca, Moskova toplantısında KEİT bünyesinde “Kültür Çalışma Grubu”nun da oluşturulmasına karar verilmiştir. Türkiye, Yunanistan ve UNDP’nin katkısıyla “Karadeniz Bölgesi’nde Sınırışı İşbirliği’nin Desteklenmesi” projesi KEİT Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından onaylanmıştır. KEİT’nin OECD ve AGİT ile ortaklaşa “Karadeniz ve Orta Asya Ekonomik Görünümü” projesine de katkıda bulunması kabul edilmiştir. Moskova toplantısında Polonya’nın gözlemci statüsü yenilenmiştir. KEİT’e gözlemci statüsü için başvuran İngiltere, Karadağ, Litvanya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Kazakistan’ın başvuruları ise Yüksek Düzeyli Memurlar Komitesi toplantısında reddedilmiştir. Türkiye’nin GKRY’ye gözlemci statüsü verilmesine karşı çıkması üzerine Yunanistan, adayların tümüne eşit davranılmadığını gerekçe göstererek GKRY dışındaki adayların gözlemci statüsünü engellemiştir. Moskova toplantısı sonrası KEİT Ulaştırma Grubu 23 Kasım 2006 tarihinde Antalya’da toplanmış ve toplantıda da “Karadeniz Çevre Otoyolu”⁹⁸ ve “Deniz Otoyolları” konuları ele alınmıştır.⁹⁹

⁹⁸ 7500 kilometrelik bu otoyol, Karadeniz kıyısındaki ülkeleri ve diğer KEİ ülkelerini birbirine bağlayacaktır.

⁹⁹ Hasan Kanbolat, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği’nin Canlandırılması ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Cilt 7, No.81, Ocak 2007, s. 6-7.

Günümüzde KEİT’de on iki üye (Türkiye, Yunanistan, Sırbistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) ve on dört (ABD, Almanya, Avusturya, AB Komisyonu, Fransa, İtalya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Hırvatistan, Beyaz Rusya, Tunus, Mısır, İsrail) gözlemci devlet bulunmaktadır. Son olarak İstanbul Zirvesi’nde, Avrupa Birliği Komisyonu’nun gözlemci statüsü kabul edilmiştir.¹⁰⁰

Küresel gelişmeler KEİT’e yönelik ilginin her geçen gün artmasına neden olmaktadır. Bu ilgi aynı zamanda bölgenin ekonomik ve insan kaynakları ile enerji ve ulaştırma koridorları üzerindeki stratejik konumundan da kaynaklanmaktadır. Bölgeye artan ilgiye paralel olarak KEİT’in çalışmalarına ilgi gösteren ülke ve uluslararası kuruluşların sayısında da önemli düzeyde bir artış gözlenmektedir. Etkin ve dinamik bir KEİT bu ilgiyi üye ülkeler için fırsata dönüştürerek, Karadeniz’in bir barış ve istikrar denizi haline dönüşmesini sağlayabilir.¹⁰¹ KEİT üyesi ülkeler arasında genel olarak bu yönde istek ve kararlılık da bulunmaktadır.

KEİT’in asıl vurgulanan amacı ekonomik olmakla birlikte, siyasi ilişkilere de olumlu katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda KEİT, bölgedeki anlaşmazlıkların yumuşatılması ve siyasetçilerin birbirleriyle diyaloglarının artırılması için de elverişli bir zemin oluşturmaktadır. KEİT’in bölgesel, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak için vazgeçilmez bir araç olduğu kadar, üye devletlerin demokrasi deneyimlerinin kuvvetlenmesi için tarihi bir fırsat da sunduğu değerlendirilmektedir.¹⁰²

Bundan böyle KEİT, parlamento desteği, özel sektör kurumlaşması, ekonomik bilgi ve istatistik veri değişimi koordinasyon merkezi, bankası, çalışma grupları, usulleri ve yöntemleriyle somut projeleri

¹⁰⁰ KEİT 15. Yıl Zirvesi Sonuç Bildirisi.

¹⁰¹ Kamil Ağacan, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği İstanbul Zirvesi”, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1680&KAT2=1>, 10.04.2008.

¹⁰² KEİT 15. Yıl Zirvesi Sonuç Bildirisi.

sonuçlandırabilecek temel unsurlara kavuşmuş olarak daha hızlı bir şekilde üye ülke halklarının refahına katkıda bulunacaktır.¹⁰³

KEİT dolayısıyla, Karadeniz ve ona komşu bölge ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin dağılım sürecinin siyasi şokunu daha kolaylıkla atlattır. Yeni bağımsızlığına kavuşan eski komünist ülkelerin ve Varşova Paktı üyelerinin bir bölümünün çoğulcu demokrasiye ve serbest pazar ekonomisine yumuşak inişle geçiş yapmalarına ve aralarındaki anlaşmazlıkların daha ciddi çatışmalara yol açmamasına katkıda bulunmuştur. Geline son noktada da Karadeniz Bölgesinin, son 15 yılda KEİT sayesinde daha güvenli bir coğrafya olduğu değerlendirilmektedir.¹⁰⁴

Bunu yanı sıra günümüzde Karadeniz, Doğu-Batı arasında hem güvenlik, hem enerji hem de ulaştırma koridoru durumundadır. KEİT, bu imkanları Karadeniz ülkeleri arasında bir çatışma konusu olmaktan çıkarıp uzlaşma hususu yapabilirse, bölgesel işbirliğini canlandırabilir ve varlığını anlamlı kılabilir. Böylece KEİT, sadece ekonomik faaliyetlere değil, bölgesel istikrar ve refaha da katkı sunabilecek, bölgesel bir kuruluştan uluslararası bir kuruluşa yönelebilecek, önümüzdeki on yıllarda ekonomi ağırlıklı yapısını terk ederek daha geniş bir görev alanına sahip olabilecektir.

4.2. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Kuvveti (BLACKSEAFOR)

Karadeniz bölgesi; hem iç dinamikleri hem de dış etkenler ile daha hareketli bir coğrafya haline gelmiş olup, küresel tehdidin merkezi olarak algılanan Büyük Ortadoğu'yu kuzeyden kontrol etmesi, aynı zamanda Bulgaristan ve Romanya'nın NATO ve AB'ye üye olması gibi gelişmeler, bölgenin büyük güçlerin ilgi odağı haline gelmesine uygun ortam sağlamıştır.

¹⁰³ <http://www.dpt.gov.tr/dei/kei/kei.htm>.

¹⁰⁴ Özdem Sanberk, Murat Sungar, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği veya Barış Mantiği”, (Erişim) <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=223192>, 12.04.2008.

Karadeniz; doğu-batı doğrultusunda kara geçişi ve kuzey-güney doğrultusundaki su yolları üzerinde seyreden tarihi kavim göçlerinin kesişim alanı olmasının yanı sıra Soğuk Savaş sonrasında insan hareketlilikleri, etnik ve dini çatışmalar, ekonomik-politik yapı değişimleri açısından tam bir bunalım bölgesi ve siyasi, askeri, ekonomik merkez olma konumu sebebiyle de küresel ve bölgesel nüfuz mücadelelerinin rekabetinde odak noktası konumuna gelmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda; soğuk savaş sonrasında değişen güvenlik ihtiyaçları Karadeniz'de yeni bir başlangıç oluşturmuştur. Karadeniz'de deniz güvenliği alanındaki ilk işbirliği mekanizmasını oluşturan¹⁰⁵ Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)¹⁰⁶; Karadeniz'de barış ve istikrarın temini çerçevesinde, bölgesel işbirliği faaliyetlerinin artırılması ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak Karadeniz sahilgarı 6 ülkenin¹⁰⁷ katılımıyla 02 Nisan 2001 tarihinde kurulmuştur.¹⁰⁸

BLACKSEAFOR Karadeniz'e sahilgar olan devletler arasında dostluğun, iyi ilişkilerin ve karşılıklı güvenin daha da güçlenmesine katkıda bulunmak maksadı ile Deniz Kuvvetleri'nin barış zamanında yapıcı rolünden faydalanan bir organizasyondur. Bu kapsamda BLACKSEAFOR'a verilen görevler;

- Arama ve Kurtarma Harekatı (SAR),
- İnsani Yardım Harekatı (Doğal Afet Yardım, Tahliye Harekatı),
- Mayın Karşı Önlemleri (MCM),
- Çevre Koruma Harekatı,
- İyi Niyet Ziyaretleri,

¹⁰⁵ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/UluslararasıKuruluşlarlaİlişkiler/BLACKSEAFOR/, 08.04.2008.

¹⁰⁶ Karadeniz'de çok uluslu bir deniz kuvvetinin oluşturulması fikri ilk olarak Türkiye tarafından 1998'de Varna/Bulgaristan'da yapılan ikinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları toplantısında gündeme getirilmiştir.

¹⁰⁷ Türkiye, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna.

¹⁰⁸ <http://www.dzkk.tsk.mil.tr/TURKCE/BASINDUYURULARI/BD/2006/05-04-2006.asp>, 04.01.2008.

- Taraflarca kararlaştırılan diğer görevlerdir.¹⁰⁹

BLACKSEAFOR bu görevlerin icrasında yeterliliği sağlamak ve karşılıklı uyumluluğu arttırmak maksadıyla yılda en az bir kez¹¹⁰ çağrı kuvveti olarak aktive edilmektedir. Bu çağrı kuvveti, biri komuta kontrol gemisi olmak üzere, tarafların tahsis edeceği en az 4-6 gemiden teşkil edilmektedir.¹¹¹

BLACKSEAFOR'a bir yıl süre ile tahsis edilen unsurlar, kendi ülkelerinde daimi olarak ana üslerinde bulunmakta, aktivasyon programlarına uygun olarak yılda en az bir kez aktive edilerek tatbikat ve eğitim faaliyetlerine iştirak etmek üzere bir araya gelmektedirler. Bununla birlikte, devletler anlaşma gereğince, daha önce öngörülmemiş bir aktivasyon için de talepte bulunabilmekte ve taraflarca görevlendirme kararı alınması halinde BLACKSEAFOR, uygun kuvveti teşkil etmek üzere bir araya getirilebilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni güvenlik ortamı, Soğuk Savaş döneminden temel farklılıklar göstermektedir. Bu çerçevede, çok uluslu koalisyon deniz kuvvetleri tarafından icra edilen barışı destekleme, doğal afet yardım ve uluslararası terörizme karşı mücadele kapsamında icra edilen denizde tecrit ve keşif-gözetleme harekatı giderek yaygınlaşmakta ve günümüzde gelişmiş donanmaların deniz harekat konseptlerinde yerini almaktadır. BLACKSEAFOR esasen Karadeniz'de kullanılmak amacıyla tesis edilmiş olmasına rağmen, gerektiğinde tarafların oybirliği ile alacakları karar doğrultusunda başka bir bölgede de görevlendirilebilmektedir.¹¹² Bu çerçevede BLACKSEAFOR faaliyeti herhangi bir devlet veya devletler grubuna karşı oluşturulmuş bir askeri ittifak değildir.¹¹³ BLACKSEAFOR ayrıca BM ve AGİT kapsamındaki harekatlarda da görevlendirilebilir ve bu

¹⁰⁹ BLACKSEAFOR Anlaşması, Madde 4., Anlaşma metni için bkz. (Erişim) http://www.blackseafor.org/turkish_agree.htm, 12.11.2006.

¹¹⁰ BLACKSEAFOR Anlaşması, Madde 2.

¹¹¹ BLACKSEAFOR Antlaşması, Madde 5.

¹¹² BLACKSEAFOR Anlaşması, Madde 7.

¹¹³ BLACKSEAFOR Anlaşması, Madde 2. Buttanrı, **a.g.e.**, s.193.

çerçevede görev ve amaçlarına uygun olarak diğer uluslararası faaliyetlere iştirak edebilir.¹¹⁴

BLACKSEAFOR bugüne kadar altı kez yaklaşık birer ay süre ile aktive edilmiştir. 1 nci aktivasyon Eylül-Ekim 2001 aylarında Türkiye komutasında, 2 nci aktivasyon Ağustos 2002 ayında Ukrayna komutasında, 3 ncü aktivasyon Ağustos 2003 ayında Bulgaristan komutasında icra edilmiştir. 4 ncü aktivasyon Gürcistan komutasında iki periyot halinde icra edilmiş olup, 1 nci deniz periyodu 05-27 Ağustos 2004 tarihleri arasında, ikinci deniz periyodu ise 04-27 nisan 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu son aktivasyonun en önemli özelliği, BLACKSEAFOR için ilk kez bir aktivasyonda denizde kalınan sürenin, limanda geçirilen zamandan uzun (13/11) planlanmış olması, yine ilk kez BLACKSEAFOR'un Türkiye'nin planlayıp icra ettiği "Karadeniz Ortaklık-05" tatbikatı ile birlikte eğitim yapması ve Karadeniz Ereğli'de 2 gün süre ile denizaltı arama ve kurtarma eğitimi icra edilmiş olmasıdır.

5 nci aktivasyonun birinci periyodu ise 8-27 ağustos 2005 tarihleri arasında Romanya komutasında icra edilmiştir. Ayrıca, BSNC-05 toplantısında alınan karara uygun olarak BLACKSEAFOR unsurları ile Türk Deniz Kuvvetlerinden Karadeniz Uyum Harekatına katılan unsurlar (2 firkateyn ve 1 denizaltı) arasında 23-24 Ağustos 2005 tarihlerinde ortak eğitimler icra edilmiştir. BLACKSEAFOR 2006 yılında RF tarafından komuta edilmiş¹¹⁵, 07.08.2007 tarihinde Karadeniz Deniz İşbirliği komutası Türkiye'ye geçmiştir.¹¹⁶

Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) önceden planlı aktivasyonunu 4-22 Nisan 2008 tarihleri arasında gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda; Türk Deniz Kuvvetleri'nin komutasında Batum, Novorrossysk ve Sivastopol limanlarının 13 gün süresince ziyaret edilmesi ve 6 ayrı seyir faaliyeti şeklinde aktivasyonda bulunulmuştur.

¹¹⁴ BLACKSEAFOR Anlaşması, Madde 7.

¹¹⁵ Alkan, a.g.e., s. 35.

¹¹⁶ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2184074>, 04.01.2008.

BLACKSEAFOR'un gelişimi Karadeniz ve Akdeniz'de gerçekleşen politik, askeri ve suç durumu ile paralellik izlemektedir. Halihazırda, BLACKSEAFOR'un yeni güvenlik ortamına uyum sağlaması ve görev tanımının terörizm ve kitle imha silahlarıyla mücadeleyi de kapsayacak biçimde genişletilmesi amacıyla bir dönüşüm sürecinden geçmesi üzerinde çalışılmaktadır.¹¹⁷ Yapılan toplantılar sonucunda terörist faaliyetlere karşı önlem almak, uluslararası deniz hukuku kurallarının uygulanmasını sağlamak ve Karadeniz'de düzenin sağlanması maksadıyla bir sistemin oluşturulması, ortak bir deniz iletişiminin güvenliğini sağlayan bir kontrol sisteminin oluşturulması gerektiğine karar verilmiştir. Bu çerçevede Türkiye "Terörizme Karşı Savunma Operasyonu" konseptini geliştirmiştir. Bu konseptin amacı illegal kargo ve göçmen taşıyan şüpheli sivil deniz vasıtalarını tespit ve kontrol ederek olabilecek terörist faaliyetleri önlemektir.¹¹⁸

BLACKSEAFOR faaliyetleri açısından gelinen noktada, başlangıçta sadece basit gemicilik eğitimleri icra edebilen ve gece süresince dahi denizde kalmaktan imtina eden bir kuvvet durumundan, eğitimleri başarı ile icra eden ve kendine olan güveni giderek gelişen bir kuvvet seviyesine ulaşılmıştır. Son aktivasyonlarda, BLACKSEAFOR'un Karadeniz'in güvenliğine yönelik alması öngörülen sorumluluklar kapsamında özellikle teröre karşı savunma, denizde denetim harekatı ve gemiye çıkma ve arama eğitimlerine önem ve öncelik verilmektedir.

BLACKSEAFOR ile Karadeniz'e sahildar tüm devletler ilk kez deniz unsurunu kapsayan bir askeri organizasyonda eşit şartlarda bir araya gelmiştir.¹¹⁹ Anlamı, BLACKSEAFOR'un tüm tarafların Karadeniz'de güvenlik anlamında ortak paydada buluşmasıdır.

BLACKSEAFOR, Karadeniz deniz ortam güvenliğinin temel mekanizması haline gelmiş ve uluslararası gündeme oturmuştur. Tek sorun, Romanya ve Bulgaristan'ın, BLACKSEAFOR'un deniz ortamında yüksek

¹¹⁷ <http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=721>, 08.04.2008.

¹¹⁸ Hasan Kanbolat, "Türkiye Karadeniz'e, Rusya Federasyonu Akdeniz'e", **Stratejik Analiz**, Ekim 2007, s.7.

¹¹⁹ Buttanrı, **a.g.e.**, s.194.

profilli bir güvenlik sistemi oluşturmasından duydukları endişedir. Bu endişe, özellikle Romanya'nın, Avrupa-Atlantik güvenlik kimliğinin Karadeniz'de belirginleşerek öne çıkmasının, BLACKSEAFOR tarafından engelleneceği kaygısından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda Bulgaristan, Rusya Federasyonu'nu karşısına almadan daha dengeli bir politika gütmekte, ancak BLACKSEAFOR'un Ocak 2004'de Ankara'da başlatılan transformasyon sürecini de yavaşlatmak için gayret sarf etmektedir.

BLACKSEAFOR ile Karadeniz'deki güç dengesi yeniden ortaya konulmuştur. Uzun yıllar Karadeniz'deki en güçlü donanmaya sahip olan ve askeri eğitim ve teknoloji olarak içine kapanık Rusya'nın gerçekte algılamalara yansıyan kadar güçlü bir yapılanmaya sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. BLACKSEAFOR çerçevesinde yapılan eğitimler taraflar arasındaki askeri şeffaflığı artırmış ve deniz unsurlarında askeri güç mukayesesinin yapılmasına olanak sağlamıştır.

BLACKSEAFOR Anlaşması bölgede RF ile Türkiye'nin istikrarını ve aradaki barışı güçlendirmenin yanı sıra bölgesel iş birliklerini geliştirmeyi, kıyı devletlerin deniz güçleri arasında operasyon yapabilme yeteneğini artırmıştır. BLACKSEAFOR, sadece bir askerî organizasyon olmadığından ve kural olarak yılda en az bir kez toplandığından dolayı iki ülke siyasi ilişkilerine de müspet etki edecek bir ilerlemedir.¹²⁰

BLACKSEAFOR, kıyıdaş ülkeler arasında yapıcı danışmalar, iş birliği imkanları ve mevcut mekanizmaları ile bölgesel barış ve istikrarın geliştirilmesine büyük katkılar sağlayan bir vasıta durumundadır. BLACKSEAFOR, imkânları, Karadeniz'deki kıyı uzunlukları ve Kuvvete olan katkıları birbirinden farklı, siyasi geçmişleri de birbirine pek benzemeyen

¹²⁰Blent Uysal, "SSCB'nin Dağılmasından Sonra Türkiye İle Rusya Federasyonu İlişkilerinin Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Yıl: 4, Sayı: 7, şubat 2006.

kıyıdaş ülkeleri ortak bir hedef etrafında toplayan, benzersiz bir "eşitler koalisyonu" oluşturmaktadır.¹²¹

4.3. Karadeniz Uyum Harekatı (BLACKSEA HARMONY)

Soğuk savaş sonrası dönemde, özellikle de 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan terörizm tehdidi ve kitle imha silahlarının deniz yoluyla yayılma olasılığı denizlerde de bir takım tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede, 11 Eylül'ü takiben Ekim 2001'den itibaren NATO Daimi Deniz Kuvvetleri tarafından Doğu Akdeniz'de Active Endeavour Harekatı (OAE) icra edilmeye başlanmıştır. 2004 NATO İstanbul Zirvesi'nde alınan kararla da OAE sorumluluk sahası Ekim 2004'ten itibaren ülkelerin karasuları hariç tüm Akdeniz'i kapsayacak şekilde genişletilmiştir. OAE'nin Karadeniz'i de kapsamı fikrine karşı Türkiye'nin çekinceleri olmuş, bu nedenle Zirve'de bu denizdeki faaliyetlerin mevcut bölgesel kurumsallaşmanın (Montrö Sözleşmesi ve BLACKSEAFOR) temel alınarak icra edilmesi şeklinde karar alınmıştır.

Daha önce de değinildiği gibi Türkiye, OAE'nin Karadeniz'e genişletilmesine çekince koymuş ve Karadeniz'deki tehdit değerlendirmesi açısından tehlike arz edebilecek muhtemel terör ve yasadışı faaliyetlerin caydırılmasına ve Türk Boğazları'nın güvenliğine katkıda bulunmak maksadıyla BLACKSEAFOR'un görev kataloğuna denizden terörist ve illegal faaliyetleri önleme maddesini eklerken¹²², diğer taraftan da NATO platformlarında gündeme gelen Karadeniz'deki güvenlik boşluğu düşüncesi ve Active Endeavour Harekatı'nı Karadeniz'e genişletme girişimlerine karşı

¹²¹ http://tsk.mil.tr/4_Uluslararası_Iliskiler/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm, 08.04.2008.

¹²² 17 Temmuz 2004 tarihinde Moskova'da yapılan İkinci BLACKSEAFOR Siyasi İstişare Toplantısında BLACKSEAFOR'un asayiş görevlerinde kullanılmasına ilişkin süreç başlamıştır.

Active Endeavour Harekatı'nın maksat ve hedefleri ile uyumlu olan BLACKSEA HARMONY harekatının başlatılmasına karar vermiştir.

Muhtemel terör ve yasadışı faaliyetlerin caydırılması ve Türk boğazlarının güvenliğine katkıda bulunmak maksadıyla; Karadeniz'de sancak-varlık gösterilmesi, ağırlıklı Batı Karadeniz olmak üzere Karadeniz'de keşif-gözetleme/karakol faaliyetleri icra edilmesi, terörizm/yasadışı faaliyetlerle irtibatlı olduğu değerlendirilen ticaret gemilerinin izlenmesine yönelik olarak, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından icra edilen Karadeniz Uyum (Blacksea Harmony) Harekatına 1 Mart 2004 tarihinde başlanmıştır.¹²³ Blacksea Harmony Harekatına tüm sahildar devletler davet edilmiştir. Bu çerçevede Rusya Federasyonu 27 Aralık 2006 itibarıyla¹²⁴ Blacksea Harmony'ye dahil olmuştur. Ukrayna'nın da¹²⁵ Blacksea Harmony'ye iştirakine ilişkin Protokol 17 Ocak 2007 tarihinde imzalanmış olup, onay işlemlerini takiben yürürlüğe girecektir.¹²⁶ Blacksea Harmony Harekatının amacı, uluslararası terörizmin önlenmesi kapsamında Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan ve terörizmin başlıca finans kaynağı olan organize suçlar, yasadışı göç, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı v.b. yeni tehditlerin Karadeniz yoluyla yapılmasını engellemektir. Karadeniz Uyum Harekatı'nın görevi; Karadeniz'de belirsiz aralıklarla karakol faaliyetleri icra ederek yasa dışı faaliyetlere karıştıklarından şüphe duyulan ticaret gemilerini tespit etmek ve izlemektir. Şüpheli bir gemi tespit edildiğinde, müşterek gayretlerle ve muhtelif vasıtalarla varış limanına kadar takip edilmekte, neticede arama yapmak ve gerekmesi durumunda, alıkonularak yasal işlem başlatmak üzere görev ilgili makamlara devredilmektedir.

Bu harekat kapsamında;

- Karadeniz'de sürekli varlık gösterilmekte,

¹²³http://tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm, 08.04.2008.

¹²⁴http://tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizi_n_Deniz_Guvenligi.htm, 08.04.2008.

¹²⁵ http://tsk.mil.tr/4_Uluslararası_Iliskiler/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm, 08.04.2008.

¹²⁶ Sinan Oğan, "Putin'in 3. Türkiye Ziyareti ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Toplantısı", (Erişim) <http://www.turksam.org.tr/yazdir1309.html>, 12.04.2008.

- Ağırlıklı olarak Batı Karadeniz olmak üzere Karadeniz'de keşif-gözetleme/karakol faaliyetleri icra edilmekte,
- Terörizm/yasadışı faaliyetlerle irtibatlı olduğu değerlendirilen ticaret gemileri izlenmektedir.

Karadeniz Uyum Harekâtı'nın başlangıcından bu yana Karadeniz'de binlerce gemi tespit edilmiş ve kimlikleri belirlenmiştir. Türkiye, bu Harekâtın yasa dışı faaliyetlere karşı caydırıcılık sağladığını ve Karadeniz'de gün geçtikçe artan ticari deniz trafiğinin daha emniyetli ve güvenli bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunduğunu değerlendirmektedir.¹²⁷

BLACKSEA HARMONY, Türkiye tarafından icra edilen bir hareket olmasına rağmen Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin katılımına açıktır. Karadeniz Uyum Harekâtının tek taraflı bir statüden çıkarılarak, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin de katılımıyla çok taraflı bir yapıya kavuşturulması ve daha sonra bu görevi almaya hazır olduğunda BLACKSEAFOR'a devredilmesine yönelik çalışmalara başlanmıştır. Bu çerçevede, 2-4 Şubat 2005 tarihlerinde İstanbul'da icra edilen BLACKSEAFOR Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu toplantısında Rusya Federasyonu temsilcisi tarafından Rusya'nın bu harekâta katılmayı planladığı deklare edilmiştir. Ayrıca Ukrayna da bu harekâta katılabileceğini ifade etmiştir. Harekât, halihazırda Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı firkateyn, hücumbot, denizaltı, helikopter ve deniz karakol uçaklarının katılımıyla Karadeniz'in uluslararası suları ve hava sahasında Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Liman Başkanlıkları ile koordineli olarak sürdürülmektedir. Harekât için, Karadeniz Bölge Komutanlığı'nda Daimi Koordinasyon Merkezi açılmıştır. Şüpheli gemiler ve teşhis edilen temaslar mesajla ve NATO Deniz Komuta Kontrol ve Bilgi Sistemi üzerinden NATO ülke ve makamlarına aktarılmaktadır.

BLACKSEA HARMONY Harekâtı, NATO'nun Akdeniz'de terörizme karşı devam eden OAE ile işbirliği içerisindedir. Harekât ile ilgili olarak kıyıdaş ülkelerle de danışmalara devam edilmekte, Karadeniz'e sahilgar ve

¹²⁷ http://tsk.mil.tr/4_Uluslararası_Iliskiler/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm, 08.04.2008.

BLACKSEAFOR'a katkıda bulunan devletlerin Karadeniz Uyum Harekatına da katkıda bulunması beklenmektedir. Bu inisiyatifin; hem ittifakın diğer üyelerine, hem de Karadeniz sahilıdarı ölkelere faydası olacağına inanılmaktadır.

BLACKSEA HARMONY Harekatı, NATO'nun Akdeniz'de icra ettiğı Active Endeavor harekatı ile aynı amaçları paylaşan ve bu harekatın Karadeniz'deki işlevini yerine getirmektedir. Bu amaçla Karadeniz'deki deniz ulaştırma hatlarının kontrolü sağlanmakta ve Karadeniz'de deniz taktik resmini tesis ederek faaliyetleri şüpheli görölen gemileri takip ve ilgili NATO birimlerine rapor edilmektedir.¹²⁸

BLACKSEA HARMONY Harekatı'nın başlangıcından bu yana Karadeniz'de çok büyük oranda gemi tespit edilmiş, bu gemilerden şüpheli olanlar takip edilmiş ve gerektiğinde sorgulama yapılmıştır. Harekatın yasadışı faaliyetlerin caydırılmasına ve Karadeniz'de gittikçe artan deniz ticaretinin daha güvenli bir ortam içerisinde sürdürölmesine yardımcı olduğı, İstanbul Boğazı'na yönelik olarak terör ve yasadışı faaliyetlere karşı güvenliğine önemli katkı sağladığı, batı Karadeniz'deki akaryakıt kaçakçılığı faaliyetlerini azalttığı değerlendirilmektedir.

Denizlerin serbestçe kullanım ilkesi, her denizin bir ölçüde istenmeyen faaliyetler için kullanılabileceğini de beraberinde getirebilmektedir. Buna rağmen, Karadeniz'de belirli tehdit ve risklerin olabileceğı reddedilmezken, aslında son derece güvenli bir deniz olduğı da ifade edilebilir. Günde 110 geminin seyir halinde olduğı bu denizde terörist faaliyete uzun zamandır rastlanılmamıştır. Bununla birlikte, bu tür yasadışı faaliyetlerin caydırılması açısından Karadeniz'de kıyıdaş devletlerin aktif katılımı ile daha etkin güvenlik sistemlerinin tesis ve idamesinin sağlanabileceğı değerlendirilmektedir.

¹²⁸ Jeffrey Simon, "Blacksea Regional Security Cooperation Building Bridges and Barriers", **Next Steps In Forging AEuroatlantic Strategy For The Wider Black Sea**, Ed.Ronald Asmus, German Marshall Fund, 2006, s.83.

BLACKSEA HARMONY Harekatı Karadeniz’de güvenlik ve istikrar ortamının tesis ve idame edilmesine katkı sağlamak üzere hayata geçirilen bir oluşum olup, önümüzdeki dönemde diğer bölge ülkelerinin de katılımı ile bölgesel bir nitelik kazanma ihtimali mevcuttur.¹²⁹ BLACKSEA HARMONY bölgesel güvenliğe yaptığı katkının yanı sıra, uluslararası terörizmin önlenmesine yönelik faaliyetleri açısından küresel güvenliğe de katkı sağlamaktadır.

Türkiye’nin yakın çevresinde emniyet ve güvenliğin sağlanması, sonuçta barış ve istikrarın getirilerinden birlikte istifade edilmesini mümkün kılacaktır, müşterek bir sorumluluktur. İşbirliği yapmak suretiyle güvenlik ortamının iyileştirilmesi çabası, kıyıdaş ülkeler arasında olabilecek görüş farklılıklarının barışçı yollarla çözülmesine zemin hazırlayacak kapsamlı danışma ve görüşme fırsatları da yaratmaktadır. Bu çerçevede, Karadeniz’de BLACKSEAFOR tarafından temsil edilen güvenlik iş birliğinin, müşterek bölgesel çıkarlarımızın yanı sıra, küresel barış ve güvenliğin geliştirilmesine de katkıda bulunan bir girişim olduğu değerlendirilmektedir.

4.4. GUAM/GUAM

GUAM, esasen 1996 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde Rusya ile yürütülen Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)’nın hayata geçirilmesine dönük müzakereler sırasında adeta kendiliğinden ortaya çıkmış, sonra zamanın Azeri Dışişleri Bakan Yardımcısı Azimov’un teklifi sonucu Moldova, Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan’ın bir araya gelip ortak problemlerini konuştukları bir forum haline gelmiş ve daha sonra da 1997 yılında Strasbourg’da yapılan Avrupa Konseyi

¹²⁹ 27 Aralık 2006 tarihinde Rusya Karadeniz Uyum Harekatı’nın resmen katılımcısı olmuştur. Ayrıca, 17 Ocak 2007 tarihinde Türkiye ve Ukrayna Deniz Kuvvetleri Komutanları’nın Ankara’da imzaladıkları ortak protokol ile Ukrayna’nın da resmî katılım süreci tamamlanma aşamasına gelmiştir.

toplantısına katılan dört ülke devlet başkanlarınca resmen kurulmuş bir bölgesel grup ya da ittifak olarak doğmuştur.¹³⁰

GUAM'ın kurulmasındaki önemli nedenler şöyle sıralanabilir:

- Bölge ülkelerinin ulusal güvenlikleri korumak maksadıyla, daha verimli işbirliği arayışına girmeleri,
- Bu ülkelerin jeopolitik konumlarının ve sosyo-ekonomik durumlarının benzer olması, iç ve dış politikada karşılaştıkları sorunların benzerlik taşıması,
- Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin Rusya'nın etkisinden kurtulmak istemesi ve Rusya'nın ekonomik, siyasi ve askeri yayılmacılığına karşı koymak için organize olma gereksinimleri,
- Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin ulusal çıkarlarının korunduğu dış politika izleniminin yaratılmak istenmesi,
- Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin Avrupa-Kafkasya-Orta Asya üçgeninde ekonomik ve siyasi gelişmelere entegre olmak istemesidir.

GUAM'ın oluşum amaçları ise şunlardır:

- Avrasya'da işbirliğinin artması,
- TRACECA¹³¹'nin canlandırılması,
- Üye devletlerin toprak bütünlüğü, egemenlik ve sınırlarına saygı duyulması,
- Demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı duyarak daha güvenli ve istikrarlı bir Avrupa'ya katkıda bulunmaktır.¹³²

Nisan 1999'da Washington'da yapılan NATO zirvesinde Özbekistan'ın katılımı ile GUAM, GUUAM'a dönüşmüştür.¹³³ GUAM oluşumu Eylül 2000'de

¹³⁰ Fikret Ertan, "10. Yılında GUAM", (Erişim) <http://212.175.40.131/yazar.do?yazino=555429>, 11.04.2008.

¹³¹ Transport Corridor Europe Caucasus Asia- Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru.

¹³² Oksandr Pavliuk, "GUUAM: The Maturing of a Political Grouping into Economic Cooperation", **Building Security in The New States of Euroasia**, R. Dwan and O. Pavliuk (Ed. by), New York, East West Institute, 2000, s.34.

New York’da yapılan BM zirvesinde üye ülkelerin yayımladığı bir bildiri ile uluslararası bir oluşum olarak resmiyet kazanmıştır. Bu bildiride GUAM’ın başlıca prensipleri;

- Uluslararası örgütler ve forumlar ile işbirliği,
- NATO ile Barış İçin Ortaklık (BİO) çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi,
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi,
- Nükleer ve kimyasal silahların yayılmasının önlenmesi,
- Avrasya petrol ulaşım koridorunun canlandırılmasıdır.¹³⁴

GUAM oluşumu ilk yıllarında üye ülkelerin dış politikalarında koordinasyonun sağlanması ve dış politika alanında üyelerin birbirlerine karşılıklı destek verilmesi konularına odaklanmış, daha çok Asya-Kafkasya-Avrupa koridorundaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ana hedef olarak benimsenmiş, bu güzergah üzerindeki enerji nakil hatları ve ticaret yollarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Üye devletler ekonomik işbirliğinin yanı sıra güvenlik konularına yönelik de görüşmeler gerçekleştirmiştir.¹³⁵ Oluşumun GUAM’a dönüşmesi ve kurumsallaşması ile GUAM’ın faaliyet zemini ekonomik işbirliğine kaymıştır. GUAM’ı bölgesel örgüt haline getiren anlaşmada, GUAM’ın enerji aktarım projelerini öncelikli olarak ele alan bölgesel bir ekonomik işbirliği örgütü olduğu ve örgütün askeri-politik bir yapıya dönüşmeyeceği ifade edilmiştir.¹³⁶

Bağımsız Devletler Topluluğu’na da üye olan bu beş devletin çalışmalarını, ayrı bir platformda sürdürme istekleri en çok Rusya’yı rahatsız etmiştir. Washington’un 1990’lı yılların ortalarından başlayarak Avrasya

¹³³Fikret Ertan, “GUUAM Canlanıyor...”, (Erişim) <http://www.turkrus.com/content/view/217/126/>, 11.04.2008.

¹³⁴ Pavliuk, **a.g.m.**, s.36-44.

¹³⁵ Gürol Kırac, “Kerimov Bush’a Rest mi Çekti?”, (Erişim) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=223&sayfa=49>, 11.04.2008.

¹³⁶ Tsintsadze, “Cooperative Efforts in The Black Sea Region”, **The Black Sea Region**, Ed.Olaksandre Pavliuk, 2004, s.42.

politikaları dahilinde, Moskova'ya karşı kullandığı GUAM, 2001 Eylül'ünde ABD'nin de bölgeye gelerek Afganistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a yerleşmesiyle, Moskova'ya karşı daha da tehditkar bir içeriğe kavuşmuştur. Harita üzerinde bakıldığında bu yeni jeopolitik oluşumun Rusya'nın batıya açılma kapısı olarak görünen Ukrayna'dan, Kafkasya'da Hazar kıyısından, Çin'e kadar uzanan bir yay şeklinde Rusya'yı sıkıştırmaya başladığı açıkça görülmektedir. Bütün bu gelişmelerin ardından 2003 Kasım ayından itibaren Tiflis'ten başlayarak Kiev'de ve son olarak Bişkek'te gerçekleşen siyasi devrimler bölgedeki ABD operasyonlarının nasıl bir yöne doğru kaydığını açıkça göstermiştir. Bu gelişmelerden yalnızca Moskova değil, Türkistan'da 15 yıla yakın bir süredir devlet başkanlığı görevini sürdüren liderler de tedirgin olmuşlardır¹³⁷. Bu kapsamda Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan çeşitli renklerdeki "devrim/darbeler"le Rusya karşıtı liderlerin işbaşına gelmesi, "dış mihrakların bölgeye demokrasi ihraçlarına" ve ABD'nin İran, Rusya ve Çin'i aynı anda çevrelemeye başladığına ilişkin tartışmaları alevlendirmiştir.¹³⁸

Bu tartışmalar yaşanırken Özbekistan örgütten ayrılma kararı almıştır. Esasında Özbekistan'ın dış politik anlayış olarak 1990'lı yıllarda Batılı güçlerle daha fazla işbirliğine gittiği görülmüştür. Taraflar arasındaki işbirliği çalışmaları güvenlik konularının yanı sıra daha çok ekonomik konular üzerine kurulmuştur. Bölge ülkeleri arasında yaptığı reformlar, yabancı yatırımın ülkeye çekilmesi ve serbest piyasa ekonomisine geçişte en başarılı ülke olarak görülen Özbekistan, yoğun nüfusuna rağmen ekonomik verilerde açıkça gözlenebilen şekilde ilerlemeler sağlamıştır. GUAM'ın da öncelikli olarak ekonomik işbirliğini amaçlaması ve yukarıda da belirtildiği gibi Asya-Kafkasya-Avrupa arasındaki transit taşımacılık hatlarının ve bu bölgelerde bulunan ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmeyi hedeflemesi, Özbekistan'ın kalkınma isteği ile örtüşen cazip bir seçenek olmuştur.

¹³⁷ Gürol Kırac, "Kerimov Bush'a Rest mi Çekti?", (Erişim)

<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=223&sayfa=49>, 11.04.2008.

¹³⁸ Araz Aslanlı, "Eski Sovyet Coğrafyası Yeni ABD Coğrafyası mı Oluyor?", (Erişim)

http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=172&Itemid=37, 11.04.2008.

Ancak örgüt üyeleri arasında kurulması hedeflenen Serbest Ekonomik Bölge'nin halen kurulamaması ve Barış Gücü'nün oluşturulamaması, Özbekistan'ın bu birliktelikten beklentisi olduğu konularda hayal kırıklığı yaşamasına neden olmuştur. Özbekistan'da 1999 yılından 2005'e kadar çeşitli dönemlerde meydana gelen bombalı eylemler ve suikast girişimleri, radikal dinci grupların saldırılarına karşı GUAM'dan aktif bir destek beklentisi içerisinde olan Özbekistan'ın, güvenlik alanında da Batı'nın işbirliğine olan inancını yitirmesiyle sonuçlanmıştır. 2003 Kasım'ında Gürcistan'la başlayıp Ukrayna ve Kırgızistan'da gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimleri Özbekistan'ı tedirgin etmiş ve ABD'nin eski Sovyet coğrafyasında attığı demokrasi çılgınlıkları, Özbekistan liderini tedbir almaya yöneltmiştir. Artık GUAM'a üye olan Ukrayna ve Gürcistan'ın Washington'un piyonları halini almaları ve örgüt içerisinde de demokrasinin ve insan haklarının bölgedeki tüm ülkelerde ilerlemesine destek olunmasına yönelik yeni hedeflerin gündeme gelmesi, Kerimov'un iktidarına yönelik açık bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.¹³⁹ Bu çerçevede Özbekistan 5 Mayıs 2005 tarihinde birlikten çekildiğini resmen açıklamıştır.¹⁴⁰

Özbekistan'ın örgütten resmen ayrıldığını açıklamasıyla yeniden GUAM olarak anılmaya başlanan örgüt 2006 Mayıs ayında Ukrayna'nın Başkenti Kiev'de yapılan toplantıdan sonra "Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı" GUAM adını almıştır. Bölgesel bir işbirliği örgütünden uluslararası bir teşkilata dönüşen GUAM yeni projeler ve işbirliği çalışmalarıyla artık Avrasya'da etkin bir konuma kavuşmak istemektedir.

Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı GUAM'ın "Kıtaları bir araya getiren GUAM" sloganıyla düzenlenen ikinci zirvesi 19 Haziran 2007 tarihinde Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de gerçekleştirildi. Gülistan Sarayı'nda düzenlenen zirveye üye ülkelerin devlet başkanlarının yanı sıra Litvanya Cumhurbaşkanı Valdas Adamkus, Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kazinski ve Romanya Cumhurbaşkanı Traian Basescu'nun da katıldı. Toplantı

¹³⁹ Kırac, a.g.m.

¹⁴⁰ İlyas Kamalov, "GUUAM Bir U'sunu Kaybetti.", (Erişim) asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=580&kat1=&kat2=1 - 29k, 11.04.2008.

sonrasında üye ülke devlet başkanları "Bakü Deklarasyonu"nu imzaladı.¹⁴¹ Sekiz maddeden oluşan deklarasyonun içeriği ise;

- Teşkilat, GUAM bölgesindeki güvenlik ve istikrarı temin etmeyi, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmaya ulaşmayı, hukuk kurallarına ve insan haklarına saygıyı, temel özgürlükleri ve demokratik değerleri sağlama yolundaki işbirliğini geliştirme gaye ve azmini yinelemektedir.

- GUAM, sektör işbirliğini derinleştirerek ve ortak çıkarları birleştirerek teşkilat bölgesinin önemi ve kimliğini geliştirmek için azimli bir mücadele içerisinde. GUAM bölgesinde ortak bir entegrasyon ve güvenlik alanı yaratma amacıyla üye devletlerin sosyal ve ekonomik, taşımacılık, enerji, bilimsel ve teknik, insani, idari ve yürütme kapasitelerine bağlanmanın tam olarak gerekliliğini düşünmektedir. Bu bağlamda, sektör işbirliği geliştirme stratejisi benimsenmiştir.

- GUAM ile karşılıklı çıkar işbirliğinin derinleştirilmesi ve ortaklığın kurulmasında uluslararası organizasyonların ve diğer ülkelerin çıkarlarının gelişmesi ve GUAM faaliyetlerinin tüm Avrupa, Trans-Atlantik, Karadeniz, Trans-Hazar ve Asya güzergâhlarına genişletilmesi için aktif tedbirlerin üstlenilmesi kabul görmektedir.

- Avrupa ve Asya'yı doğal bir koridor olarak bağlayan GUAM devletleri, kilit coğrafi pozisyonunu ve stratejik önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu koridorun gelişmesini sağlamak amacıyla GUAM'ın transit kapasitesine bağlanmadaki çabaları yoğunlaştırmayı ve uluslararası destek ve yatırımları çekmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede kanunları uyumlaştırmanın önemine, ekonomik ve ticari ilişkiler için engelleri kaldırmaya, altyapıyı geliştirmeye, terörle mücadele, organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer tehlikeli suçlar için taşımacılık koridorlarının

¹⁴¹ "Guam Üye Ülke Liderleri Bakü Bildirgesini İmzaladı", <http://www.haberler.com/guam-uye-ulke-liderleri-baku-bildirgesini-imzaladi-haberi/>

güvenliğini ve etkisini garanti etmek için işbirliğini derinleştirmeye de vurgu yapmaktadır.

- Küresel enerji güvenliğinin güçlendirilmesinde aktif olarak yer alma niyetini, yeni hidrokarbon kaynaklarının bulunmasına yönelik çabaları desteklemeyi, bu kaynakların dünya pazarlarına ulaştırılması için üye devletlerinin topraklarından yararlanılmasına hazır olduğunu belirten GUAM, yenilenebilir ve alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve keşfedilmesinde geleceğe yönelik işbirliğinin önemini altını çizerek.

- Toplumlar arası ve dinler arası diyalogların geliştirmesinin önemi, anlaşmazlıkların çözümü için, uluslararası tanınan sınırlar içerisindeki ulusal azınlıklara ait hakların korunması, uluslararası güvenliğin devamı, karşılıklı hoşgörünün güçlendirilmesi, bölgesel ve küresel entegrasyonun uyumlu olarak gelişmesi için karşılıklı koşulların yaratılması ve GUAM'ın konuyla ilgili uluslararası inisiyatiflerin geliştirilmesine öncülük edeceği belirtilmektedir.

- Anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması ve bu anlaşmazlıkların çözümü için uluslararası topluluğun desteğini seferber ederek, GUAM devlet başkanları ortak deklarasyonu hükümleriyle egemenlik, toprak bütünlüğü ve devletlerin uluslararası tanınmış sınırlarına dokunulmazlık prensiplerine saygı temellerinde, bölgesinde süren anlaşmazlıkların çözülmesi için aktif önlemlerin sürdürülmesi gerekliliği teyit edilir.

Anlaşmazlıkların çözümünde sorunlu bölgelerin siyasi, ekonomik, sosyal ve yasal sistemlerinin yeniden entegrasyonu ve eksiksiz rehabilitasyonları, ülkeden çıkarılmış insanların kalıcı ikametlerine geri dönmeleri, iletişim altyapılarının yeniden yapılandırılması, barışçıl birlikteliğin garanti altına alınması ve bu bölgelerdeki toplumlar arasındaki işbirliğinin başka alternatifi olmadığı sürekli ve adil olduğu yönünde inançlarını ifade eder.

- GUAM'ın uluslararası bölgesel teşkilat haline dönüştürülmesinden, sekreterliğinin oluşturulmasından ve özellikle Bakü Zirvesi'nin GUAM'ın

kuruluşunun onuncu yılında düzenlenmesinden duyulan memnuniyetin altını çizer. Bu çerçevede uluslararası kutlamaların düzenleneceğini bildirir.¹⁴²

Bu gelişmelere rağmen Özbekistan'ın 2005 yılında ayrılmasının ardından örgütte herhangi bir somut gelişme sağlanamadığını düşünen Moldova da birlikten ayrılabilceği sinyallerini vermektedir.¹⁴³ Turuncu ve Kadife devrimler ülkesi Gürcistan ve Ukrayna ile birlikte Azerbaycan ve Moldova'nın üye olduğu birliğin bölgesel projelerde başarılı olamadığı iddia edilmektedir.

GUAM'ın uygulamaları incelendiğinde her ne kadar büyük ekonomik projeleri uygulamaya koymak istese de ekonomik ve siyasi sorunlar nedeni ile imkanları kısıtlanmaktadır. GUAM'a üye ülkelerin bölgesel sorunların halledilmesi için yaptıkları işbirliği de yetersiz kalmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de Rusya'nın sorunlu bölgelerdeki askeri ve siyasi varlığının devam etmesidir.¹⁴⁴

Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini göz önüne alarak GUAM'ın gelişmesini desteklemektedir. Türkiye'nin GUAM'a üye devletlerle işbirliğini geliştirmesi bölgede yaşanan Türkiye-Rusya ve Türkiye-İran rekabetinde Türkiye'ye bazı avantajlar sağlayabilir. Bu çerçevede GUAM bünyesinde geliştirilen ekonomik projeler desteklenebilir ve ekonomik ve siyasi çıkarlarımız gözetilmek kaydı ile teknik ve mali yardımlarda bulunulabilir.

Aynı zamanda GUAM'ın ulaştırma projelerinin uygulamaya konmasında Türkiye'nin deniz taşımacılık şirketleri ve inşaat firmaları için de yeni iş fırsatları ortaya çıkabilir. Türkiye'nin GUAM kapsamında başarılı bir politika izlemesi bölgede etkin olmaya çalışan diğer büyük devletlere karşı rekabet gücünü arttırabilir.

¹⁴² Gürol Kırac, "Rusya'ya karşı GUAM", (Erişim), <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=957&sayfa=14>, 12.04.2008.

¹⁴³ "GUAM'da Moldova Çatlağı", (Erişim) ukraynahaber.com/haber.asp?hid=258-24k, 11.08.2008.

¹⁴⁴ Hatem Cabbarlı, "Karadeniz Ekseninde Siyasi Örgüt: GUUAM", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin Öztürk-Yalçın Sarıkaya, Ankara, Platin, 2005, s. 231-221.

Bölge devletlerinin BDT dışında bir araya gelerek ekonomik ve siyasi sorunlarını halletmek için bir çatı altında birleşmeleri bile büyük bir gelişmedir. Bu örgüt mali sorunlarını çözdüğü takdirde üye devletlerin ekonomik, siyasi ve bölge güvenliği ile ilgili sorunlarını da büyük ölçüde halletmeyi başarabilir.

GUAM politik hedeflerle ortaya çıkan ve daha sonra ekonomik işbirliği zeminine kayan bir bölgesel örgüt olarak ülkelerin karşılıklı güvensizliği ve tereddütlü davranışları nedeniyle, hedeflenen ekonomik işbirliği seviyesini yakalayamamıştır. GUAM'ın faaliyet konularının çoğunun benzer olması nedeniyle KEİT bünyesinde yürütülen faaliyetleri olumsuz yönde etkilediği de düşünülebilir.¹⁴⁵ GUAM'ın Karadeniz Bölgesi'nde istikrar ve güvenliğin sağlanmasına yönelik belirgin bir katkısı da bulunmadığı değerlendirilmektedir. GUAM bölge güvenliğine katkıda bulunan bir örgüt olmaktan ziyade üye ülkeler arasında işbirliğine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Üye ülkelerden bazılarının örgütün geleceğine ilişkin düşünceleri belirsizlik arz etmektedir. Bu haliyle GUAM'ın kendi dinamiklerinden ziyade ABD'nin siyasi destek ve himayesi ile ayakta kalan bir örgüt olduğu değerlendirmesini yapmak mümkündür.

¹⁴⁵ Alkan, a.g.e, s.33.

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ AKTÖRLER NEZDİNDE KARADENİZ

1. KİYIDAŞ ÜLKELER NEZDİNDE KARADENİZ

1.1 Rusya Federasyonu Bakımından Karadeniz

Dünyanın toprak bakımından en büyük devleti olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1991 yılında dağılması, Avrasya'nın tam ortasında jeopolitik karışıklık ve boşluk yaratmıştır. Bu dağılma ile Rusya, Sovyetler Birliği dönemindeki topraklarının önemli bir kısmını, nüfusunun hemen hemen yarısını ve en önemlisi de, dünyanın iki süper gücünden birisi olma özelliğini kaybetmiştir.¹

Rusya Federasyonu 21 Özerk Cumhuriyet, 6 eyalet, 49 bölge, 2 federal şehir (Moskova ve St. Petersburg), 1 özerk Yahudi bölgesi, 10 özerk alan olmak üzere, toplam 89 birimden oluşmaktadır. Yüzölçümü; 17.075.400 km², nüfusu 147 milyondur. Nüfusun % 81,5'i Rus'tur. Federasyondaki nüfus oranı; Tatar % 4, Ukraynalı % 3, Çuvaş % 1, Başkır % 1, Beyaz Rus % 1, Moldovalı % 1 ve diğerleri % 7,5 olarak dağılmaktadır. Bu mozaik içinde Rusya Federasyonunda Rus asıllıların nüfusu 120 milyon, diğerlerinin ise 27 milyon olduğu görülmektedir. Rus sınırları dışında Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinde etnik gruplar halinde, 25 milyon Rus asıllı yaşamaktadır. Rusya'nın doğal ve beşeri oluşumu % 80'i aşan güçlü

¹ www.mfa.org.tr., 15.08. 2007.

homojen yapısı, ulus-devlet yapılanmasında lehte önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.²

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması ile bağımsız bir ülke olarak dünya sahnesine çıkan Rusya'da, yönetim kademelerinde yaşanan görüş ayrılıkları 1993 yılında zirveye çıkmıştır. Aralık 1993'teki referandumla kabul edilen yeni anayasa ve farklı görüşlerden siyasi partilerin temsil edildiği yeni parlamentonun oluşturulması Rus siyasetine istikrar kazandırmaya yönelik önemli bir adım olmuştur.³

Günümüzde Rusya'nın iç siyasetindeki en önemli hedefi, devletin yeniden yapılandırılmasıdır. Bu amaçla, önce ülkeyi toparlayacak, kurulacak yeni sisteme yön verecek ve devlete işlerlik kazandıracak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ön görülmektedir.⁴ Öncelikle Komünizmin çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile parçalanan devletin yerine yeni bir devlet düzeninin kurulması; ikinci olarak merkezi güdümlü ekonominin yerine "piyasa ekonomisinin" getirilmesi ve son olarak Sovyetler Birliği yerine yeni bir hukuksal devlet kimliğinin belirlenmesi gerekir.

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın dış politikasında yeni esaslar belirlenmiştir. Bunlardan bazıları;

- Rus dış politikasının esası, Rus temel milli çıkarları olmalı ve Rusya'nın hükümrancılığını, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak olmalıdır.
- Rusya'nın her konu ve alanda emniyet ve güvenliği sağlanmalıdır.
- Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan dünya düzeni içinde Rusya'nın üstüne düşen görevleri tam anlamı ile yerine getirebilmesi için sürekli ve radikal değişimlerin sağlanacağı politikalar belirlenmelidir.
- Rusya'dan ayrılmış olan ve hemen Rusya'nın etrafında bulunan eski cumhuriyetleri ile olan ilişki ve bağlara önem verilmelidir. Bu ülkelerle

2 **Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye**, SİSAV Yayınları, 2000, s. 73.

3 Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Rusya Ülke Bülteni, Ekim 2005.

4 **Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye**, SİSAV Yayınları, 2000 S. 71

olan ilişkilerin Rusya'nın iç gelişmeler açısından olduğu kadar uluslararası politikadaki yerini belirlemesi açısından da büyük önem taşıdığı daima akılda tutulmalıdır.⁵

Rusya'nın en büyük hedefi uluslararası platformda eski konumuna tekrar ulaşmaktır. Rusya süper güç olma iddialarından vazgeçmemiştir. Rusya Baltık, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin olduğu sahalarda yer almayı kendi tarihi hakkı ve misyonu olarak kabul etmektedir.⁶

Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetlerini Rusya'nın hayati ihtiyaçlarının bulunduğu "yakın bir kuşak" olarak algılamakta, uluslararası toplumun bu bölgeyi Rusya'nın nüfuz alanı olarak tanıması gerektiğini ileri sürmekte, bu ülkelerdeki ihtilaflara müdahale hakkını kendinde görmekte, bu ülkeleri hegemonyası altına almayı, buralarda yeniden üsler tesis etmeyi ve bu devletlerde yaşayan Rusların çıkarlarını korumayı üstlenmektedir. Rusya güvenli sınırlara kavuşturmayı öngören bir siyaset benimsemiştir.⁷ Rusya'nın temel amacı söz konusu bölgeye yabancı güçlerin girmesini önlemektir.

Rus dış politikasında Karadeniz Bölgesi yaklaşımları incelendiğinde Rusya'nın dış politikası ile Karadeniz politikasının örtüştüğü ve hafızasında derin izler bırakan Karadeniz'e yakın çevre politikası kapsamında yaklaştığı görülmektedir. Bu yaklaşımda Karadeniz'in SSCB'nin ayrılan parçalarının coğrafi olarak tam ortasında yer alması ve tüm bu bölgelerle bağlantılı olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra Karadeniz Bölgesi tarih boyunca Rusya için büyük bir öneme sahip olmuştur. Karadeniz, Rusya'nın sıcak denizlere çıkış noktası olması nedeni ile Çarlık ve Sovyet dönemlerinde izlenen dış politikada jeopolitik öneme sahip olmuştur. Avrasya'nın kuzeyi ile güneyini, doğusu ile

5 Foreign Policy Council, "Russia's Foreign Policy Alternatives", **International Affairs** (Moscow), Feb. 1993, s.14-16.

6 Thomas Goltz, "Letter From Euroasia: The Hidden Russian Hand", **Foreign Policy**, No: 92, Fall 1993 (USA), s.92-115.

7Nezihi Çakar, **1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu**, Ankara, Ocak 1999, s. 2-6.

batisını bağlayan Karadeniz gerek ulaşım gerekse de jeopolitik, ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan Rusya'nın dikkatini sürekli olarak çekmiştir.

Karadeniz Rusya için doğal bir güvenlik alanıdır. Rusya için Karadeniz kıyılarındaki sıkıntılı coğrafyalar potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın savunma politikalarının önceliklerinden biri de Karadeniz'de varlık bulundurmaktır.⁸

Karadeniz ve Boğazlar Rusya'yı tarihin her döneminde dünya okyanuslarına bağlamıştır. Bugün de Rus dış ticaretinin yaklaşık yarısı Karadeniz üzerinden yapılmaktadır. Karadeniz ticaret yollarının açık olması, Rusya'da pazar ekonomisinin ve reformların geleceği açısından büyük bir önem arz etmektedir.⁹

ABD'nin Rusya için son derece önemli olan Güney Kafkasya ülkelerindeki askeri ve ekonomik varlığındaki artış, AB ve NATO'nun son genişlemeleri kapsamında Karadeniz'e kıyıdaş oluşu ve bölgeye girme çabaları, Karadeniz kıyıdaşı ülkelerde yaşanan renkli devrimler Rusya'yı yakın çevresinde saydığı Karadeniz coğrafyasında son derece rahatsız eden unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Rusya, Karadeniz Bölgesi'ne olan ilgisini Türkiye, Bulgaristan ve Romanya dışındaki ülkeler için yakın çevre politikası¹⁰ kapsamında yürütmektedir. Rusya, Karadeniz Bölgesi'ndeki eski Sovyet Cumhuriyetleri ile özel ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Böylece Rusya Karadeniz Bölgesi'ndeki eski Sovyet Cumhuriyetlerini kendi etki alanında gördüğünü ilan etmektedir. Rusya Karadeniz'deki devletleri işbirliği yapılabilecek aktörler olarak görmemektedir. Rusya duruma ve sorunun gerekliliklerine göre devletlerarasında seçici bir politika izlemeyi tercih etmektedir. Bu da

8 Kovalsky Nikolai, "Russia and the Black Sea Realities", **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, Ed. by Tunç Aybak, I.B. Tauris, London 2001, s. 163-164.

9 Nosenko Tatiana, "Emerging Security Environment in the Black Sea Region", **Mediterranean Quarterly**, Fall 1993, ss. 55-59.

10 Yakın Çevre Politikası, Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde bölgesel istikrarı koruması, bu bölgedeki komşu devletlerin Rusya ile dostane ilişkiler kurmaya zorlanması ve Rus askerlerinin Bağımsız Devletler Topluluğu topraklarındaki varlığının devam ettirilmesi olarak tanımlanabilir.

Rusya'nın Karadeniz'e yönelik kapsamlı bir strateji geliştirememesine neden olmaktadır.

Rusya'nın Karadeniz politikasının bir diğer ayağını ise Hazar Bölgesi'ndeki enerji kaynakları ile bunların nakil yollarını kontrol altında tutmak oluşturmaktadır. Rusya hem kendi doğalgazını ve petrolünü hem de Orta Asya'dan ucuz fiyata aldığı doğalgaz ve petrolü Avrupa'ya satarak ekonomik ve siyasi güç kazanmaktadır.¹¹ Bu noktada da Rusya, Hazar kaynaklarını Avrupa'ya taşıyan ve kendisini dışlayan alternatif enerji transit yollarına sıcak bakmamaktadır.

27 Aralık 1991 tarihi itibarıyla Sovyetler Birliği'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki koltuğunu devralan Rusya, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesidir. Rusya, 22 Haziran 1994 tarihinde NATO ile "Barış İçin Ortaklık" anlaşması yapmıştır.¹²

Rusya, NATO ile 27 Mayıs 1997 Madrid Zirvesi'nde NATO ve Rusya arasında karşılıklı ilişkiler, işbirliği ve güvenliğe dair "NATO-Rusya Kurucu Senedi"ni imzalamıştır.¹³ 2002 yılının Mayıs ayında "NATO-Rusya Ortaklık Konseyi" yerine "NATO-Rusya Konseyi" tesis edilmiştir. Bu durum basit bir isim değişikliğinden öte, ilişkileri yeni bir temele oturtan kapsamlı bir gelişme olmuştur.¹⁴

30 Mayıs 1997 de Sintra/Portekiz'de yapılan "Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK-NACC)" Bakanlar toplantısını takiben "Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)" kurulmuştur. Yeni bir işbirliği mekanizması olan AAOK, KAİK'nın yerini almıştır. Tüm eski KAİK üyeleri ve BİO katılımcı ülkeleri yeni kurulan AAOK'ya üye olmuşlardır. Bu kapsamda, Rusya da Konsey üyesi olmuştur.¹⁵

11 Cavid Veliev, "Azerbaycan'ın Enerji Atağı", **Cumhuriyet Strateji**, 27 Kasım 2006, S.126, s.17.

12 Nurşin Ateşoğlu Güney, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı", **Türkiye'nin Komşuları**, Der. Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel, Ankara, İmge Kitapevi, Şubat 2002, s. 362.

13 NATO, NATO ve Ortak Ülkelerinin Rolü, 1999. s.23.

14 Sinan Ogan, "NATO-Ukrayna İlişkilerinde Yeni Dönem", (Erişim) www.turksam.org/tr/a182.html - 186k, 7 Haziran 2005.

15 NATO, NATO ve Ortak Ülkelerinin Rolü, 1999. s.21.

Bununla birlikte Rusya, NATO'nun genişlemesinden rahatsızlık duymaktadır.¹⁶ Yakın çevresinde NATO'nun veya ABD'nin askeri üs edinmelerini kendisine tehdit olarak görmekte, Soğuk Savaş zihniyetinin devam edip etmediği konusunda zaman zaman tereddüde düşmektedir.¹⁷

NATO'nun genişlemesi Rusya'da bir kuşatılmışlık duygusu da oluşturmaktadır. Doğu Avrupa ülkelerinin ve Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olmalarının yanı sıra Avrupa güvenliği sınırlarının Kafkasya'yı kapsayacak şekilde genişletilmesi Rusya'nın hareket kabiliyetini sınırlandırmakta, Rusya ise jeopolitik kaygılar duymaktadır.¹⁸

Rusya, NATO'nun genişlemesinin, Ukrayna, Baltık Cumhuriyetleri ve diğer eski Sovyetler Birliği topraklarını kapsamaması gerektiğini, ittifakın böyle bir adım atması halinde NATO-Rusya Federasyonu Kurucu Senedi'nin gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere dış politikasında Batı'ya karşı köklü değişiklikler yapabileceğini dile getirmektedir.

Rusya'nın Karadeniz politikaları, Ukrayna'nın kaybı ile büyük yara almıştır. Rusya açısından, Ukrayna'nın NATO üyeliği son derece önem arz etmektedir. Zira SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, Ukrayna ile Karadeniz Filosu konusunda anlaşmazlık yaşamış ve Karadeniz'deki en büyük deniz üssü Ukrayna toprakları içinde Sivastopol'de kalmıştır. Kiralama usulü ile bu üsleri kullanan Rusya'nın¹⁹ bu ülkeyi Batıya dönüşünün ardından Karadeniz'de kendi kıyısı olan Krasnador yakınlarında yeni bir deniz üssü inşasına başlamıştır.²⁰

Bunun yanı sıra Türkiye-Ukrayna arasında olası NATO ve AB üyelikleri üzerinden yürüyen ve Kırım'daki büyük iş hacmi ile desteklenen işbirliği, zamanın Karadeniz hakimi Rusya'nın Karadeniz'e erişimi ve kontrolünü

16 Goldman Stuart D., "Russia", s. 7.

17 Kutluk, a.g.e, s. 30.

18 Zhurkin Vitaly V., "NATO's Regional Activism", Ed. by Nicolai A. Kovalsky, **Russia: The Mediterranean and the Black Sea**, Russian Academy of Sciences Institute of Europe Council for the Mediterranean and the Black Sea Studies, Moscow, 1996, s. 29.

19 Rusya en geç 28 Mayıs 2017 tarihine kadar Ukrayna topraklarını terk etmelidir. "Güle Güle Rus Donanması", Cumhuriyet Gazetesi, 21.04.2008.

20 Sinan Ogan, "NATO-Ukrayna İlişkilerinde Yeni Dönem", (Erişim) www.turksam.org/tr/a182.html - 186k, 7 Haziran 2005

büyük ölçüde azaltmıştır. AB ve NATO desteği ile kurulan GUAM, KEİT gibi örgütlenmeler de Rusya'yı bölgede etkisizleştirmiştir.

Rusya, tek kutuplu bir dünya düzeninden hoşnut değildir. Rusya, ABD'nin girişimlerine karşı AB ile işbirliği yapmak istemekte²¹ ve yakın çevresinde ABD'nin etkisini kırmayı hedeflemektedir. Rusya'nın AB'yi tercih etmesinin sebepleri ise, AB'nin Rusya'nın uyguladığı politikalara karşı önlem alabilecek bir askeri güce sahip olmaması, AB'nin enerji bakımından kendisine büyük ölçüde bağımlı olması ve ABD'ye karşı tek başına mücadele edecek gücü kendisinde bulamadığından kaynaklan bir müttefiklik arayışıdır.

Rusya ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin ağırlığını ticari ilişkiler ve özellikle de Rusya'nın Avrupa'ya petrol ve doğalgaz ihracatı oluşturmaktadır. Avrupa, Rusya için ciddi bir pazar konumundadır. Ekonomik bağımlılığın yanı sıra kültürel ve jeopolitik sebepler de Rusya'nın Avrupa ile yakınlaşmasına yol açmaktadır. Rusya'yı bir Avrupa ülkesi olarak tanımlayan Putin, 24 Nisan 2005 tarihinde yaptığı "Ulusun Durumu" konuşmasında "Rusya, daima Avrupa'nın en büyük ülkesi olmuştur ve öyle de kalacaktır." ifadesini kullanmıştır.²²

Rusya, NATO ve AB'nin Karadeniz'deki genişlemelerini kendisine yönelik çevreleme politikasının parçası olarak gördüğünden tepkisel bir tavır içine girmektedir. Ancak Rusya, NATO genişlemesini AB'nin izlediği komşuluk politikasına göre çok daha rahatsız edici bulmaktadır. Çünkü AB'ye göre daha etkin bir şekilde karar alarak uygulayabilen NATO'nun genişlemesi, ittifakın bölgedeki etkinliğini artırma amacından kaynaklandığından, Rusya'nın hareket kabiliyetini azaltmaktadır. AB'nin izlediği komşuluk politikası ise açık bir genişleme perspektifi²³ içermediğinden Rusya manevra kabiliyetinin daha fazla olduğunu düşünmektedir. Rusya

21 Timofei V. Bordachev, "Strategy and Strategies", Arkady Moshes (Ed.), **Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union**, Carnegie Moscow Center Report, 2003, s. 31.

22 A.g.e.

23 AB'nin izlediği komşuluk politikası, uzun vadede ülkelere tam üyelik yerine en fazla özel bir statü verilmesini öngörmektedir.

Ülkelerin tam üyelik beklentileri karşılanmadığı takdirde kendi etki alanına girmelerini beklemektedir.

Rusya, ABD ile olan ilişkilerinde son 10 yıl içerisinde kurulan alt yapının korunmasını istemekte ve herhangi bir sınırlama ve geriye gidiş olmaksızın, düzenli ikili ilişkilerin geliştirilmesini dış politika esaslarından biri olarak kabul etmektedir.²⁴ Bu stratejik dış politika kararıyla birlikte 11 Eylül sonrası Başkan Putin'in kendisini güçlü bir biçimde ABD ile özdeşleştirme kararlılığı²⁵, Beslan baskını sonrası terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi konularında tarafları ortak noktalarda buluşturmuştur.²⁶

Rusya'nın küresel düzeyde ABD'nin etkinliğini kırmak için izlediğı strateji ise; uluslararası politikada, istikrarlı, adil, demokratik bir dünya düzeni isteğı ile ABD'nin yaptığı stratejik hataları ön plana çıkarmaya çalışmaktır. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi'nin etkinliğinin artırılmasını istemekte ve BM Güvenlik Konseyi'ne veto hakkına sahip yeni, güvenilir daimi üyeler alınması isteğı ile Almanya ve Japonya'nın desteğini almayı hedeflemektedir.²⁷

Rusya için Karadeniz'deki deniz güvenliğı büyük önem arz etmektedir. Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'deki etkinliğini sürdürmekte zorlanan Rusya deniz güvenliğinin sağlanması için işbirliğı fikrine sıcak bakmaktadır. Bu erevede Rusya Blackseafor kapsamındaki Karadeniz Bölgesi'nde arama-kurtarma operasyonları, Karadeniz'in mayınlardan arındırılması ve iyi niyet ziyaretleri faaliyetlerine olumlu yaklaşmaktadır. Rusya, NATO'nun Akdeniz'deki Aktif aba Harekatı'na destek verirken, bu operasyonun görev alanının Karadeniz'e genişletilmesine karşı çıkmaktadır. Rusya, NATO'nun Akdeniz'deki Aktif aba Harekatı'na benzer bir misyonu bulunan ve Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı Karadeniz Uyum Harekatı'na-Blacksea Harmony 2006 yılı sonunda dahil olmuştur. Rusya, Blackseafor ve Blacksea

24 Osman Metin ztrk, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, Ankara, ASAM, 2001, s. 12-13.

25 Brzezinski, Tercih, s. 279.

26 Osman Metin ztrk, "Karadeniz'in Güncel Jeopolitiğı: Bölgesel Dengeler, Terörizm ve Türkiye", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s. 5.

27 Osman Metin ztrk, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, s. 25-30.

Harmony Harekatı'na Karadeniz'e kıyıdaş olan tüm bölge ülkelerinin aktif katılımlarını sağlama politikasının bölgesel güvenliğe büyük katkıda bulunacağına inanmaktadır.

Rusya'nın Karadeniz politikasında KEİT her zaman çok önemli bir yere sahip olmuştur. KEİT uluslararası terörizm ve organize suçlarla mücadele alanı ile enerji, ulaşım ve afet yönetimi gibi konularda bir işbirliği ortamı oluşturmuşsa da; barışı koruma operasyonlarına doğrudan katılamadığından bölgenin güvenliğine katkısı sınırlı olmaktadır. Bu durum bölgede etkin güvenlik örgütlerinin ortaya çıkmasına temelden karşı olan Rusya'nın politikalarına uygundur. Rusya, KEİT'in kurulduğu yıllarda Türkiye'nin Karadeniz'deki etkinliğinin artabileceği endişesi ile olumsuz yaklaşmış, ancak 90'lı yılların ikinci yarısında Karadeniz Bölgesi'ndeki özellikle enerji ağırlıklı ekonomik işbirliği süreçlerine olumlu yaklaşılmaya başlamıştır.

Rusya Karadeniz Bölgesi'nde özellikle ABD ve bölgedeki yakın ilişkide olduğu bazı devletlerce desteklenen yeni oluşumlara ise açıkça karşıdır.

Avrasya Bölgesinin ve Karadeniz havzasının iki önemli ülkesi olan Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler son dönemde her alanda atılım içine girmiştir. Türkiye ve Rusya arasında sağlam ve kalıcı bir işbirliği, dünya ve bölge barışı, istikrarı ve refahının önemli bir unsurunu oluşturmaktadır.

Rusya, 1993 yılından itibaren "yakın çevre" olarak adlandırdığı ve kendi etki sahası olarak gördüğü bölgelere, diğer güçlerin girişini ve bölge ülkeleriyle ilişki kurmalarını engellemeye yönelik çalışmaları nedeni ile Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri'yle ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye ile bölgede karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın bölgede yeniden etkinlik kazanma çabaları artan bir yoğunlukta devam etmektedir. Rusya'nın, nükleer silaha sahip ülkelerle ittifak içinde olan nükleer silaha sahip olmayan bir ülke tarafından tehdit edilmesi durumunda nükleer güç kullanabileceği ihtimali gündeme gelmektedir. Rusya, yakın çevre doktrini ile ilgilenen Türkiye'yi de bu kapsamda düşünebilir.

Önümüzdeki dönemde, uluslararası gelişmelerde ve Rusya'nın iç politikasında önemli değişiklikler olmadığı sürece, bu durumun değişmeyeceği değerlendirilmektedir.

1.2. Türkiye Bakımından Karadeniz

Türkiye; dünyanın önde gelen petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası, önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası, tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar, etnik çatışmalar yanında, zengin doğal kaynaklara sahip Kafkasya ve Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.²⁸

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Kısacası Türkiye bir Avrasya ülkesidir.

Türkiye, Cumhuriyetin 1923 yılında kuruluşundan bu yana, Mustafa Kemal Atatürk'ün mirası doğrultusunda, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesini benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve laik siyasal sistemi, AB'yle gümrük birliği içindeki sağlam serbest piyasa ekonomisi ve çağdaşlığı, kültürel kimliğiyle bağdaştıran sosyal geleneğiyle, kendi bölgesinde ve ötesinde güvenlik ve istikrar üreten bir dış politika izlemektedir.

Türk dış politikasının başlıca amacı, gerek Türkiye'de, gerek komşu ülkelerde ve ötesinde, barış ve refah içinde, istikrarlı, işbirliğine dayalı ve beşeri kalkınmayı sağlayacak bir bölgesel ve uluslararası ortamın yaratılmasıdır.²⁹

28 T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Beyaz Kitap, Bölüm I – Kısım II.

29 <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?2f420c84-2999-4028-9ea0-6bb75a825b9b>, 17.05.2008.

Günümüzün küreselleşmiş dünyasının aktif bir üyesi olan Türkiye, Batı'yla Doğu'yu, Kuzey'le Güney'i uzlaştıran ve tüm bölgelerde etkinlik gösteren çok boyutlu bir dış politika izlemektedir. Avrasya'nın merkezindeki coğrafi konumu ve geniş bir alana yayılan tarihi ve kültürel bağlarıyla Türkiye, kültürlerarası diyaloga ve etkileşime hizmet eden önemli bir köprü işlevi görmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, kendisini Avrupa'dan Orta Asya'ya uzanan ve jeopolitik önemi giderek artmakta olan geniş bir coğrafi bölgenin, Avrasya'nın merkezinde bulmuştur. Avrasya, yeni bin yılda jeopolitik önemi artacak olan bir bölgedir. Türkiye, demokrasi ve ekonomik kalkınma alanlarındaki deneyimini ve bölge ülkelerinin büyük bir çoğunluğuyla arasında mevcut olan muhtelif bağları kullanarak, sözkonusu ülkelerin dönüşüm çabalarını desteklemiştir.

Türkiye dış politikasında önemli yere sahip olan Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz, Orta Doğu, Akdeniz ve Orta Asya ile Avrupa'nın doğal kesişim noktasında yer alan ülke toprakları etrafında bir güvenlik, istikrar, refah, dostluk ve işbirliği ortamı yaratmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'nin yukarıda adı geçen coğrafi alanlarda doğrudan etkin olduğu deniz alanı ise Karadeniz'dir. Karadeniz'de mevcut dengeler, istikrar ve Türkiye'nin etkinliğinin korunması Türkiye'ye sahildevletler nezdinde ve uluslararası platformda avantaj sağlamaktadır.

Ancak Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu yapılanmasında Türkiye'nin yakın deniz havzası olmaktan çok, bloklar arası kutuplaşmanın en keskin şekilde yaşandığı bir iç deniz kimliği taşıyan Karadeniz, kıyı ülkeler için taşıdığı potansiyelin çok gerisinde bir öneme sahip olmuştur. Karadeniz etrafındaki jeopolitik kutuplaşma Avrasya'nın en büyük iç denizinin jeoekonomik öneminin yeterince değerlendirilememesi sonucunu doğurmuştur.³⁰

30 Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, Kasım 2003, s.275.

Türkiye, kıyı ülkelerinin tümünün doğu bloğu içerisinde yer almasından ötürü Karadeniz'de kuşatılmışlık hissine kapılmıştır. Bu nedenle, Karadeniz ve Tuna su yolunun Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı % 6, toplam ithalatındaki payı % 7 civarında kalmıştır. Karadeniz bağlantılı su yolları içinde tarihi bir öneme sahip olan Tuna su yolunun Türk deniz ulaşımındaki payının % 1'in altında olması Türkiye'nin kuzey hattını ne derece ihmal ettiğinin önemli bir göstergesidir.³¹

Türkiye en uzun kıyı şeridi Karadeniz'de olmasına rağmen 120 milyon tonluk yükleme ve boşaltma kapasitesinin % 25'i Akdeniz'de, % 21'i Ege'de, % 41'i Marmara'da ve sadece %13'ü Karadeniz'dedir. Bu durum Türkiye'nin genel bir tablo olarak güneyden kuzeye akan ve Marmara denizinde yoğunlaşan bir deniz ulaşım trafiğine sahip olduğunu göstermektedir.³²

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile boğazlar üzerindeki blok baskısı ortadan kalkmış ve bağımsızlığını yeni kazanan kıyıdaş ülkelerle Türkiye ikili ilişkilerini geliştirme şansı yakalamıştır.

Tarih boyunca Avrasya ölçekli en önemli deniz ve kara bağlantıları bir şekilde Karadeniz hattından geçmiştir. Karadeniz'i çevreleyen bölgeler Avrasya merkezli bu konumun değişik yönlerdeki bağlantılarını sağlayan kilit konuma sahiptiler. Karadeniz'in Kafkaslarla Hazar'a bağlanan doğu yakası, Asya derinliğine uzanan hattı; batı kıyıları ve bu kıyılardan Avrupa derinliğine uzanan Tuna Havzası, Avrasya'nın Avrupa kanadına olan irtibatlarını; Anadolu yarımadası ve Boğazlar, Akdeniz ve Afroavasya bağlantılarını; Dinyeper, Dinyester, Don ve Volga nehirleri ile işlerlik kazanan kuzey kuşağı da geniş step bağlantılarını barındırmaktaydı. Bu denizi çevreleyen bölgeler iklim ve coğrafi farklılıklardan doğan potansiyel bir ekonomik tamamlayıcılık ilişkisine de sahiptir. Çift kutuplu yapılanmanın getirdiği kutuplaşma bu bağlantıların Avrasya ölçekli bir ekonomi-politik havza oluşturmasını engellemiştir. Çift kutuplu yapının oluşturduğu suni örtü ortadan kalkınca

31 http://www.balkanpazar.org/balkanpazarin_yollari.asp, 13.05.2008.

32 http://www.balkanpazar.org/balkanpazarin_yollari.asp, 13.05.2008.

Karadeniz'i çevreleyen bölgelerin iç bağlantıları tabii bir şekilde tekrar gündeme gelmiştir.

Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ne yönelik uyguladığı politikanın esası bölgede barışın sağlanması ve refahın getirilmesine yöneliktir. Bu nedenle Türkiye bölgedeki Türk ve Müslüman unsurların ayrılıkçı hareketlerine destek vermemekte ve devletlerin toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Öte yandan bölgede ikili ve çoklu ekonomik işbirlikleri kurarak bölge içi ekonomik kalkınmanın temellerini atmak ve Karadeniz'i doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bir ticaret merkezi haline getirmek istemektedir. Türkiye'nin uluslararası konjonktürdeki siyasi, ekonomik ve kültürel ağırlığı bu bölgede sahip olduğu etkinliğe ve performansa bağlıdır. Bu nedenle Türkiye Soğuk Savaş sonrasında bölgeyle yabancılaşmaktan çok yakınlaşmayı tercih etmektedir.

Türkiye için Karadeniz'de barış ve istikrarın sağlanması önemlidir. Türkiye'nin batıdan başlayacak olursak Balkanlar, Merkezi ve Batı Avrupa'ya, kuzeyden Doğu Avrupa ve Baltık kıyılarına, doğudan ise Orta Asya'ya ulaşımının Karadeniz Bölgesi üzerinden sağlanması bunların başında gelmektedir. İki kritik alt bölge olan Kafkasya ve Balkanlar Türkiye'nin Orta Asya ve Adriyatik Denizi'ne geçiş alanıdır. Bu durum Türkiye'nin dış politikasında bazı tercih ve kısıtlamaları zorunlu kılmaktadır. Örneğin Balkanlarla irtibatın kesilmemesi hem Yunanistan hem de Bulgaristan'la ilişkilerin aynı anda bozulmaması mecburiyetini getirmektedir.³³ Orta Asya'ya ulaşmak için Kafkasya'da Ermenistan ile yaşanan sorunlar, Azerbaycan ve Gürcistan ilişkilerini bir bütün olarak ele almayı zorunlu kılmaktadır.

Diğer bir önemli unsur ise, bölge devletlerinin hemen hepsinde bulunan Türk ve/veya Müslüman unsurlardır ki, Türkiye'nin bu coğrafyada

33 Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 26.

tarihi bağlarının bulunduğu insanlara, ayrılıkçı hareketlerinde destek vermemesi bölgedeki huzurun sağlanmasında önemli bir unsur olmuştur.³⁴

Ekonomik kalkınma için ilk şart, bölgede barışın sağlanmasıdır. Karadeniz'in tarihte olduğu gibi bir ticaret merkezi olması, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında misafirperver bir deniz olmasına bağlıdır. Bölgede kaos ortamı hakim olduğunda hem bölge ülkelerinin ekonomileri zarar görmekte, hem de bölge dışı aktörler bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bölgenin kaostan çıkması için Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (KEİT) oluşumuna önderlik etmiştir. Böylece bölge ülkelerinin birbirleri ile yakınlaşması ve ülkelerin karşılıklı güvensizliklerinin kırılması sağlanmıştır. Bu gelişmeler üzerine bölge ülkeleri bulundukları coğrafyaya sahip çıkmaya başlamışlardır.

1992'de kurulan KEİT, 1999 yılında Karadeniz bölgesine mensup 12 üye ülkeden oluşan bir uluslararası örgüte dönüştürülmüştür. Türkiye, Mayıs - Ekim 2007 tarihleri arasında 6 aylık bir süre için KEİT'in Dönem Başkanlığı'nı üstlenmiş ve 25 Haziran 2007 tarihinde Örgüt'ün kuruluşunun 15. yıldönümü vesilesiyle İstanbul'da gerçekleştirilen zirveye ev sahipliği yapmıştır.

Türkiye ayrıca, "yumuşak güvenlik" sorunlarıyla mücadelede devreye girmek üzere, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerce tasarlanan Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu'nun (BLACKSEAFOR) oluşumunda yine öncü rol oynamıştır. BLACKSEAFOR 2003 yılında operasyonel hale gelmiştir.

Türkiye'nin Karadeniz sahillerindeki asimetric tehditleri gözlem altında bulundurmak amacıyla Mart 2004'ten bu yana icra etmekte olduğu Karadeniz Uyum Harekâtı-Blacksea Harmony, Rusya Federasyonu ve Ukrayna'nın katılımından sonra, Romanya'nın da iştirak kararıyla giderek çok uluslu bir nitelik kazanmaya başlamıştır.

34 Zeynep Dağı, "Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Seçin Yayınevi, 2002, s. 201. 1990'lı yıllarda bölgedeki ayrılıkçı terörün varlığı Türkiye ve Rusya arasında gerilimi tırmandıran en önemli konulardan biri olmuştur. Rusya Türkiye'yi Çeçenlere, Türkiye de Rusya'yı PKK'ya destek vermekle itham ederek, birbirlerini toprak bütünlüğüne müdahale etmek ve içişlerine karışmakla suçlamıştır. Bu durum her iki ülkenin istikrarını ve hatta iç güvenliğini tehdit eden boyutlara kadar ulaşmıştır.

Öte yandan, faaliyete geçtiği 2006 Mayıs ayından bu yana Hazar petrolünü batı pazarlarına taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı, 2007 yılında faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğalgaz Boru Hattı ile 7 Şubat 2007 tarihinde çerçeve anlaşması imzalanan ve 21 Kasım 2007 tarihinde Gürcistan'da temel atma töreni gerçekleştirilen Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu gibi enerji ve ulaşım altyapı projeleri, ilgili ülkelerin çok ötesinde yansımaları olacak bölgesel işbirliğinin somut örneklerini oluşturmaktadır.

Bu örneklerden de anlaşıldığı üzere, Türkiye, Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının batıya ulaştırılmasında doğal bir köprü durumundadır. Hazar petrollerinin batıya taşınmasını öngören ve uluslararası camiadan büyük destek bulan Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi, petrol nakil güzergâhı bakımından en istikrarlı ve güvenli ortamı sunmakta, ayrıca çevrenin korunması bakımından da en az riski taşımaktadır.

Hazar Havzası'nın doğal zenginliklerinin dünya pazarlarına ulaşmasıyla birlikte, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik insan ve mal trafiğinde meydana gelen artışın gerekli kıldığı Trans-Kafkasya Ulaşım Koridoru'nun hayata geçirilmesi bakımından da Türkiye anahtar ülke konumuna gelmiştir.

Türk Boğazları Türkiye'nin küresel ve bölgesel ölçekteki öneminin temel yapı taşlarından birisidir. Türk Boğazları³⁵, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nda bütünleşen, uluslararası deniz trafiğine açık bir geçittir.³⁶ Boğazlar, Karadeniz'i Ege Denizi ve Akdeniz'e; Süveyş Kanalı ve Cebelitarık Boğazı ile de okyanuslara bağlanmaktadır.

Küresel stratejik dengeler açısından büyük öneme sahip olan boğazlar; küresel ticaret ve hammadde akışı, jeoekonomik aktarım hatları, kıtalararası etkileşim bölgeleri, küresel ve bölgesel güvenlik stratejileri ve güç dengeleri açısından belirleyici bir konuma sahiptir.

35 Türk Boğazlar Bölgesi, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazı'ndan geçişi ve gemilerin gidiş-gelişini yani; ulaşımını ifade etmektedir.

36 Bkz. Montrö Sözleşmesi, sözleşme giriş bölümü, "Boğazlar" ifadesinin kullanımı.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile Türk Boğazları sadece jeopolitik bir ayırım hattı olma özelliğinden çıkmış aynı zamanda jeoekonomik ve jeokültürel etkileşim hattı haline gelmiştir. Günümüzde Türk Boğazları güvenlik odaklı olan jeopolitik öneminin yanı sıra küresel ve bölgesel ölçekli jeoekonomik ve jeokültürel yapılanmanın da odak noktası haline gelmiştir.

Barişta ve savaşta elinde bulunduğu devlete önemli politik, stratejik, ekonomik ve askeri avantajlar sağlayan Türk Boğazları tarihin her döneminde dünya gündeminin bir parçası olmuştur. Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini sağlayan Montrö Sözleşmesi'nin amacı, Boğazlardan geçişi ve gemilerin ulaşımını, Türkiye'nin ve Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin denizdeki güvenliğini korumaktır.³⁷ 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi³⁸ Karadeniz'in güvenliği için, dış güçleri Karadeniz'den uzak tutmaktadır.³⁹ Şöyle ki; Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Karadeniz'e sahildar olmayan ülkelerin bu denizde bulundurabilecekleri deniz gücü, tip, tonaj ve süre bakımından sınırlandırılmıştır. Buna göre uçak gemileri, denizaltılar ve 15.000 tonun üzerinde deplasmanı olan savaş gemileri Türk Boğazları'ndan Karadeniz'e geçiş yapamamakta, Karadeniz sahildarı olmayan ülkelerin savaş gemilerinin Karadeniz'de bulundurabileceği toplam deniz gücü 30.000 ton ile sınırlı kalmakta ve Karadeniz sahildarı olmayan ülkelerin deniz güçleri her ne sebeple olursa olsun bu denizde 21 günden fazla kalamamaktadır.⁴⁰

Coğrafi konumlarının yanı sıra Türkiye için taşıdıkları jeopolitik ve stratejik önem nedeniyle, uluslararası hukuk doktrinine "Türk Boğazları" olarak geçen İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndaki trafik yükü, yıllar itibarıyla, dünya ticaret hacmindeki artış ile paralellik göstermiş, Tuna-Main Kanalı'nın açılması ile Orta Avrupa'nın Doğu Akdeniz ve Ortadoğu ülkelerine yönelik ticari taşımalarının Türk Boğazları üzerinden yapılmasına ek olarak

37 Ali Kurumahmut, "Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz Deniz Güvenliğine Etkileri", Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu, SAREM, 26.06.2006, s.12

38 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Konvansiyonu 29 maddeden oluşmakta olup, 4 eki ve bir protokolü vardır.

39 Armağan Kuloğlu, "ABD Üsleri Petrol Yolunu İzliyor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 19.08.2006.

40 Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, İkinci Kitap, Ankara, 1999, s.373-382.

SSCB'nin dağılması sonucu BDT ülkelerinin dış ticaretlerinin ilk dönemde daha ziyade küçük tonajlı gemilerle Karadeniz kıyısında yer alan limanlardan gerçekleştirmesi Türk Boğazları'ndaki trafik yükünün boyutunu belirleyen başlıca gelişmelerdir.⁴¹

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin gelişen ve değişen siyasi koşullar ile uluslararası deniz taşımacılığında görülen gelişmeler doğrultusunda Türk Boğazları'nın trafik yükündeki artış gerekçe gösterilerek değiştirilmesi istense bile, yapılacak değişikliğin Türkiye'nin mevcut egemenlik haklarını zedeleyecek ve/veya kısıtlayacak veya gemilerin barış zamanında Türk Boğazları'ndann geçişleri ile ilgili düzenlemelerle sınırlı olması gerektiği hiçbir şekilde göz ardı edilmemelidir.⁴²

1.3. Ukrayna Bakımından Karadeniz

Merkezi bir Doğu Avrupa ülkesi olan Ukrayna'nın yüzölçümü 603.700 km², nüfusu ise 45,994,287'dir. Ülkedeki nüfusun %77,8'ini Ukraynalılar, % 17,3'ünü Ruslar, % 4,9'unu ise diğer unsurlar (Beyaz Rus, Moldovalı, Bulgar, Tatar, Yunanlı, Polonyalı, Macar, Romen) oluşturmaktadır⁴³. Ukrayna halkının büyük kısmı Ortodoks'tur. Ukrayna'nın batı kesimlerinde halkın çoğunluğu Katoliktir ve Ukrayna dilini konuşmaktadır. Ülkenin doğu kesimlerinde yaşayanlar ise genellikle Ortodoks ve Rusya'ya yakınlık duyan insanlardır.⁴⁴

41 M. Deniz Vank, **Boğazların Hukuki Rejimi ve Türk Boğazları**, Ankara, US-A Yayıncılık, 1998, s.74.

42 Vank, **a.g.e.**, s.82.

43 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, 20.04.2008.

44 Özdem Sanberk, "Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm İçin İşbirliği", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 61.

Karadeniz ve Azak Denizi'ne çıkışı olan Ukrayna, geniş ve verimli topraklara, zengin maden ve kömür yataklarına ⁴⁵, SSCB'den miras kalan güçlü bir sanayiye, yetişmiş akademisyen ve araştırmacı kadrolarına, eğitilmiş işgücüne ve 46 milyonluk nüfusun oluşturduğu yüksek bir ekonomik potansiyele sahiptir. Verimli toprakları ve uygun iklim koşulları ile Ukrayna, tarım alanında dünyada en yüksek üretim potansiyeline sahip ülkelerden birisidir. Ülke topraklarının % 70'i (42 milyon hektar) ekilebilir tarım arazisidir. Ukrayna dünyanın beşinci büyük demir cevheri üreticisi olup, dünyadaki en büyük ikinci magnezyum rezervine sahiptir.⁴⁶ Bu özellikleriyle de Ukrayna gelecekte Karadeniz Bölgesi'nde ve Rusya-AB-ABD arasında oluşacak dengelerde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir.⁴⁷ Hatta BRZEZİNSKİ'ye göre; Ukrayna, Rusya'yı dönüştürmekte yardımcı olan bağımsız bir ülke olma özelliğiyle jeopolitik bir mihverdir.⁴⁸

Soğuk Savaş sonrası dönemde stratejik önemi en fazla artan ülkelerden birisi olan Ukrayna, Batı ile Rusya arasında mücadelenin yaşandığı coğrafyalardan birisidir. Bulunduğu bölgede Rusya ile Doğu Avrupa arasındaki bağlantıyı sağlaması ve tampon bölge olması, BDT'nin en önemli üye ülkelerinden olması, Rus enerji nakil hatlarının Avrupa'ya aktarımında merkezi bir rol oynaması ve Rusya'nın bölgede Slav kültürü ile Ortodoks dinine bağlı etkisini kontrol etmesi özelliği Ukrayna'yı jeostratejik bir oyuncu yapmakta, gelecekte de jeopolitik ⁴⁹ bir mihver olma potansiyeli vermektedir.⁵⁰

45 Ukrayna, çok zengin yer altı ve yerüstü kaynaklarına sahiptir. Eski SSCB'nin alan olarak % 2.7'sini kapsamasına rağmen mineral kaynaklar açısından eski SSCB'nin % 20'sine, dünyanın ise % 5'ine sahiptir. Bu kaynaklar arasında 47 milyar ton ile kömür ilk sırayı alırken 28 milyar ton ile demir cevheri 1.5 milyar ton ile kireç ve kireçtaşı diğer önemli kaynaklar arasındadır. Bunların dışında titanyum, cıva, sülfat ve potasyum tuzları, sülfür, granit, toromin ve kaolin gibi maddeler de bulunmaktadır.

46 Ukrayna Ülke Bülteni, Ocak 2007, DEİK, (Erişim) http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/123/ukrayna_bulten-ocak2007_TR.pdf, 20.04.2008 .

47 Arkady Moshes, "Littoral States and Region Building", **The Black Sea Region**, Ed. By Oleksandr Pavliuk, East West Institute, 2004, s. 67.

48 Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Sabah Kitapları, Mayıs 1998, s.45.

49 Ukrayna'nın jeopolitik açıdan Karadeniz, Azak Denizi ile Tuna, Yuzhniy Bug ve Dniro Nehirlerinde sahip olduğu toplam 18 limanı büyük bir önem arz etmektedir. Bunlardan en önemlileri

Ukrayna'nın 24 Ağustos 1991 tarihindeki bağımsızlığının ardından milli politik hedefi; bağlantısız, nükleer, silahsız ve uluslararası platformlarda sözü geçer hale gelerek ve Avrupa'nın ekonomik ve askeri yapısına katılabilecek bölgesel bir güç olmaktır.⁵¹

Bu çerçevede gerek ülkenin güvenliği ve toprak bütünlüğünü pekiştirme kaygısı, gerek ekonomik sorunları nedeniyle bir taraftan Batı siyasi ve ekonomik kurumlarına üye olmak ve ilişkilerini geliştirmek için çaba harcarken, diğer taraftan da Rusya'yı da ihmal etmeden taraflar arasında bir denge sağlamaya çalışmaktadır.⁵²

Ukrayna, Rusya ile olan ilişkilerinde eşitlik esasına dayalı ilişkiler kurmaya yönelerek, egemenlik ve toprak bütünlüğünü korumada kararlı olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede Ukrayna tarafsız ve bloklar dışı bir dış politika izleyeceğini açıklamıştır.

Rus jeopolitik doktrinine göre, Ukrayna Batı'nın değil, Rusya'nın nüfuz alanına dahildir. Rusya'nın Karadeniz'e ve oradan da sıcak denizlere inmesindeki en büyük engel Ukrayna'dır. Ukrayna, eski Sovyet sisteminden devralınan iletişim sistemleri sebebiyle Rusya'nın Avrupa'ya olan bütün ulaşım ve taşıma ağlarına da sahiptir. Başta enerji nakil hatları olmak üzere Rusya'nın Avrupa'ya çıkışı niteliğinde olan Ukrayna bu özellikleri ile Rusya tarafından işbirliğine her zaman ihtiyaç duyulan bir ülkedir. Bunların yanı sıra Rusya ile Ukrayna arasında tarihsel ve etnik (Slav) bağları da mevcuttur. Hatta Rus elitlerine göre, Rus Devleti ve Rus Hristiyanlığının

Odessa, İlyichevsk ve Yujniy Limanlarıdır. Buna ek olarak oldukça gelişmiş olan Mykolayiv Askeri Limanı da sivil kullanım için hazırlanmaya başlanmıştır. Sivastopol dışındaki limanlar devlete aittir.

50 Brzezinski, **a.g.e.**, s.45.

51 Bu çerçevede Ukrayna, kendi petrol ve doğal gaz kaynaklarını geliştirme ve yerli üretimi artırma çabası içindedir. Mevcut rezervlerinin işlenmesini teşvik etmek için yabancı yatırımcılara özel ayrıcalıklar tanınmıştır. Buna ek olarak, kömür ve nükleer enerjinin daha yoğun kullanılması kararlaştırılmış, ancak teknolojik yetersizlikler nedeniyle istenen başarı sağlanamamıştır. Eski nükleer reaktörlerin modernizasyonu ve yeni reaktörlerin inşası konusunda dış yardımlara ve yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır.

52 Buttani, **a.g.e.**, s. 110.

doğduğu yer Kiev'dir.⁵³ Rusya, bu nedenlerden ötürü Ukrayna'yı kendinden ayrı görmemektedir.

Buna karşılık Ukrayna sınırlı petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip olup, petrol ve doğal gaz ithalatçısıdır.⁵⁴ Ukrayna coğrafi konumu sebebiyle Rusya ve Hazar Bölgesinden Avrupa pazarlarına petrol ve doğal gaz nakli için ideal bir transit koridoru durumundadır.⁵⁵ Bununla birlikte Karadeniz ülkelerinin büyük çoğunluğu gibi Ukrayna da enerji bakımından büyük ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Rusya ve Türkmenistan, Ukrayna'nın ithalat yaptığı ülkeler içerisinde ilk sırada yer almakta ve bu ülkelerden yapılan enerji ithalatı toplam ithalatın yüzde 40'ına tekabül etmektedir. Ukrayna bu durumu Kafkaslar ile Odessa arasında kurulacak bir hat ⁵⁶ ile aşmak istemektedir. Rusya'nın Batı Avrupa'ya sattığı doğalgazın % 95'i ise Ukrayna üzerinden geçmektedir. Ancak sorunlar nedeni ile Rusya, Belarus üzerinden Baltık'a geçiş sağlayarak Ukrayna'yı devre dışı bırakmak istemektedir

Ukrayna'yı Rusya'ya bağımlı ⁵⁷ kılan bir diğer unsur ise Ukrayna içinde bulunan Rus nüfusedir. Ülke nüfusunun yaklaşık % 17,3'ünü oluşturan Ruslar, ülkenin doğusunda yer alan sanayi bölgelerinde ve önemli büyük şehirlerde yaşamaktadırlar. Ülkenin en önemli sorunu Kırım'dır. Bölge nüfusunun % 60'nı Ruslar oluşturmaktadır. 1992 yılında Kırım'a ekonomik ve kültürel anlaşma yapma yetkisi verilmiş ve Kırım'ın Ukrayna toprağı olduğu kabul edilerek sorun günümüze kadar yatıştırılmıştır. Rus azınlığın yönetime karşı şu ana kadar herhangi olumsuz etkisi olmamıştır.

53 Sinan Oğan, "Ukrayna'da Turuncu Devrim", Sinan Oğan, **Turuncu Devrimler**, İstanbul, Birharf, Ağustos 2006, s. 231.

54 Ukrayna yıllık 78 milyar metreküplük gaz tüketiminin ancak % 23'ü yerel kaynaklardan karşılanabilmekte, geri kalan % 65'ini Rusya'dan, % 14'ünü Türkmenistan'dan ithal etmektedir. 2000 sonu itibariyle Ukrayna'nın Rusya'ya 1.360 milyar dolar, Türkmenistan'a 255 milyon dolar doğal gaz borcu bulunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya verilen doğal fiyatını artırma çabaları bu borcu artıracaktır.

55 Necdet Pamir, "Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s.254.

56 Brody-Odessa Akış Yönünü Tersine Çevirme ve Hat Uzatma Projesi.

57 Ukrayna Rusya'ya olan bağımlılığını kırmak için GUAM organizasyonunun içinde de yer almıştır.

Ukrayna'nın Avrupa ile Rusya arasında tampon bir alan olması, bir yandan ülkenin jeopolitik önemini artırırken, öte yandan Rusya'nın uyguladığı politikaların zaman zaman Ukrayna'nın ulusal çıkarlarıyla çatışmasına neden olmaktadır. Bu çatışma ülkenin istikrarına yönelik riskleri de arttırmaktadır.⁵⁸ Keza 2004 seçimleriyle de ortaya çıkan parçalanma korkusu Ukrayna'yı, her zaman terazinin diğer kefesine Rusya'yı koymaya zorlamaktadır.⁵⁹

Ukrayna bağımsızlığının ardından dünyanın üçüncü büyük nükleer gücü olmaktan kendi iradesiyle vazgeçmiş ve tüm nükleer silahlarını Rusya'ya devretmiştir. Bu stratejik seçim Ukrayna'yı süratle Batı'ya yaklaştırmış; başta AB ve ABD olmak üzere hemen tüm gelişmiş ülkelerin siyasal desteğini sağlamış ve sağlanan destekle ekonomik işbirliği, yabancı sermaye yatırımları ve kredi yatırımları yeni boyutlar kazanmıştır. ABD, Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için Batı'nın yaklaşık 10 milyar dolarlık yardım yapmasını sağlamıştır.⁶⁰

Ukrayna, dördü AB üyesi olmak üzere yedi ülke ile sınırdadır. Ukrayna, AB için Rusya ile olan ilişkilerinde hem köprü hem de tampon ülkedir. Küresel politikada ön plana çıkmaya başlayan Karadeniz'in güvenliği konusunda Ukrayna'nın oynayacağı rol bu ülke ile ilişkilerde AB'yi daha fazla özene sevk etmektedir. Ukrayna nükleer gücünü devrederek Batı'ya entegre olma isteğini gösterirken, Ukrayna'nın güvenliği de adeta Batı'ya entegre edilmiştir. Hazar-Karadeniz hattında enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılmasında Ukrayna stratejik bir öneme sahiptir. Rus enerji nakil hatlarının Ukrayna'dan geçmesi ve buna alternatif olabilecek Hazar enerji kaynaklarına Ukrayna'nın geçiş sağlama arzusu AB için Ukrayna'nın önemini arttırmaktadır.⁶¹

⁵⁸ Necdet Pamir, **a.g.m.**, s.255.

⁵⁹ Alkan, **a.g.e.**, s.75.

⁶⁰ Ukrayna, ABD'nin yardım yaptığı ülkeler arasında İsrail ve Mısır'dan sonra üçüncü ülke konumundadır.

⁶¹ Sinan Oğan, "Ukrayna'da Turuncu Devrim", Der. Sinan Oğan, **Turuncu Devrimler**, İstanbul, Bir harf, Ağustos 2006, s. 233.

AB, Ukrayna'ya şimdilik Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında yaklaşmakta ve mevcut ticari engellerin kaldırılması, Ukrayna'ya yönelik vize rejiminin yumuşatılması ve dış politika ve güvenlik politikasında yakın işbirliği gibi konular üzerinde durmaktadır.⁶²

Ukrayna, ABD'nin temel stratejik partnerleri arasında yer almaktadır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra sahip olduğu nükleer güç sebebiyle ABD'nin yoğun ilgisine mahzar olan Ukrayna, bu silahlardan gönüllü olarak vazgeçmesi ile ABD'nin ilgisini geçici olarak kaybetmiştir. ABD'nin bölgede Rusya'ya öncelik veren politikası bir süre sonra Ukrayna'nın önemini hatırlamasını sağlamıştır. Rusya'nın bölgesel olarak dengelenmesinde Ukrayna'nın önemini fark eden ABD, Ukrayna'nın ekonomik açıdan Rusya'ya olan bağımlılığının zayıflatılması ve güçlü bir devlete dönüşmesi için çaba sarf etmektedir.

ABD ile stratejik işbirliği Ukrayna dış politikasının da önceliği olmuş ve Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik kurumlarına girişinde ABD en büyük destekçisi olmuştur. Ukrayna nihai hedefinin Avrupa ve NATO'ya entegrasyon olduğunu her platformda ifade etmektedir. Bu çerçevede Ukrayna, diğer bölge ülkeleri ile birlikte NATO ittifakı ile Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa ülkeleri arasında münasebetlerin geliştirilmesini öngören Barış İçin Ortaklık (BİO) projesine üye olmuştur.⁶³

Ukrayna, 29 Mayıs 1997 tarihinde NATO ile "Belirgin Ortaklık Şartı"- "NATO-Ukrayna Şartı"nı imzalamıştır. Belirgin Ortaklık Şartı, NATO ve Ukrayna arasındaki ortak ilkeler temeline oturtulmuş, NATO ve Ukrayna arasındaki işbirliği ve ortaklığı daha da güçlendirmek amacıyla düzenlenmiştir. Ayrıca, ilişkilerde kaydedilen gelişmeleri izlemek amacıyla NATO-Ukrayna Komisyonu da kurulmuştur.⁶⁴

62 Oğan, **a.g.m.**, s. 250.

63 İbrahim Küçükçayır, Karadeniz Bölgesinde 21 nci Yüzyılda Savunma ve Ekonomik İşbirliğinin Yeni Parametreleri Neler Olabilir?, Tez, 02 Nisan 2002,

64 NATO, NATO ve Ortak Ülkelerinin Rolü, 1999. s.23.

30 Mayıs 1997 tarihinde Sintra/Portekiz’de yapılan “Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK-NACC)” Bakanlar toplantısını takiben “Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)” kurulmuştur. Yeni bir işbirliği mekanizması olan AAOK, KAİK’nın yerini almıştır. Tüm eski KAİK üyeleri ve BİO katılımcı ülkeleri AAOK’ya üye olmuşlardır. Bu kapsamda, Ukrayna da Konsey üyesi olmuştur.⁶⁵

Türkiye Cumhuriyeti, Ukrayna’nın bağımsızlığını 16 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır. Türkiye ile Ukrayna arasında 3 Şubat 1992 tarihinde “Diplomatik İlişkilerin Tesisi Hakkında Protokol” imzalanmıştır. İki ülke arasında ilişkileri ve işbirliğini düzenleyen hukuki çerçeve siyasi, askeri, ekonomik, kültürel, konsolosluk, eğitim, istihbarat alanlarını kapsayan çeşitli anlaşma ve protokoller imzalanmıştır.⁶⁶

Ukrayna’nın stratejik konumu ülkeyi Türkiye ile ilişkileri bakımından önemli bir pozisyona getirmektedir. Türkiye’yi kendisi için Orta Doğu ve Akdeniz’e çıkış noktası olarak görmektedir. Türkiye için ise Ukrayna, Karadeniz Bölgesi’nin etkin gücü olması ve Kırım Tatarlarının⁶⁷ yaşadığı ülke olması bakımından önem arz etmektedir. Her iki ülke de KEİT içerisinde yakın işbirliği içindedirler. İki ülke arasındaki ilişkiler bölgede güç dengesinin sağlanmasında, eski SSCB cumhuriyetlerinin bağımsızlığının güçlenmesinde önemli bir konuma sahiptirler.

Ukrayna bölge istikrarı açısından Türkiye’nin önem verdiği ve ikili ilişkileri her alanda geliştirmeye gayret ettiği bir ülkedir. Stratejik konumu, ülkesel değerlerinin boyutları ve mevcut ekonomik-ticari imkanları Ukrayna’yı Doğu Avrupa’nın önemli ülkelerinden biri konumuna getirmektedir.⁶⁸

⁶⁵ A.g.e., s.21.

⁶⁶ Türkiye-Romanya Siyasi İlişkileri, www.mfa.gov.tr, Son güncelleme 20.03.2007

⁶⁷ Türkiye, Stalin rejimi ile Kırım’dan zorla göç ettirilen 260.000 Kırım Tatarının Ukrayna toplumuna entegrasyonu için gereken alt yapısını kurulmasında Ukrayna’ya destek vermektedir.

⁶⁸ Türkiye-Ukrayna Siyasi İlişkileri, (Erişim) www.mfa.gov.tr, 20.04.2008.

2003 yılında T.C. Başbakanlık makamının aldığı bir kararla Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin önümüzdeki kısa ve orta vadede örnek teşkil edecek düzeyde geliştirilebileceği öncelikli ülkelerden biri olarak belirlenmiştir.⁶⁹

01-03 Nisan 2004 tarihlerinde iki ülke arasında birçok alanda ortak işbirliğine yönelik kurumsal çerçeveyi belirleyen “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Geliştirilmiş İşbirliği Ortak Eylem Planı” imzalanmıştır. Ortak Eylem Planı, Karadeniz Bölgesinde barış, güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi, terörizmle ve organize suçla mücadele, ikili ilişkilerin ekonomik boyutunun güçlendirilmesi, iki ülkenin transit potansiyelinin iyileştirilmesi, Avrupa-Atlantik bütünleşmesi, bilim ve teknoloji, beşeri ilişkileri geliştirme, enerji, çevre ve denizcilik konularında işbirliğini öngörmektedir.⁷⁰

Türkiye ve Ukrayna genel olarak BM, AGİT gibi uluslararası örgütlerde birbirlerini desteklemektedir. Askeri ilişkiler gerek ikili düzeyde gerek NATO-Ukrayna Komisyonu ve gerekse BLACKSEAFOR çerçevesinde sürdürülmektedir.⁷¹

1.4. Gürcistan Bakımından Karadeniz

Gürcistan yaklaşık 5,5 milyonluk nüfusu ve 69.700 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya ile komşu olan ve Karadeniz'e kıyısı bulunan bir Güney Kafkasya ülkesidir. Etnik yapısının % 70,1'ini Gürcü, % 8,1'ini Ermeni, % 6,3'ünü Rus, % 5,7'sini Azeri, % 3'ü Osetyalı, %1,8'ini Abhaz, % 5'ini ise diğer halklar oluşturmaktadır.

69 A.g.e.

70 A.g.e.

71 A.g.e.

9 Nisan 1991'de bağımsızlığını kazanan Gürcistan, Karadeniz'in Kafkaslara açılan kapısı olup,⁷² jeopolitik konumu itibarıyla bir kavşak noktası ve geçiş bölgesi özelliği taşımaktadır. Gürcistan'ın Hazar'a kıyısı olmamasına rağmen, coğrafi konumu ve 1990 sonrasının bölgesel ve küresel gelişmeleri Gürcistan'ı Hazar Havzası kaynaklarının Batı'ya nakli konusunda vazgeçilmez bir güzergah haline getirmiştir. Bu özelliği ile Gürcistan doğu-batı, kuzey-güney yönlü enerji nakil hatlarının kesişim noktasıdır.

Rusya'nın yedi özerk bölgesine komşu olan Gürcistan, Kafkasya'daki Müslüman-Hristiyan kesişme alanlarının odağında olup, Ukrayna-Karadeniz-Azerbaycan-Hazar-Orta Asya hattı, Türkiye-Rusya hattı, Rusya-İran hattı ve Türkiye-Azerbaycan-Hazar-Orta Asya hattı üzerinde bulunan transit bir coğrafya özelliği taşımaktadır.

Gürcistan, Sovyetlerin dağılmasının ardından başlangıçta BDT'ye (Bağımsız Devletler Topluluğu) ve TMGA (Taşkent Müşterek Güvenlik Anlaşması)'ya katılmayı reddetmiş, Rus kontrolünden uzak, batıya dönük politik çizgiyi benimsemiştir. Ancak ilk Cumhurbaşkanı Gamsakhurdia döneminde aşırı milliyetçiliğe kayılarak, ülkede Abaza, Oset ve Acaralara Sovyetler zamanında verilmiş olunan özerklik haklarının büyük ölçüde kısıtlanması üzerine önce Osetler, arkasından da Abazalar ayaklanmıştır. Başına buyruk silahlı teşekküllerin de türemesiyle ülke geniş bir anarşi ortamına girmiştir. Bu durumda Rusya, Abaza ve Osetya daha sonra Abhazya bölgesinde "ateşkes"i sağlamıştır. Ancak nüfusları 120.000-150.000'i aşmayan bu toplulukların 5,5 milyon nüfuslu Gürcistan karşısında açık bir zafer kazanması, Gürcistan'ın Rusya'ya boyun eğerek BDT ve TMGA'na girmesine ve ülkesinde Rusya'ya üç askeri üs vermesine neden olmuştur.⁷³

1995 yılında Cumhurbaşkanı olan Eduard ŞEVARDNADZE döneminde Rusya ile ABD arasında denge kurmaya çalışan bir politika takip

⁷² Yalçın Sarıkaya, "Rusya Federasyonu'nun Gürcistan Politikası", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, Ankara, Platin, 2005, s. 185.

⁷³ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Gürcistan Ülke Bülteni, Ekim 2005.

edilmiştir.⁷⁴ Fakat bu dönemde ülkede ekonomik ve siyasi istikrarsızlık artmış, Gürcistan, Avrupa standartlarına göre son derece fakir bir ülke olarak kalmış, Rusya tarafından desteklenen Abhazya ve Güney Osetya Bölgeleri ise tamamen Tiflis'in kontrolünden çıkmıştır. Acara Özerk Cumhuriyeti ise Aslan ABAŞİDZE'nin liderliğinde kendi yolunu izlemeye başlamıştır. Giderek derinleşen siyasi ve sosyoekonomik kriz, 2 Kasım 2003 tarihinde yapılan parlamento seçimleri öncesinde en üst düzeye ulaşmıştır.

43 ülkeden 450 gözlemcinin takip ettiği ve hükümet tarafından geniş çapta usulsüzlük yapıldığı tespit edilen seçimlerden sonra, ŞEVARDNADZE'nin bloğunun % 21.3 ile en fazla oyu aldığı ve bu bloğu % 18.8 ile ABAŞİDZE'nin ve % 18.1 ile SAKAŞVİLİ'nin takip ettiği açıklanmıştır. Ancak SAKAŞVİLİ sonuçları kabul etmeyerek kendisine destek veren halkı ŞEVARDNADZE'ye karşı şiddet içermeyen protesto gösterilerinde bulanmaya teşvik etmiş ve SAKAŞVİLİ'nin başlattığı bu akım diğer muhalefet partileri tarafından destek bulmuştur. Kasım ayı içerisinde önce Tiflis'te başlayan ve daha sonra diğer şehirlere yayılan gösteriler giderek büyümüştür. 22 Kasım 2003'te yeni parlamento ilk oturumunu yapmışsa da üç gün sonra Anayasa Mahkemesi seçim sonuçlarının geçersiz olduğunu ilan etmiştir.

04 Ocak 2004 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların % 56'sını alan Mikheil SAKAŞVİLİ, 25 Ocak 2004'te görevine başlamıştır. 28 Mart 2004 tarihinde yenilenen parlamento seçimlerinden ise SAKAŞVİLİ'nin Ulusal Hareketi oyların % 67.6'sini alarak galip çıkmış ve yeni hükümet Zurab ZHVANİA'nın başbakanlığında kurulmuştur.

SAKAŞVİLİ'nin hükümetini kurmasından sonra da Acara yönetimi ile gerginlik devam etmiştir. Mayıs 2004'te Aslan ABAŞİDZE'nin ayrılıkçı ve militarist politikalarını protesto eden binlerce kişi Batum ve Kobuleti sokaklarında gösteriler yapmış ve yönetim gösterileri şiddet kullanarak

74 Sinan Oğan, “Güç Mücadelesinde Kadife Devrim Modası: Gürcistan Örneği”, **Turuncu Devrimler**, Der. Sinan Oğan, Birharf, Ağustos 2006, s.212.

önlemeye çalışmıştır. Bu girişimin faydasız olması üzerine 6 Mayıs'ta ABAŞİDZE istifa etmiş ve ertesi gün SAAKAŞVİLİ, Batum'da halk tarafından büyük sevgi gösterileriyle karşılanmıştır.

Gürcistan'da Güller Devrimi adı verilen bu devrim ile yeni bir dönem başlamıştır. Yeni hükümet tarafından reformlar uygulanmaya ve yolsuzluğun üzerine etkin bir biçimde gidilmeye başlanmış ve ülkenin dış siyaseti ağırlıklı olarak Batıya yönelmiştir.⁷⁵ Bununla birlikte, Gürcistan'da özellikle Abhazya ve Güney Osetya gibi ayrılıkçı bölgeler ile ilgili konular halen çözüme kavuşturulmayı beklemektedir.

Eski Sovyet coğrafyası, dünya gündeminde 1991'den beri süregelen çatışma ve istikrarsızlıklarla, bu bölgede oluşan güç boşluğunu doldurmak için çeşitli küresel ve bölgesel ölçekli aktörlerin mücadele objesi olma vasfı ile gündeme gelmiştir.⁷⁶

Bu meyanda Batılı devletler Karadeniz stratejileri kapsamında bölge ülkelerinin Batı ile bütünleşmelerini teşvik etmekte ve sağlamaktadır. Gürcistan'ın dış politikası incelendiğinde de batı yanlısı olduğu görülmektedir. Bu politika Batılı kurum ve kuruluşlarla mümkün olduğunca kısa sürede, en hızlı biçimde ve en geniş alanda, bütün yönleri ile bütünleşmeyi ifade etmektedir. Bu kapsamda On yıllarca Rusya'nın egemenliğinde kalan Gürcistan, artık "Rusya'nın batısında değil, Avrupa'nın doğusunda olan bir Gürcistan" olmak istemektedir.⁷⁷ Gürcistan'ın Batıya dönük kimliğini ifade etmede en önemli adım Avrupa-Atlantik müttefikliğine tam üye olma kararını açıklaması olmuştur.⁷⁸ Gürcistan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK-EAPC)'nin üyesidir. Rusya'nın BDT'ye yönelik politikaları sonucunda Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova ile GUUAM grubunu oluşturmuştur. Gürcistan her fırsatta AB ve NATO'ya üye olma

75 SAAKAŞVİLİ eski Sovyet sisteminde yetişmemiş, Batıda eğitim almış, ABD ile daha iyi ilişkileri olan yeni kuşak bir siyasetçidir.

76 Oğan, **a.g.m.**, s. 210.

77 Cüneyt Yenigün, Mehmet Ali Bolat, "Gürcistan: Kaf Dağı'nın Ardındaki Çatışma", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Der. İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Nisan 2004, s. 290.

78 Japaridze and Rondeli, "Europe is on Georgia's Mind", s. 43.

konusundaki isteğini dile getirmektedir. Bu kapsamda Gürcistan, diğer bölge ülkeleri ile birlikte NATO ittifakı ile Varşova Paktı üyesi Doğu Avrupa ülkeleri arasında münasebetlerin geliştirilmesini öngören Barış İçin Ortaklık (BİO) projesinin üyesidir.⁷⁹ Gürcistan yönetimi NATO ile ilişkileri çerçevesinde Üyelik Eylem Planı'na (Membership Action Plan, MAP) geçilmesi için çaba harcamaktadır. AB ile ilişkilerini ise Yakın Komşuluk Politikası çerçevesinde yürütmektedir.

Batı ile bütünleşme, Gürcistan devletinin temel politikasıdır. Bu politikayı belirleyen dört temel etmen vardır. Birincisi, yönetim felsefesidir. Bağımsızlık sonrasındaki mücadelenin özünü yine, insan hak ve özgürlüklerine dayanan, demokratik yönetim biçimini benimsemiş, ekonomik olarak kalkınmış bir devletin kurulması ideali oluşturmaktaydı. Batı, bu hedef için öykünme nesnesi işlevi görmüştür.⁸⁰ İkincisi, güvenlik faktörüdür. Gürcistan Rusya'dan daima bağımsızlığına yönelik bir tehdit algılamıştır ve de Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının arkasında Rusya'nın olduğunu görmektedir. Bu Rus tehdidini de yalnız Batı'yla bütünleşerek bertaraf edebileceğine inanmaktadır. Üçüncüsü ise kimliktir. Gürcü toplumu kendisini Batı'nın bir parçası olarak görmektedir. Gürcü fikir hayatına hâkim olan görüşe göre, Gürcistan “özü itibarıyla Batılı”dır. Bu “öz”, Hristiyan dininden ve Gürcü toplumunun “bireyci ve hürriyet sever” karakterinden oluşmaktadır. Dördüncüsü ise ekonomik gerekçelerdir. Bağımsızlık sonrası yaşanan ekonomik krizden çıkış için ihtiyaç duyulan dış yardım, dış borç ve yabancı yatırım büyük ölçüde Batı'dan sağlanmıştır.⁸¹ Bu da Gürcistan'ın Batı'ya yönelmesini pekiştirmiştir. Sonuç olarak, güvenlik boyutunda Rusya'dan duyulan korkuya ve onun yarattığı emperyalist imaja karşı başlayan arayış, Batı'ya duyulan yakınlığın üzerine inşa edilen hâmi-kurtarıcı imajıyla yanıt bulmuş ve söz konusu yakınlık Batı'yla bütünleşme isteğine dönüşmüştür.

79 İbrahim Küçükçayır, Karadeniz Bölgesinde 21 nci Yüzyılda Savunma ve Ekonomik İşbirliğinin Yeni Parametreleri Neler Olabilir?, Tezi, 02 NİSAN 2002,

80 Kamil Ağacan, “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Der. İdris Bal, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004, s. 441.

81 Kamil Ağacan, “Karadeniz’e Kafkasya’dan Bakmak”, **Avrasya Dosyası**, C.13, Sayı 1, s. 202.

Gürcistan, NATO ve ABD topraklarından Afganistan'a karşı yürütülen operasyonlarda ve ABD'nin Orta Asya'ya yaptığı uçuşlarda hayati bir geçiş noktasıdır. ABD, Gürcistan'daki iç sorunların çözümüne ağırlık vermektedir. Sorunların çözümü Kafkasya'nın barış ve istikrar havzasına dönüşmesini sağlayacaktır. ABD'nin Hazar Havzası petrollerinin dünya pazarlarına çıkış noktası olan Gürcistan'ı yalnız bırakmayacağı, bu çerçevede de Türkiye'nin Gürcistan ile olan ilişkilerini destekleyeceği değerlendirilmektedir.

Rusya'nın Gürcistan'a olan ilgisi, Kırım'ın Ukrayna'nın eline geçmesi sonucunda Rusya'nın Karadeniz kıyısında birkaç yüz kilometrelik sınırının kalmasından kaynaklanmaktadır. Rusya, Karadeniz filosunu yerleştirebileceği derin sulardan mahrum kalınca ve Karadeniz sahilindeki derin sular, nüfusu sadece 5,5 milyon olan ve etnik sorunlarla başı ağrıyan Gürcistan'a ait olunca, Rusya'nın Gürcistan'a olan ilgisi artmıştır.⁸² Bu çerçevede Putin'in 2000 yılında ilan ettiği "Yeni Dış Politika Planı"nında diğer birçok bölge ülkesi gibi Gürcistan'ın da Rus dış politikasının etki alanları ve yakın dış politika bölgesi içinde yer aldığı ilan edilmiştir.⁸³

Ancak Gürcistan için Rusya, bugün evrensel değerler haline gelen değerlerin karşıtıdır, bu değerlere bağlı olmayan ve bu değerleri çiğneyen bir devlettir. Rusya'nın uluslararası ilişkilerde diplomatik, ekonomik araçlardan daha ziyade askeri araçları kullanan devlet imajı vardır.⁸⁴

Gürcistan, petrol ve doğal gaz ithalatçısı olup, bu bakımdan Rusya'ya yüksek oranda bağımlı bir ülkedir. Gelecekte Kazakistan ve Türkmenistan'dan gelecek petrolün ve doğal gazın transit ülkesi olacaktır.⁸⁵ Gürcistan, öncelikle Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Hattı ile bu hatta paralel

82 Oktay F.Tanrısever, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Kafkasya Politikası", **Türkiye'nin Komşuları**, Der. Mustafa Türkeş, İlhan Uzel, İmge Kitapevi, Ankara, Şubat 2002, s. 397.

83 Cüneyt Yenigün, Mehmet Ali Bolat, "Gürcistan: Kaf Dağı'nın Ardındaki Çatışma", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Der. İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Nisan 2004, s. 297.

83 Gürcistan'ı ilk tanıyan ülke Ağustos 1991'de tanıyan Romanya'dır.

84 Kamil Ağacan, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, der. İdris Bal, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004, s. 441.

85 Pamir, **a.g.m.**, s.255.

döşenecek olan Şah Deniz Doğalgaz Hattı'nın geçiş ülkesi olarak stratejik öneme sahiptir.⁸⁶ Stratejik önemi giderek artan Gürcistan'ın enerji kaynaklarının Batı'ya aktarımında Kafkasya üzerinden yani Rusya dışı güzergahların kullanımını desteklemesi ve dolayısıyla Rusya'ya alternatif yol olması, Rusya'nın Gürcistan'a baskı uygulamasına ve Rusya'nın Gürcistan içinde bulunan ayrılıkçı bölgeleri desteklemesine neden olmaktadır.⁸⁷

Gürcistan'daki Rus askeri varlığı ise Rusya'nın Ermenistan'daki üssüne giden yol üzerinde yer almaktadır. Yani; Rus askerlerinin Gürcistan'daki varlığı Ermenistan'daki üssü ile bağlantısının kesilmeyeceğinin garantisidir. Ancak Gürcistan'daki Rus askeri varlığının sürmesi⁸⁸, ülkenin Sovyet geçmişini hatırlatmakta ve batıyla ilişkileri ile NATO üyeliğinin önünde bir engel olarak görülmektedir.⁸⁹ Bu gelişmeler üzerine Rus askerleri tespit edilen takvime göre 1 Ocak 2009 tarihine kadar Gürcistan'ı terk etmiş olacaklardır.⁹⁰

Gürcistan'ın en büyük zaafı ekonomik olarak ekonomisinin büyük oranda Rusya'ya bağımlı olmasıdır. Gürcistan Rusya ve BDT'ye olan ekonomik ve sosyal bağımlılığını aşmak için Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT) kapsamında Türkiye ve Azerbaycan ile daha sıkı ekonomik ilişki içine girmiştir.⁹¹

Türkiye 16 Aralık 1991 tarihinde Gürcistan'ın bağımsızlığını tanımış⁹² ancak diplomatik ilişkilerin kurulması 22 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleşmiştir.⁹³ Türkiye ve Gürcistan jeopolitik zorunluluk ve coğrafi

86 Necdet Pamir, "Orta Asya Ve Kafkasya'da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Rolü", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Der. İdris Bal, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2004, s.507.

87 Kamil Ağacan, "Karadeniz'e Kafkasya'dan Bakmak", **Avrasya Dosyası**, C.13, Sayı1, s.210.

88 Gürcistan'daki Rus Askeri Varlığı, Gürcistan'ın NATO Üyesi Olan Türkiye İle Sınırdaş Olmasından Kaynaklanmaktadır.

89 bbc turkish.com, Gürcistan'dan Rusya'ya Mesaj: 2006'ya Kadar Çekil, 11 Mart 2005.

90 bbc turkish.com, Rusya Gürcistan'daki Askerlerini Çekecek, 30 Mayıs 2005.

91 Yenigün, Bolat, **a.g.m.**, s. 297.

92 Ağustos 1991'de Gürcistan'ı ilk tanıyan ülke Romanya'dır.

93 Kamil Ağacan, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Der. İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2004, s.427.

devamlılık açısından birbirlerini tamamlayan iki komşu ülkedir. Gürcistan, Türkiye'nin Kafkaslar ve Orta Asya'ya açılan kapısı durumundadır.

Türkiye ABD'den sonra Gürcistan'a en çok yardımda bulunan ülkedir.⁹⁴ Bağımsızlık sonrasında Türkiye-Gürcistan ilişkileri askeri işbirliğini de içinde alacak şekilde gelişmiş, Gürcistan'ın ticari ilişkilerinde Türkiye her zaman ilk sırada yer almıştır.

Gürcistan, Türkiye için stratejik bir ortak konumundadır. Siyasi ve askeri açıdan son derece kuvvetli olan ilişkilerin ekonomik boyuta da yansıtılabilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir. Türkiye, bugüne kadar Gürcistan'a 40 milyon doları aşan askeri yardımda bulunmuş ve Gürcü subaylarının yetiştirilmesinde önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de çok sayıda Gürcü kökenli vatandaşın yaşıyor olması, ülkeler arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren önemli bir faktördür.⁹⁵

1.5. Bulgaristan Bakımından Karadeniz

Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan; Yunanistan, Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Türkiye arasında konumlanmış bir Balkan ülkesidir. Yüzölçümü 110,994 km² ve nüfusu 7.973.673⁹⁶ olan Bulgaristan'ın nüfusunun % 83,9'unu Bulgar, % 9,4'ünü Türk, % 4,7'sini Çingene, % 2'sini ise Makedon, Ermeni, Tatarlardan oluşan diğerleri oluşturmaktadır.⁹⁷ Nüfusun % 85'i Ortodoks Hristiyan, %15'i ise Müslüman'dır.

94 Hakan Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Seçkin Yayınevi, Nisan 2002 s. 223.

95 A.g.e.

96 http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/AvrupaUlkeleri/ABUyesiUlkeler/Bulgaristan 21.04.2008.

97 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>, 21.04.2008.

Bulgaristan Avrupa, Asya, Akdeniz ve Ortadoğu güzergahlarına yönelik ulaşım yollarını denetleme ve Türk Boğazlarına olan yakınlığı ile stratejik öneme haiz bir ülkedir.

Bulgaristan'ın Soğuk Savaş sonrası dış politikası dört temele dayanmaktadır. Dış politikanın ideolojik öğelerden arındırılması, dış politikayla ilgili karar verme sürecinde Bulgaristan Komünist Partisi'nin tekeline son verilmesi ile şeffaflık sağlanması, Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyon ve karar almada pragmatizm ile mantığın hakim kılınmasıdır.⁹⁸

Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin uydusu olan Bulgaristan; yeni dünya düzeninde Batı ile işbirliği durumunda güvenlik açısından Batılı ortaklar kazanacağını, ekonomik ve siyasi açıdan da Batı'dan destek alarak kalkınabileceğini düşünmüştür. Batının bir üyesi olabilmek için çaba harcayan Bulgaristan 29 Mart 2004 tarihinde NATO⁹⁹, 01 Ocak 2007'de ise AB üyesi olmayı başarmıştır¹⁰⁰.

Bulgaristan'ın Balkanlara ilişkin dış politikasına bakıldığında, çok taraflılık tek bir bölgesel güçle ittifak yapmaktan ve eşit uzaklık ile bölgesel çatışmalara dahil olmaktan kaçınma ve komşuları ile ilişkilerinde dengeli bir politika izlediği görülmüştür.¹⁰¹

Bulgaristan, askeri doktrininde Güneydoğu Avrupa'da kendisine yönelik olarak yer alabilecek yeni tehdit ve risk faktörlerini,¹⁰²

- Giderek artan sayıda ülkenin nükleer ya da başka tip kitle imha silahlarına sahip olması ve bunları geliştirmesi,

98 Stephane Lefebvre, "Bulgaria's Foreign Relations in the Post-Communist Era: A General Overview and Assessment", **East European Quarterly**, C.28, Ocak 1995, s.454-455.

99 Barry Adams, "NATO'nun Ortaklarını Geleceğe Taşımak", (Erişim)

<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/book.html>, 21.04.2008.

100 <http://www.platformdergisi.net/news/detail.php?id=3097>, 21.04.2008.

101 age.

102 Ertan Talas, "Bulgaristan'ın Karadeniz Politikası", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, Platin Yayınları, Ankara 2005, s. 94.

- Etnik azınlıklar,
- Silahlı ayrılıkçılık,
- Toprak ve sınır uyuşmazlıklarının askeri vasıtalarla çözülmesi,
- Uluslar arası terörizm şeklinde tanımlamıştır.

Belirlenmiş olan bu tehdit ve risk unsurları Bulgaristan'ın Avrupa-Atlantik ittifakı şemsiyesi altında yer alma isteğini açıklar niteliktedir.

Bulgaristan'ın, NATO ve AB üyeliklerinden sonra Batı Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa'da istikrar üreten bir ülke olma hedefi dış politika öncelikleri içerisinde belirgin bir hal almıştır.

AB ile ilişkiler kapsamında NABUCCO¹⁰³ projesinde yer alan Bulgaristan, Hazar Denizi'nden Türkiye ve Güneydoğu Avrupa üzerinden AB'ye gaz sevkini sağlayacak 3.300 km'lik nakil hattı projesinde kilit bir rol oynamaktadır.

AB **“Karadeniz Sinerjisi Yeni Bölgesel İşbirliği İnisiyatifi”**¹⁰⁴ adlı girişimi ile, Karadeniz Bölgesi'ne yönelik bağlılığını ve bölgeye yönelik daha koordineli politikalar izleyeceğini göstermiştir. Bunun üzerine Bulgaristan, AB adına bu konuda önemli bir rol üstlenmeye hazır olduğunu duyurmuştur.¹⁰⁵

ABD'nin; 1 Mart tezkeresi ile Türkiye'den aldığı olumsuz yanıt, dikkatini Bulgaristan ve Romanya'ya yöneltmesine sebep olmuştur.¹⁰⁶ ABD lojistik açıdan sıkıntıya düşmemek maksadıyla, Bulgaristan'ı coğrafi konumundan ötürü, terörist ve militanlar için Asya'dan Avrupa'ya geçişte kullanılacak bir kara yolu güzergahı olarak algılamaktadır.

Bulgaristan, Amerikan kuvvetlerinin, kendi ülkesinde konuşlanmasına sınırsız destek vermekte ve bu konuşlandırma vasıtasıyla;

103 Bu proje ile AB, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını hafifletmek istemektedir. Nejdet Pamir, “Putin'in Son Hamlesinin Önemi Ve Türkiye'ye Etkisi”, (Erişim) <http://www.usakgundem.com/haber.php?id=12012>, 21.04.2008.

104 Bkz. http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/ABKurumsalDb/Karadeniz_Sinerjisi.doc, 21.04.2008.

105 “Bulgaria Can Have a A Leading Role in EU Black Sea Initiative”, **Focus News Agency**.

106 Cihangir Dumanlı, “Müttefik Kuşatmasının Son Halkası”, **Cumhuriyet Strateji**, 20 Mart 2006.

- Uluslararası politikada ABD'nin desteğini tam olarak elde etmeyi,
- Maddi menfaat sağlamayı,
- Bölgede daha önce Türkiye'nin üstlendiği, ABD'nin müttefiki rolüne ortak olarak bölgesel etkinliğini artırmayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede Mart 2006'da bazı üslerin ABD kullanımına açılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Şubat 2008'de yapılan Ek 11 antlaşma ile de Ekim 2008'den itibaren; Novo Selo eğitim alanı, Graf Ignatievo, Bezmer hava ve Aitos depo/malzeme alanı olmak üzere dört ayrı yerdeki üs ABD'nin kullanımına açılacaktır.¹⁰⁷ Önümüzdeki 10 yıllık dönemde Almanya ve Güney Kore'de bulunan ABD birliklerinden kaydırılacak 60-70 bin civarında personelden yaklaşık 2.500'ü Ekim 2008'de ABD ile ilk defa ortak olarak yapılacak tatbikatın sonrasında Bulgaristan'da tesis edilecek askeri üslerde konuşlandırılacaktır.

1.6. Romanya Bakımından Karadeniz

Moldova, Ukrayna, Macaristan, Sırbistan-Karadağ ve Bulgaristan ile komşu, Karadeniz'e kıyıdaş bir Balkan ülkesi olan Romanya'nın nüfusu 22.530.000¹⁰⁸ olup, yüzölçümü ise 238.391 km²'dir. Etnik yapısı incelendiğinde nüfusunun % 89,4'ünü Romenler, % 7,1'ini Macarlar, % 1,7'sini Çingeneler, % 0,5'ini Almanlar, % 0,3'ünü Ukraynalılar, % 1'ini ise Sırp-Hırvat-Türk-Arnavut-Yunanlılar oluşturmaktadır.¹⁰⁹

Romanya, Soğuk Savaş döneminde Varşova Paktına dahil bir ülke olarak yaşamıştır. 1989 yılında Çavuşesku'nun devrilmesinden sonra 1990

107 ABD'nin yeni askeri üsler aramasının nedeni, daha küçük ve fakat seferberlik derecesi yüksek birlikler için ihtiyaç doğuran yeni tehditlerdir.

108 http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/AvrupaUlkeleri/AB_Uyesi_Ulkeler/Romanya/Romanya_Siyasi.htm, 22.04.2008. (31.12.2007 verilerine göre)

109 Romanya Ülke Profili, <http://kobi.mynet.com/pdf/Romanya.pdf>, 05.05.2008.

yılında yapılan serbest seçimler ile çok partili demokratik sisteme geçmiştir. 1989'dan beri Avrupa bütününe ait olduğunu ısrarla vurgulayan Romanya¹¹⁰, 2004 yılında NATO; 2007 yılında ise Avrupa Birliği'ne üye olmuştur.¹¹¹

Romanya, bağımsızlığının ardından izlediği dış politikasında “Batı'nın doğudaki adamı rolü”yle yetinmek istememektedir. Aynı zamanda “Doğu'nun Batı'daki adamı” rolünü de üstlenmeye çalışmaktadır.¹¹²

Romanya'nın ulusal güvenlik stratejisinde bölgesel ölçekte iki önemli hedefi bulunmaktadır. İlki, sınırlar arası organize suç ve terörizme karşı uluslar arası işbirliği içerisinde aktif şekilde rol almak, ikincisi ise, krizleri çözmede ve istikrar sağlamada bölgesel ilişkileri ve işbirliğini geliştirmektir. Bu stratejik hedeflere ek olarak Romanya'nın bölgesel bir önceliği de Güneydoğu Avrupa'da uluslararası ve karşılıklı güvenlik ile istikrarı geliştirmek ve bunu Güney Kafkasya ve Karadeniz Bölgesi'ne yaymaktır.¹¹³

Romanya dış politikasında sınırlarını çevreleyen Batı Balkanlar, Ukrayna ve Karadeniz Bölgesi'nde güvenlik düzeyinin arttırılmasını hedeflemektedir.

Romanya, Karadeniz ve Tuna bağlantıları ile Avrupa ve Ortadoğu arasında önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Romanya'nın önemli limanları arasında Karadeniz'de Köstence, Mangalia, Tulcea ve Tuna Nehri üzerinde Galatı, Braila, Giurgiu Limanları bulunmaktadır.¹¹⁴ 1992 yılında Tuna-Ren kanalının açılmasıyla Karadeniz-Kuzey Denizi arasında doğrudan bağlantı sağlanmıştır.¹¹⁵

110 Mihai Manea, “Soğuk Savaş'tan Günümüze Romanya Diplomasisi”, **Balkan Diplomasisi**, Der. Ömer E.Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM, Ankara 2001, s. 263.

111 Erhan Türbedar, “Bulgaristan ve Romanya Avrupa Birliği Üyesi”, (Erişim) <http://www.asam.org.tr/yazigoster.asp?kat1=23&ID=1353>, 05.05.2008.

112 Trian Basescu, 04.02.2008.

113 Jennifer D.P. Moroney, “Romania's Role in the Black Sea Region”, **The DISAM Journal**, 2006, s.27.

114 Buttanrı, **a.g.e.**, s.37.

2. KIYIDAŞ OLMAYAN ÜLKELER NEZDİNDE KARADENİZ

2.1. ABD Bakımından Karadeniz

“Soğuk Savaş sona erdiğinde dünyanın değiştiğini düşünmüştük. Dünya değişmişti ama bizim istediğimiz şekilde değil.”¹¹⁶

Amerika’nın Karadeniz’e yönelik politikalarına geçmeden önce Amerikan dış politikasına yön veren temel dinamikler incelenmelidir. Bu çerçevede Amerikan dış politikasına yön veren iki temel tavır dikkat çekmektedir. İlki, Amerika’nın kendi değerlerine göre en iyi şekilde ülkesinde demokrasiyi kusursuz hale getirip, insanlığın geri kalanı için ışıldak olarak hizmet etmesi, ikincisi ise, Amerika’nın değerlerinin, ülkeye, bunları bütün dünyaya yayma yükümlülüğü getirmesidir.

Her iki düşüncede de demokrasi, serbest ticaret ve uluslararası hukuka dayanan bir küresel uluslararası düzen, normal düzen olarak görülmektedir. Ancak böyle bir sistem hiç var olmadığından yaratılması gerekmektedir.¹¹⁷

Yukarıda açıklanan misyonun yakın tarihsel süreç içerisinde Amerika’ya olan etkileri ve bu kapsamda değişen Amerikan öncelikleri ve hedefleri incelenmelidir. ABD kuruluşunu takiben milli birliğini güvenlik altına alarak kıtanın her iki okyanusundaki yakın bölgeleri ekonomik ve askeri açıdan kontrol altına almayı hedeflemiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nda Amerika, ideallerinin ¹¹⁸ doğruluğuna o kadar çok inanmıştır ki, Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellogg Pakti’ndan, Birleşmiş Milletler Antlaşması’na

¹¹⁶ Barnett, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹⁷ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim KURT, Türkiye İş Bankası Yayınları, Mart 2000, s. 2.

¹¹⁸ On dört Nokta’da belirtildiği üzere bu idealler şu şekilde sıralanabilir: Uluslararası sistem güç dengesine değil, etnik self determinasyon prensibine, devletlerin güvenliklerinin askeri antlaşmalarla değil, ortak güvenlik sistemine ve diplomasisinin de uzmanlar tarafından gizlice yürütülmeyip, açıkça varılan antlaşma esaslarına dayandırılacaktır. İfade edilen şartlar yüzyıllardır uygulana gelen kuralları değiştirme amacı taşımaktadır.

kadar yüzyılın başlıca uluslararası antlaşmaları, Amerikan değerlerinin hayata geçirilmesi amacını taşımaktadır. Ancak bu dönemde Amerikalılar savaşımaya gitmişlerdir, savaş Amerika'ya gelmemiştir.

Soğuk Savaş döneminde ise, ABD, Sovyetler Birliği ile güç dengesi sisteminden büsbütün farklı prensiplerin geçerli olduğu iki kutuplu bir dünyada ideolojik, politik ve stratejik bir savaşa girmiştir. Amaç, ticari pazarlarını genişletmek, demokrasisini yaygınlaştırmak, Batı'nın komünist ideolojisi karşısında güvenliğini sağlamak, Batı'nın komünist ideolojisi karşısında güvenliğini sağlamak, Askeri açıdan ise, iki okyanus arasında kalan ABD'nin ana kıtasına yönelik veya yönelecek herhangi bir tehdidi mümkün olduğunca uzaktan veya kaynağında önleme stratejisi izlenmiştir.¹¹⁹ Böylece ABD Soğuk Savaş'ta savaşımadan zaferi elde etmiştir. Amerikalılarsa belli bir döneme kadar atom bombası tekeli ile korunduğunu hissetmiştir. Tekel kaybedildiğinde ise istikrarlı bir caydırıcılık ile endişeler yatıştırılmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında ise Körfez Savaşı ile ABD'nin küresel askeri gücünün teknolojik üstünlüğü kanıtlanmış ve Amerikan küresel askeri üstünlüğü düşüncesi ortaya konulmuştur. ABD'nin küresel askeri üstünlüğü benzer şekilde gücün yumuşak boyutlarında, bilimsel yeniliklerde, teknolojik uyarlamalarda, ekonomik dinamizmde de görülmüştür.¹²⁰

Modern teknoloji, coğrafi uzaklığın etkisini yok ederken, aynı zamanda da silahları elde etme ve silahlara erişim ulus ötesi olmaya başlamıştır. Amerika giderek etkileşimli ve birbirine bağımlı hale gelen dünyada çıkarlarını korurken güvensizlik ortamı ile karşı karşıya kalmış ve ABD'nin yalıtılmış ulusal güvenliği, bugün ortak küresel zayıflığa dönüşmüştür.

Bu koşullar altında ve 11 Eylül sonrasında ABD'de artırılmış ulusal güvenlik arayışlarına karşı artan bir eğilim gözlemlenmiştir.

119 Gökhan Koçer, ABD'nin Korku ve Korkutma Stratejisi.

120 Zbigniew Brzezinski, Tercih, Çev. Cem Küçük, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2005, s. 24.

Güvenlik, yeni dönemde güç kullanımını meşrulaştıran ve merkezi otoriteye hareket özgürlüğü sağlayan bir araç haline gelmiştir.¹²¹ Güvenlik söz konusu olduğunda korunması gereken kutsallaştırılmakta, onun uğruna, diğerlerine yönelik ağır bir baskı uygulanmakta ve en basit eleştiriler bile tehdit olarak algılanmakta ve bu, şiddet kullanımını bir araç haline getirmektedir. Barış kavramı yerine güvenlik kavramı ikame edilmiş ve ABD çevre olarak nitelendirdiği alanı, bölgesel coğrafi sınırları bulunmayacak şekilde tüm dünya olarak ilan etmiştir. ABD ya ele geçirdiği alanda hakimiyet kurma arayışına girecek; ya terk edecek; ya da dönüştürecektir.

11 Eylül terör saldırıları ABD'nin dış politika çizgisinde önemli bir etki yaratmış ve ülkeye aradığı dönüştürme fırsatını vermiştir. ABD'nin Eylül 2002 ve Mart 2006'da yayımladığı "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi" ülkenin izleyeceği dış politika hakkında ipuçları vermektedir. Bu çerçevede belirlenen hedefleri;

- ABD'nin değer ve çıkarlarının bir araya getirilerek yansıtıldığı açık bir Amerikan uluslararası anlayışının hakim kılınması,
- Dünyanın daha güvenilir ve müreffeh olması,
- Siyasi ve ekonomik özgürlüğün desteklenmesi,
- Diğer devletlerle barışçıl ilişkilerin geliştirilmesi,
- İnsanlık onuruna saygı duyulmasıdır.

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için izlenmesi gereken politikalar ise:

- Global terörizmi yenmek için ittifaklar kurmak,
- ABD'ye ve müttefiklerine yönelen saldırıları önlemek,
- Bölgesel çatışmaların çözümlenmesi amacıyla diğer devletlerle işbirliği yapmak,
- Kitle imha silahlarını bir tehdit unsuru olarak kullananlara karşı mücadele etmek,

121 Deniz Ülke Arıboğan, "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe", **Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayıncılık.

- Toplumlari dışa açarak ve buralarda demokrasinin alt yapısını inşa ederek kalkınma çemberini genişletmek,
- Önleyici müdahale ile sorunları doğmadan ve olgunlaşmadan yok etmek ve silahlı kuvvetlerini bu kapsamda yapılandırmak,
- Diğer global güç merkezleri ile işbirliğine dayalı eylemlerde bulunabilmek için ortak planlar geliştirmek ve NATO ile birlikte hareket etmektir.¹²²

Amerikan dış politikasında belirlenen bu hedef ve yöntemler doğrultusunda ABD'nin Karadeniz Havzasına ilişkin politikaları analiz edilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle ABD Karadeniz'i sadece kıyıdaş ülkelerden ibaret bir bölge olarak görmemektedir; bir yanda Balkanlar'ı, diğer yanda Kafkasya'yı, Hazar'ı, Orta Asya'nın ve belki de İran'ın bir bölümünü de kapsayacak şekilde bir bölgeler toplamı olarak algılamaktadır.¹²³

Karadeniz Havzası Avrupa'yı, Orta Asya, Hazar Havzası, Kafkasya ve Ortadoğu'ya bağlayan köprü konumu ile stratejik bir coğrafya özelliği taşımakta ve bu özelliği ile de Avrupa-Atlantik toplumunun doğu sınırlarını oluşturmaktadır.¹²⁴ Bu noktada ABD için Karadeniz'in önemi Kafkasların ve Ortadoğu'nun kontrolü ve geleceğinin yanı sıra, Avrupa-Atlantik toplumunun güvenliği ve refahı noktasında da önem arz etmektedir.¹²⁵

Karadeniz Havzası enerji kaynakları açısından zengin olan Hazar Havzası ve Orta Asya'ya olan yakınlığı ve enerji kaynaklarının Avrupa'ya nakil hatlarının kalbinde bulunması ile de dikkatleri çekmektedir.¹²⁶ ABD'nin

122 The National Security Strategy Of The United States Of America, September 2002, (Erişim) <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, 30.08.2007.

123 Gündüz Aktan, "Karadeniz, Karadeniz", **Radikal Gazetesi**, 18/03/2006.

124 Ronald Asmus, "Anchor The Black Sea Region To The West", (Erişim) <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=4484>, 02.09.2007.

125, John Beyrle "The United States and Black Sea Security", **Strengthening Black Sea Maritime Security**, 2005, s. 166.

126 Aydın Özü, "The Black Sea As An Energy Transit Corridor", **Insight Turkey**

bölgeye ilgisinde Güney Doğu Karadeniz’de Türkiye kıyılarına doğru bulunan petrol yatakları ile geleceğin enerji kaynağı hidrojenin varlığının da etkili olduğu düşünülmektedir.¹²⁷

ABD, uluslararası sistemde ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri kapsamında bölgede istikrarsız bir ortamın bulunduğunu değerlendirmektedir. Bu kapsamda ABD, terörizm, kitlesel göç hareketleri, kitle imha silahlarındaki artış ve yayılma, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ve etnik milliyetçilik akımlarını bölgedeki risk ve belirsizlik unsurları olarak görmektedir.¹²⁸ Yeni tehditlerin çoğunlukla bulunduğu coğrafyanın Ortadoğu olması, Rusya’nın Hazar Havzası ve Orta Asya’ya yakınlığı, Avrupa’nın arka planı oluşu ve dünyanın en büyük doğalgaz ve petrol yataklarına yakınlığı Karadeniz’i askeri yönden kontrol edilmesi için zorunlu stratejik bir bölge haline getirmektedir.¹²⁹

Soğuk Savaş’ın ardından bölgede ortaya çıkan jeopolitik güç boşluğu Amerika’nın bölgeye olan ilgisinin bir diğer nedenidir.¹³⁰ Doğu Avrupa’ya kadar uzanan Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisinin ötesinde Karadeniz Havzası’ndaki güç boşluğunun Avrupa-Atlantik mimarisi ile doldurulması Amerikan çıkarlarına uymaktadır.¹³¹

Soğuk Savaş’taki Batı-Doğu bloklarının yerleri değişmektedir. Asya, Rusya’nın yanında yer alırken, eski Sosyalist Avrupa, ABD’nin saflarına doğru kaymaktadır.¹³² Geçmişte Varşova Paktı üyesi (Bulgaristan, Romanya) veya SSCB cumhuriyeti (Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) olan bölge devletlerinin Batı ile olan ilişkilerini geliştirmek

127 Özgen Acar, “Çırpınırdı Karadeniz, Bakardı Türk’ün Bayrağına”, **Stratejik Analiz**, Nisan 2006, s.56.

128 Armağan Kuloğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler, Irak Krizi ve Bölgesel İstikrar Arayışları”, **Stratejik Analiz**, Aralık 2003, s. 43.

129 Ariel Cohen, “US Strategic Perspectives within The Black Sea Region”, s.3-4.

130 Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, Kasım 2003, s.115.

131 Nejat Tarakçı, “AB Jeopolitik Mücadeleyi Yitiriyor.”, **Cumhuriyet Strateji**, 18 Eylül 2006, S.116, s.12.

132 Sami Kohen, “Soğuk Savaş’a Dönüş mü?”, (Erişim), <http://www.milliyet.com/2006/05/09/yazar/kohen.html>, 09.09.2007.

istememesi bölgeyi cazip hale getirmektedir. Kimlik arayışındaki bu ülkelerin Doğu (Rusya, BDT, Avrasya vb.) dünyasından Avrupa-Atlantik dünyasına (ABD, AB, NATO) doğru seyreden jeopolitik kayış süreci bölgeye yönelik Amerikan politikalarının uygulanmasını kolaylaştırıcı bir unsur olarak göze çarpmaktadır.¹³³

Ulusal güvenlik strateji belgesi kapsamında Karadeniz ve Hazar bölgeleri Hindistan, Pakistan ve Güney Doğu Asya pazarlarına açılım için de önemlidir. Afganistan'dan Gürcistan'a kadar uzanan Amerikan askeri mevcudiyeti ise bölgedeki Amerikan etkisini arttırmaktadır.

ABD'nin temel amacı bölgedeki güç dengesini kendi lehine çevirmek ve Rusya'nın bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri etkisini azaltmaktır. Bir diğer amacı ise, SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan devletleri Avrupa-Atlantik bloğuna bağlamaktır. Bunun sonucunda ABD'nin ve müttefiklerinin baskın jeopolitik güç olarak bölgede ortaya çıkması bölgedeki güç dengesini değiştirmektedir.

Bölgedeki demokratik gelişmeler ve değişimlerin hızlandırılması Amerikan çıkarlarına uygundur. Bu sayede bölgenin güvenliği ve istikrarı Amerikan çıkarlarına zarar vermeyecek şekilde korunmuş olacaktır. Bu da bölgeye doğru sınırlarını genişletmeye başlayan AB'nin ve bölgede askeri mevcudiyeti bulunan ABD'nin güvenliğini sağlayacaktır.¹³⁴ Bu kapsamda ABD hegemonyasını kalıcı kılmak için, Amerikan askeri gücünü yeryüzünün kritik noktalarına yerleştirerek önümüzdeki yıllarda kendisine rakip olabilecek güçlerin ortaya çıkmasını engellemeye çalışmaktadır.¹³⁵ ABD eski Avrupa'dan çekilmekte, askeri varlığının bir kısmını da yeni Avrupa'ya yani Doğu Avrupa'ya doğru kaydırmaktadır.¹³⁶ Yeni hedefler için eski hedefler şimdi müttefik konumuna getirilmiş; yeni hedeflere yakın birlikler eski

133 Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor.", **Avrasya Dosyası**, C. 13, S.1, s.74.

134 Sinan Oğan, "Yeni Dünya Düzeni ve Sivil Devrimler", **Turuncu Devrimler**, Der. Sinan Oğan, Bir Harf Yayınları, İstanbul, Ağustos 2006, s.17-75.

135 Birol Akgün, "Amerika'nın Yeni Dünya Vizyonu ya da Yaklaşan Küresel Anarşi", **Stratejik Analiz**, Mayıs 2003, s. 83.

136 Sami Kohen, "ABD'nin Yeni Askeri Stratejisi", (Erişim) <http://www.milliyet.com/2004/08/18/yazar/kohen.html>, 09.09.2007.

düşmanlardan sağlanmışır.¹³⁷ Bu çerçevede dört Bulgar üssü Ekim 2008'den itibaren ABD'nin kullanımına açılacaktır. Bu üsler şunlardır; Novo Selo eğitim alanı, Graf Ignatievo ve Bezmer hava üssü ile Aitos depo/malzeme alanıdır. ABD, Romanya'dan da 4 üs kiralamıştır. Bu üsler Mihail Kogalniceanu hava üssü ile Babadağ, Smardan ve Cincu ordu eğitim üsleridir.¹³⁸

ABD bölgede kurumsal bir eksikliğin olduğunu savunmaktadır. Amerikan düşünce sistemine göre bölgede GUAM ve KEİT yetersiz kalmaktadır. Kurumlar yeniden düzenlenmeli ve yeni düzene adapte edilmelidir. Amerikan çıkarlarını bölgede savunacak kurumsal bir yapıya ihtiyaç vardır. NATO ve AGİT bölgede çıkarların korunması için enstrüman olarak kullanılabilecektir. Eski Sovyet alanında sınırlı etki araçlarına sahip olduğunu fark eden ABD, büyük Karadeniz'in Batı tarafından kapsanması açısından NATO'nun mükemmel bir araç olacağını düşünmektedir. Ukrayna, Moldova ve Güney Kafkasya'nın NATO tarafından kapsanması ve bu ülkelere geleceğe yönelik AB üyelik perspektifinin verilmesi yoluyla bu ülkelerin Batılılaştırılması planlanmaktadır.¹³⁹ ABD, Karadeniz'de NATO'nun varlığını arttırmak, bu çerçevede de 2008'den itibaren Avrasya ülkelerinin (Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) NATO'ya üyeliklerini desteklemektedir. Zengin enerji kaynaklarına sahip İran ve Rusya'nın bir bütünlük oluşturmaması açısından Güney Kafkasya ülkelerinin Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisine dahil edilmesi hayati öneme sahiptir. ABD bu nedenle BDT'nin kilit ülkelerinin Batı'nın ekonomik ve askeri-politik yapılarına entegre edilmesi gerektiğine inanmaktadır.¹⁴⁰

Türkiye ve Rusya ikna yoluyla, bölgedeki muhtemel rakiplerini barışçıl ve dostane bir tavırla bölgeyi çıkarları doğrultusunda yönlendirecektir. ABD, nükleer silahlara sahip ve bunları siyasi amaçları için hiç çekinmeden

137Gözde Yaşın Kılıç, "Karadeniz Planları", **Cumhuriyet Strateji**, 05 Aralık 2005, s.12.

138 Erhan Türbedar, "Karadeniz'de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya'nın Rollerini", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 229.

139 Anar Somuncuoğlu, Büyük Karadeniz'de ABD-AB Ortaklığı, **Cumhuriyet Strateji**, 13 Mart 2007.

140 A National Security Strategy For A New Century, The White House, October 1998, s.39, (Erişim) <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf>,

kullanacağını düşündüğü, mevcut petrol ve doğalgaz kaynakları ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto gücü ile Rusya'nın bölgede bir istikrarsızlık kaynağı olduğunu düşünmektedir.¹⁴¹ Bu noktada da Rusya'yı bir kenara itmek ve diğer kıyıdaş ülkelerle Rusya'nın bu politikalarının etkisini azaltacak bir işbirliğinin yapılmasını da çıkarlarına uygun görmektedir.¹⁴²

Bölgede donmuş çatışmalara öncelik verilmelidir. Moldova Transdinyester, Yukarı Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya'daki çatışmalara dikkat çekilmelidir. Rusya'nın bu çatışmaları kendi çıkarları doğrultusunda bölgede huzursuzluk yaratmak ve bölge ülkelerine baskıda bulunmak için kullanması engellenmelidir. Bu çerçevede NATO ve ABD'nin Karadeniz'deki ağırlığının artması donmuş sorunların erimesini sağlayacaktır. Örneğin Karabağ sorunu Azeri-Ermeni ilişkilerinin düzelmesine ve bu ülkelerde demokratik reformlar yapılmasına imkan vermemektedir.¹⁴³

ABD ve AB'nin demokrasi destek programlarının uyumlaştırılması gerekmektedir. İki küresel gücün de bölge üzerindeki demokrasi projelerinin ortak bir platforma oturtulması gerekmektedir. Bunların amacı, yeni demokrasilerin ekonomik gelişimlerini hızlandırmak ve demokratik kurumsallaşma kapasitelerini güçlendirmektir.

Ukrayna'daki Turuncu Devrimin başarısını bölge için önemli gören ABD, darbe sonrası gelişmelerle de yakından ilgilenmektedir. Çünkü Ukrayna diğer devletler için bir model olabilir ve onları batıya yaklaştıracaktır.¹⁴⁴

Rus petrolünün Batı'ya ulaştırılmasında kullanılacak Odessa (Ukrayna), Samsun (Türkiye), Burgaz (Bulgaristan) ile Köstence (Romanya) güzergahlarının kontrolünün sağlanması güç anlamında önemli bir vurgu olacaktır. Hatta enerji yollarının kontrolü değil enerji yollarını kontrol

141 Gündüz Aktan, Karadeniz, Karadeniz, **Stratejik Analiz**, Nisan 2006, s. 40.

142 Gündüz Aktan, "Biziz", **Radikal Gazetesi**, 23/03/2006.

143 Gündüz Aktan, "Karadeniz, Karadeniz", **Radikal Gazetesi**, 18/03/2006.

144 Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz", **2023 Dergisi**, Mayıs 2006, s. 5.

edebilecek kudreti ortaya koyabilmek bile küresel egemenliği sağlamada can alıcı olacaktır.¹⁴⁵

2.2. Diğer Ülkeler Bakımından Karadeniz

2.2.1.Azerbaycan Bakımından Karadeniz

Azerbaycan, Kafkasya'nın güney yamaçlarında yer alan üç Kafkasya ülkesinden en doğuda olanıdır. Güneyinde İran, güneybatısında Türkiye, doğusunda Hazar Denizi, batısında Ermenistan, kuzeybatısında Gürcistan ve kuzeyinde Rusya bulunmaktadır. Yüzölçümü 86.600 km² nüfusu 8.870.000 kişidir. Nüfusun % 90'ı Türk, % 3.3'ü Rus, % 2'si Lezgi, % 0.5'i Avar, % 0.4'ü Ukraynalı, % 0.4'ü Yahudi, % 0.3'ü Tatar, % 0.1'i Gürcü, % 3'ü diğerlerini oluşturmaktadır. Dini açıdan ise nüfusun % 93.4'ü Müslüman, % 2.5'i Rus Ortodoks, % 2.3'ü Ermeni Ortodoks, % 1.8'i ise diğer dinlerdir.¹⁴⁶

Azerbaycan, 1922 yılında Transkafkasya Sosyalist Federal Cumhuriyetine katılmış, 1936'dan sonra ise SSCB'ye dahil olmuştur. 1989'dan itibaren SSCB'nin dağılmasıyla, birlikte başlayan hareketlerin bir sonucu olarak; Azerbaycan 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti "Rayon" adı verilen idari bölgelere ayrılmıştır ve 59 rayon (bölge), 11 şehir ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nden oluşmaktadır.¹⁴⁷

Soğuk Savaş sonrasında ülke siyasi açıdan karmaşık bir dönem geçirmiştir. Bağımsızlık ilanının ardından Devlet Başkanı Ayaz MUTTALİBOV

¹⁴⁵ Gözde Yaşın Kılıç, "Karadeniz Planları", **Cumhuriyet Strateji**, 05 Aralık 2005, s.13.

¹⁴⁶ Azerbaycan Cumhuriyeti Ülke Raporu, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

¹⁴⁷ Ali Faik Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, Bağlam Araştırma Dizisi, Haziran 2003, s. 90.

istifaya zorlanmış ve yerine Türkiye ile yakın ilişkiler geliştirme düşüncesinde olan Ebulfeyz ELÇİBEY devlet başkanı seçilmiştir.

Elçibey döneminde Dağlık Karabağ sorunu gündemin ilk maddesi olmuş, askeri birlikler yeniden organize edilmiş ve kaybedilen toprakları yeniden elde etmek için politikalar üretilmiştir.¹⁴⁸ Elçibey'in batı yanlısı tutumu Rusya ve İran'ı rahatsız etmiştir. Rusya, Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'ı desteklemiş ve Azerbaycan içindeki muhalefeti kışkırtmıştır. Haydar ALİYEV döneminde ise dış politikadaki Türkiye taraftarı uygulamalardan vazgeçerek, tüm bölgesel ve küresel aktörlerin çıkarlarını dengeleyen politikalara yönelmiştir.¹⁴⁹ Oğul İlham ALİYEV döneminde ise iktidar sağlamlaştırılmıştır.

Azerbaycan dış politika alanında uluslararası toplumla bütünleşme ve özellikle Batılı ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Karadeniz Bölgesi'ndeki işbirliği oluşumlarından KEİT ve GUAM'a üye olan Azerbaycan aynı zamanda BDT üyesidir.¹⁵⁰ Uluslararası arenada etkin bir konum kazanma çabasında olan Azerbaycan, Rusya'nın Kafkasya'yı kontrol altında tutarak iç işlerine müdahale etmesinden rahatsızlık duymaktadır. Dağlık Karabağ sorununda Rusya'nın Ermenistan yanlısı tutumunu sürdürmesi sonucunda Azerbaycan 1998 yılı sonundan itibaren Rusya karşıtı politikasını daha kesin çizgilerle ortaya koymaya başlamıştır. Rusya'nın uygulamakta olduğu yakın çevre politikasına karşı, Batı ve ABD yanlısı alternatif politika uygulamaya başlamıştır. Bu çerçevede Azerbaycan GUAM ülkeleri ile daha sıkı siyasi ve askeri ilişkiler içerisine girmiş, Türkiye ile ilişkilerini askeri ittifak kurma teklifi ile en üst seviyeye çıkarmış, ABD ve NATO ile diyalogunu sıklaştırmıştır.

148 Filiz Cicioğlu, "Azerbaycan-Ermenistan Çatışması: Kafkasya'da Bitmeyen Mücadele", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Der. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Nisan 2004, s.269-279.

149 Nazım Cafersoy, "Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 2001, C.7, S.1., s.289-295.

150 24 Eylül 1993 tarihinde, Azerbaycan; BDT'na resmen müracaat ederek topluluğa dahil olmuştur.

Bu kapsamda özellikle 11 Eylül sonrasında ABD'nin terörle mücadelesine verdiği destek nedeniyle Azerbaycan-ABD ilişkileri hızla gelişme göstermektedir. ABD'nin Ermenistan ve Azerbaycan'a askeri yardım yapılmasını yasaklayan 907 sayılı yasayı yürürlükten kaldırması, ABD-Azerbaycan ilişkilerine ivme kazandıran bir diğer faktördür.

Dünyadaki petrol kaynakları içinde önemli bir yere sahip olan ve Orta Asya'ya uzanan köprü niteliğinde olan Azerbaycan, bağımsızlığını kazanmasının ardından, hem bölgeye komşu ülkelerin hem de süper güçlerin ilgisini çekmiştir.¹⁵¹ Petrol zenginliğine bağlı olarak Azerbaycan ve Hazar petrolleri ve doğal gazının bu bölgeden geçecek bir boru hattı ile dünyaya pazarlanmak istenmesi, başta Azerbaycan olmak üzere bölgenin jeopolitik önemini arttırmıştır.

Azerbaycan Karadeniz Bölgesi için ve özellikle enerji ithalatı ve Rusya'ya aşırı bağımlılık konusunda gittikçe daha fazla kaygılanan AB için potansiyel bir çeşitlendirme kaynağıdır.¹⁵² Bu alanda Azeri-Çırac-Güneşli petrol sahası geliştirme projesi ile Şahdeniz doğalgaz geliştirme projesi önemli uluslararası projelerdir. Bu sahalarından elde edilecek petrol ve doğalgaz, mevcut boru hatlarıyla (Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Güney Kafkasya doğalgaz boru hattı) Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşınarak uluslararası pazarlara taşınacaktır.

Azerbaycan sahip olduğu enerji kaynaklarının dışında aynı zamanda, Orta Asya enerji kaynakları için de transit ülke konumundadır.

Ortadoğu ve Basra Körfezi'nde yaşanan istikrarsızlıklar, bölge ülkelerinin enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanma korkusu, Batı'nın Azerbaycan petrol yataklarına yatırım yapmasını ve Azerbaycan'ın dünya petrol piyasasında rol almasını sağlamıştır.

151 Ali Faik Demir, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, Haziran 2003.

152 Necdet Pamir, "Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 252.

BTC ve ona paralel olan BTE (Bakü-Tiflis-Erzurum) Doğalgaz Boru Hattı projesi ile birlikte Azerbaycan'ın dünya enerji siyasetindeki yeri değişmiştir. Küresel enerji güvenliği açısından Azerbaycan'ın jeopolitik konumu sahip olduğu enerji kaynaklarından çok daha değerli hale gelmiştir.¹⁵³ Mevcut ve hali hazırda yapımı devam eden boru hatları Azerbaycan'ın gelecekte Orta Asya ve İran'ın enerji kaynaklarını Batı'ya ulaştırmada kilit öneme sahip olacağına işaret etmektedir.

Azerbaycan'da ticaretin güçlendirilmesi için, petrol alanında üretimin artırılmasına, BDT ülkeleri arasındaki ticaretin yeniden canlandırılmasına ve yeni pazarlar oluşturulmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Türkiye, 9 Kasım 1991 tarihinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur.¹⁵⁴ İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 14 Ocak 1992 tarihinde tesis edilmiştir.¹⁵⁵

Türkiye için Azerbaycan ortak dil, kültür ve tarihi paylaştığı önemli bir ülkedir. Türkiye, başından itibaren, Azerbaycan ile yakın ortaklık ilişkileri geliştirmeye başlamış ve yeni bağımsız bir Cumhuriyet olarak çeşitli güçlüklerle karşılaşan Azerbaycan'ın bu zorlukların üstesinden gelebilmesinde destekçisi olmuştur. Türkiye, Azerbaycan'ın bağımsızlığının pekiştirilmesi, toprak bütünlüğünün korunması ve Hazar Denizi'ndeki doğal kaynaklarından gelen ekonomik potansiyelinin hayata geçirilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedir.¹⁵⁶

Ermenistan'ın, Azerbaycan topraklarını işgali sonucunda ortaya çıkan Yukarı Karabağ Sorunu, Güney Kafkasya'da siyasi istikrarın, ekonomik gelişmenin ve bölgesel işbirliğinin önündeki en önemli engeldir. Türkiye, Yukarı Karabağ Sorunu'na AGİT çerçevesinde barışçı bir çözüm bulunması

153 Cavid Veliev, "Azerbaycan'ın Enerji Atağı", **Cumhuriyet Strateji**, 27 Kasım 2006, S.126, s.17.

154 Yaşar Kalafat, Araz Aslanlı, "Türkiye-Azerbaycan İlişkileri", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Der. İdris Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2004, S. 365-396.

155 T.C. İçişleri Bakanlığı, Türkiye-Azerbaycan Siyasi İlişkileri, www.mfa.gov.tr, 22.10.2004.

156 Savaş Yanar, **Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç: Kafkasya**, İstanbul, IQ Yayınları, Ağustos 2002, s. 207.

amacıyla faaliyet gösteren Minsk Grubu'nun çalışmalarına aktif olarak katılmaktadır. İhtilaf hala çözüme kavuşturulamamıştır. Minsk Grubu'nun ihtilafın barışçı yollardan çözümüne yönelik görevini yerine getirebilmesi için daha aktif, doğrudan ve yaratıcı tutum içinde olması gereklidir.

2.2.2. Ermenistan Bakımından Karadeniz

Ermenistan'ın yüzölçümü 29.800 km², nüfusu 3.3 milyon, etnik yapısı ise % 94'ü Ermeni, % 3'ü Azeri, % 2'si Rus, % 1'i ise diğerleri olarak tanımlanabilir. Coğrafi açıdan tam anlamı ile çevrelenmiş olan Ermenistan'ın denize çıkışı yoktur. Kuzeyinde Gürcistan, doğusunda Azerbaycan, güneyinde Türkiye ve İran yer almaktadır.¹⁵⁷

Ermenistan, coğrafi olarak 'kapalı' bir ülkedir. Denize çıkışı olmadığı gibi denizlere ve önemli ticari merkezlere olan bağlantıları da güçlü değildir. Uygun olmayan yollara bir de SSCB döneminin "bölgeleri birleştirme" politikalarının olumsuz etkileri eklenmiştir: Ermenistan'ı diğer eski SSCB ülkelerine ve İran'a bağlayan demir ve kara yollarının önemli bir kısmı diğer ülkelerden, özellikle de Azerbaycan'dan geçmektedir. Bu nedenle uzun süre diğer ülkeler ile olan ulaşımında ciddi bir sıkıntı yaşanmıştır. Söz konusu sıkıntı bugün de sona ermiş değildir. Bununla birlikte dağlık bir bölgede ulaşım yolları zayıf bir ülke olan Ermenistan komşularının tersine doğal kaynaklar açısından da zengin bir ülke sayılamaz.

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından Ermenistan'ın dış politika öncelikleri ilk aşamada mümkün olduğunca fazla ülke ile ikili ilişkiye girilmesi, ikinci aşamada ise uluslar arası örgütlere katılma ve aktif rol alma olarak belirlenmiştir. İkili ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında Ter-Petrosyan, Türkiye

¹⁵⁷ Demir, a.g.e., s.107.

ile de ilişkileri geliştirmek istemiştir.¹⁵⁸ Bu amaçla Ermenistan, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatına üye olmuştur. Türkiye, KEİ projesini ortaya koyarken Karadeniz’de dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini esas almıştır. Bu bağlamda Türkiye başta Ermenistan olmak üzere tüm komşuları ile iyi ilişkiler kurma çabası içindedir. Türkiye, komşu Ermenistan’a yönelik olumlu adımlar atmakta, ancak bunlar Ermenistan ve diasporada karşılık görememektedir. Bununla ilgili örnekler vermek gerekirse, son olarak Ermenistan’da 12 Mayıs’ta yapılan parlamento seçimlerine gözlemci olarak katılmak üzere yola çıkan Türk heyetinin havaalanından geri dönmek zorunda kalması, Türkiye’nin gerçekleştirdiği Ahtamar Kilisesi restorasyonunun hak ettiği ilgiyi görmemesi, Ortak Tarihçiler Komisyonu önerisine cevap alınamaması ve Ermenistan’ın bağımsızlık bildirgesinde Türkiye’nin Doğu bölgelerinden halen “Batı Ermenistan” olarak bahsedilmesi gibi hususlar, Ermenistan’ın iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek niyetinde olmadığını göstergeleri olarak sıralanabilir.¹⁵⁹ Ter-Petrosyan, Türkiye ile normal diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kurulmasının Ermenistan ekonomisinin gelişmesi için gerekli olduğu ve bu sayede Hazar petrol ve doğal gaz kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında Ermenistan’ın transit ülke olabileceğini hesaplamaktaydı.¹⁶⁰ Ancak Ter-Petrosyan bu dış politika stratejisini uygulamaya koyamamıştır. Uluslararası örgütlere katılım kapsamında ise Ermenistan Washington’da yapılan NATO’nun kuruluşunun 50.yıldönümü törenlerine katılmıştır.¹⁶¹ Ermenistan ayrıca NATO’nun Barış İçin Ortaklık Programında da yer almaktadır.¹⁶² Ancak zayıf ekonomi¹⁶³ ve neden olduğu sosyal ve siyasal

158 Ermenistan’ın ilk Devlet Başkanı Levon-Ter-Petrosyan istifa ettiği tarih olan 3 Şubat 1998’e kadar Ermenistan Devlet Başkanlığı yapmıştır.

159 Yıldız Deveci Bozkuş, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Ermenistan”, ASAM, (Erişim)<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1684&kat1=44&kat2=>, 23.04.2008.

160 Kamer Kasım, “Ermenistan’ın Dış Politikası ve Ter - Petrosyan Ve Koçaryan Dönemleri Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler”, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, (Erişim)<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=YayinIcerik&IcerikNo=94>, 23.04.2008.

161 Ter-Petrosyan’ın istifasından sonra yapılan başkanlık seçimlerini ikinci turda kazanan Robert Koçaryan Nisan 1998’de Ermenistan Devlet Başkanı oldu.

162 Kamer Kasım, “Ermenistan’ın Dış Politikası ve Ter - Petrosyan Ve Koçaryan Dönemleri Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler”, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, (Erişim), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=YayinIcerik&IcerikNo=94>, 23.04.2008.

sorunlar Ermenistan'ın ve yöneticilerinin altından kalkamayacağı sorunlara neden olmaktadır. Bu durumda Ermenistan'ın dışa bağımlılığı daha da artmaktadır. Kuşkusuz, 'dış' kategorisinde en önce değerlendirilmesi gereken grup diaspora ve diğer ülkelerde yaşayan Ermenilerdir. Bu kapsamda ikili ilişki kurulacak öncelikli ülkeler ise Ermeni diasporasının güçlü olduğu Suriye, Lübnan, Arjantin, İran, Fransa ve ABD olarak belirlenmiştir.

Transkafkasya bölgesinin en küçük ülkesi olan Ermenistan, bağımsızlık ilanının ardından BDT'ye üye olmuş ve Rusya ile yakın ilişkiler geliştirmeye özen göstermiştir. İran, Gürcistan ve iki müttefik ülke olan Azerbaycan ve Türkiye tarafından çevrelenmiş olmasının yarattığı kuşatılmışlık duygusu Ermenistan'ı dikkatli bir dış politika izlemeye sevk etmiştir.¹⁶⁴ Türkiye-Azerbaycan eksenine karşı bölgesel politikalarını dengelemek üzere, tarihi sorunları bulunan İran ile iyi ilişkiler kurma gayreti içerisine girmiştir. İran ile olan işbirliği, Türkiye-Azerbaycan ittifakının dengelenmesi ve Ermenistan'ın enerji güvenliğinin sağlanması açısından önemli bir araç olarak görülmektedir.

Ermenistan'ın iç siyasal yaşantısı ve dış politikası üzerinde belirleyici nitelikte olan iki temel konu; Dağlık Karabağ anlaşmazlığı nedeniyle Azerbaycan ile yaşanan sorunlar ve 1915 sözde Ermeni soykırımı çerçevesinde Türkiye ile ilişkilerdir. Azerbaycan ve Türkiye ile yaşanan sıkıntılardan dolayı Ermenistan'ı batıya bağlayan tek çıkış yolu kullanılamamaktadır. Bu, aynı zamanda ekonomik gelişmeyi de engellemektedir.

163 Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın bu ülke ile olan ekonomik ilişkilerini en alt düzeye indirmeleri yukarıda çizilen tabloyu şüphesiz olumsuz yönde etkilemiştir. Halihazırda rekabet gücü yüksek pazarlara coğrafi açıdan uzak olan Ermenistan, Azerbaycan'ın tutumu nedeniyle özellikle enerji alanında daha 'riskli' kaynaklara yönelirken, Türkiye'nin tavrı sonucunda daha az kaliteli ithal mallarını daha pahalıya almak zorunda kalmıştır.¹⁶³[5] İthalattaki sıkıntılar ve dış ticaretin bölge ülkeleri ile gelişmemesi nedeniyle iç piyasada da istenen genişleme bir türlü yaşanmamaktadır.

164 Sedat Laçiner, "Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler 1991-2002", **Turkish Weekly**, (Erişim) <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=131>, 04.04.2008.

Ermenistan, Azerbaycan'daki elde ettiği bu toprakları muhafaza edebilmek amacıyla, Rusya ile yakın ilişkiler içinde bulunmaktadır.¹⁶⁵ Ermenistan birçok açıdan Rus siyasi, ekonomik ve kültürel etkisinin altında yaşamaktadır. Ayrıca Putin ile birlikte Kafkasya'nın Rus dış politikasında artan önemi Rusya'nın Ermenistan'a daha fazla müdahale etmesine yol açmaktadır.

Ermenistan son dönemde yaşadığı bazı olaylar nedeni ile tek taraflı olarak Rusya'ya bağımlı olmasının büyük bir hata olduğunu fark etmiştir.¹⁶⁶ Bölgesel enerji, taşımacılık ve ulaşım projelerinin dışında kalan ülke Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Ahalkalek-Kars Demiryolu Projeleri'nin de dışında kalmıştır.

Ermenistan Rusya'ya tek taraflı olan bağımlılığını aşmak için denge politikası izlemeye karar vermiştir. Bu kapsamda AB'ye tam üyeliği hedefleyen Ermenistan, NATO ile ilişkilerini BİO kapsamında sürdürmek istiyor. Bu ise askeri anlamda ülkenin hala Rusya'ya bağımlı olacağına ve Kolektif Güvenlik Örgütü'nün aktif bir parçası olmaya devam edeceğine işaret etmektedir.¹⁶⁷

Son dönemde Rusya'ya olan aşırı bağımlılığından rahatsızlık duyan Ermenistan, batıya yönelme isteği nedeniyle izlemeye başladığı dış politikası çerçevesinde Gürcistan ile ilişkilerini iyileştirme yoluna gitmek istemektedir. Çünkü Gürcistan Ermenistan için Rusya ve Avrupa'ya ulaşmada, Ermenistan da Gürcistan için İran ve Ortadoğu'ya ulaşmada önemli bir köprü vazifesi

165 15 Mayıs 1992 tarihinde bir savunma ittifakı niteliği taşıyan Taşkent Ortak Güvenlik Antlaşmasını imzalamıştır. Ayrıca RF ile 8 Haziran ve 21 Ekim 1994 tarihlerinde yapılan 25 yıl süreli ikili anlaşma ile; Rus birliklerinin Ermenistan'da kalması, Gümrü ve Erivan'da iki üs tesis edilmesi, Türkiye-Ermenistan sınırlarının Rus sınır birliklerince korunması, RF kuvvetlerinin hava savunma sistemleri, uçak ve helikopterlerle takviyesi kararlaştırılmıştır. Ermenistan, BDT Ortak Hava Savunma Sistemine de katılmıştır. Böylece, Ermenistan RF'nin askeri yapısına entegre edilmiştir.

166 Örneğin; Rusya'nın baskılarıyla İran-Ermenistan doğalgaz hattının hacminin küçültülmesi ve İran doğalgazının Avrupa'ya çıkmasında Ermenistan'ın güzergah olma özelliğini kaybetmesi; 2006 sonunda Gürcistan-Rusya arasında yaşanan "casus asker krizinde" Rusya'nın Gürcistan sınır kapılarını kapatması ve Ermenistan'ın bu nedenle zarar görmesi; Ermenistan'ın Hırazdan Termal Tesislerini almasına karşılık, Rusya'nın 1000 metreküp doğalgazın fiyatını 60 dolardan 110 dolara yükseltmesi v.b.

167 Cavid Veliev, "Genişletilmiş Karadeniz Projesi", **Cumhuriyet Strateji**, S.150, s.17, 14 Mayıs 2007.

görmektedir.¹⁶⁸ Ermenistan iki ülke arasındaki iyi ilişkileri Güney Kafkasya ortak güvenlik şemsiyesinin oluşturulması açısından oldukça önemli görmektedir.

2.2.3.Moldova Bakımından Karadeniz

Moldova Avrupa'nın güneydoğu kısmında bulunan, Romanya ve Ukrayna tarafından çevrelenmiş, 33.843 km² yüzölçümü ve 4.446.706'lık nüfusu ile küçük bir ülkedir. Etnik yapısının % 64,5'ini Moldovalı, % 13,8'ini Ukraynalı, % 13'ünü Rus, % 3,5'ini Gököğüz (Gagauz) Türkleri, % 5,2'sini ise diğer halklar oluşturmaktadır.¹⁶⁹ Etnik köken olarak Ukraynalı ve Rus olanların ülkeyi ikiye bölen Dinyester Irmağının doğusunda nüfusun önemli bir kısmını teşkil eder şekilde yaşıyor olmaları kayda değer bir unsurdur. Karadeniz'e çıkışı bulunmayan Moldova BDT içindeki en yoksul ülkedir.¹⁷⁰

Tarihi adı Baserabya olan, 1538-1812 yılları arasında Boğdan adıyla Osmanlı egemenliğinde bulunan Moldova, 1812 yılında Rusya tarafından işgal edilmiştir. 1918 yılında bağımsızlığını kazanmış ve bağımsızlığından iki ay sonra Romanya'ya bağlanmıştır.¹⁷¹ 1944 yılında Sovyetler Birliği tarafından tamamen işgale uğrayan ülkenin Sovyet egemenliği altında akraba ülke Romanya ile bağlantıları kesilmiş, Transdinyester Bölgesi'nde kurulan endüstri sahalarına büyük çaplı Rus ve Ukraynalı göçü

¹⁶⁸ Araz Aslanlı, "Ermenistan Ulusal Güvenlik Stratejisi Açıklandı: Türkiye, Tehdit", **Cumhuriyet Strateji**, 20 Mart 2006, S.90, s.17.

¹⁶⁹ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Moldova_UlkeRaporu.pdf, 08.03.2008.

¹⁷⁰ Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içindeki en yoksul ülke durumundadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) açıklamış olduğu 2002 yılı İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) kayıtlarına göre Moldova, 162 ülke arasında 105 nci sırada yer almaktadır. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nın kişi başına 400 dolar civarında olduğu ülkede halkın % 23.3'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

¹⁷¹ http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Moldova_UlkeRaporu.pdf, 8.03.2008.

gerçekleşmiştir.¹⁷² 27 Ağustos 1991 tarihinde ise ülke tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur.

Moldova'nın bağımsızlığını kazanma sürecinde, Romanya ile birleşme taraftarlarının siyasi arenaya hakim olduğu söylenebilir. Bağımsızlık sonrasında bu düşünce ile Rusya Federasyonu'ndan uzaklaşma süreci yaşanmış ve bu bölge tepki olarak Moldova'dan bağımsızlığını ilan etme noktasına gelmiştir¹⁷³. Böylece Moldova'da yükselen Romen milliyetçiliğine rağmen Dinyester Nehri'nin doğu tarafında bulunan Transdinyester Bölgesi'nde doğrudan Rusya'nın içinde yer alma amacıyla bir birlik cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu bölgede konuşlandırılmış olan Rus 14'üncü ordusunun desteğine sahip olan ayrılıkçı Rus azınlık 1992 yılında Moldova güçleri ile çatışmalara girmiştir. Çatışmalar sonucunda Moldova fiilen bölünmüştür.¹⁷⁴

2001 yılı seçimlerinden Komünist Parti başarı ile çıkmış ve Vladimir VORONİN devlet başkanı olmuştur. VORONİN Rusya Federasyonu ile bağları vurgulamakta, fakat ülkesel bütünlüğü sağlamak adına "Moldovenism"¹⁷⁵ e sarılmakta, diğer taraftan, Rusya Federasyonu'nun hegemonyasına girmeme adına çok boyutlu bir dış politika üretmeye çalışmaktadır. Böylelikle VORONİN yönetimi, Rusya ile iyi ilişkiler kurarak Transdinyester sorununu ülke bütünlüğünü bozmadan hassas dengeler ile çözmeye çalışmaktadır.¹⁷⁶

Moldova başta enerji olmak üzere büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı durumdadır. Sovyet döneminde Moldova'nın sanayi potansiyelinin büyük bir kısmı Dinyester Bölgesi'nde tesis edilmiştir. Moldova sanayisinin enerji ihtiyacını karşılayacak Moldova Hidroelektrik Santrali başta olmak üzere

172 Moldova, Sovyetler Birliği dağılırken Rusya karşıtı milliyetçi hareketlerin en yoğun yaşandığı yerlerden birisi olmuştur.

173 Ronald J. Hill, "Moldova Votes Backwards: The 2001 Parliamentary Election", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C.17, S.4, Aralık 2001, s.131.

174 Dinyester nüfusunun %39'unu Moldovalılar, %28'ini Ukraynalılar ve % 25,5'ini Ruslar oluşturmaktadır.

175 Moldovenizm, ortak bir Moldovalılık kimliği altında ülkesel bütünlüğü sağlamayı amaçlayan politik bir yaklaşımdır.

176 Utku Yapıcı, Moldova'da Yükselen Rus Etkisi, (Erişim) <http://avasyapolitika.blogspot.com/2007/02/moldovada-ykselen-rus-etkisi-utku.html>, 18.04.2008.

birçok sanayi tesisi sorunlu olan bu bölgede yer almaktadır. Bu ağır ekonomik şartlar Rusya'ya ekonomik yönden bağımlılığı getirmektedir. Aynı zamanda ülkede geleneksel olarak üretilen ürünler büyük ölçüde Rusya'ya ihraç edilmektedir.¹⁷⁷ 250-500 bin civarında Moldovalı'nın Rusya'da çalışıyor olması, Moldova ekonomisine en çok yatırım yapan ülkenin Rusya olması ve Transdinyester sorunu Rusya'nın Moldova'ya karşı elindeki en önemli kozlardır. Bu bağımlılık Moldova'nın Batı'ya yönelmesindeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Rusya açısından Dinyester sorununun devam etmesi Moldova'nın Rusya karşıtı hareketlerinin ve Batı yanlısı politikasının sınırlandırılması ve kendi sınırlarının oldukça uzağında bir ileri karakola sahip olması bakımından önem taşımaktadır. Rusya dışında kalan Rusların haklarının korunması açısından da bölge sembolik bir önem taşımaktadır.

Batı açısından Moldova'nın iki temel önemi bulunmaktadır. Birincisi Moldova'nın kendi jeopolitik konumundan kaynaklanmaktadır. Moldova Güney Avrupa ve Karadeniz Bölgesi'nin bir parçası olarak ele alınırsa, Avrupa ve Karadeniz güvenliği açısından Soğuk Savaş sonrasında Batı'nın ilgi alanına girmiştir. Romanya'nın birlik üyesi olması ile genişleme sürecinde olan AB için Romanya sınırlarının güvenliği büyük bir önem arz etmektedir. Genişleyen AB için Karadeniz güvenliğinin önem kazanması ve dünya siyasetinde önemli rol oynama ihtimali bölge ülkeleriyle daha yakından ilgilenmesine neden olmaktadır. ABD'nin Avrasya'daki planları çerçevesinde Karadeniz'e atfettiği önem açısından Moldova daha fazla dikkat çekmiştir.¹⁷⁸

Ancak şimdiye kadar Moldova'nın Batı için taşıdığı önem Moldova-Rusya ilişkileri, yani Dinyester sorunu çerçevesinde olmuştur. ABD Rusya'nın emperyal mirası olarak gördüğü bu sorunu yok etmeye çalışmaktadır. AB ise bu sorunu kendi güvenliği için tehlike olarak görmekte ve Moldova'yı Rusya'nın sınırlandırılması ve dönüştürülmesi için gerekli bir

¹⁷⁷ Moldova, ürettiği tarım ürünlerinin ve şaraplarının %80'ini Rusya'ya ihraç etmektedir.

¹⁷⁸ Anar Somuncuoğlu, "Moldova'da Sessiz Devrim", **Turuncu Devrimler**, Der. Sinan Ogan, İstanbul, Bir harf Yayınları, Ağustos 2006, s. 277.

ülke olarak görmektedir. Bölgedeki Rus askeri varlığının sona erdirilmesi Moldova'ya atfedilen önemin iki tarafıyla da ilgilidir.¹⁷⁹

2001 yılında iktidara gelen Komünist Parti lideri Vladimir VORONİN ilk dönemde Rusya ile yakınlaşma içine girmiş ve Dinyester sorunu için çözüm yolları aramaya başlamıştır. Bu çerçevede Putin'in özel temsilcisi Dmitriy KOZAK tarafından hazırlanan Kozak Tezkeresi Moldova'nın yapısının asimetrik federasyon şeklinde değişmesi, Dinyester Bölgesi'nin Dinyester Moldova Cumhuriyeti şeklinde tanınması, söz konusu birimin federal konularda veto yetkisine sahip olması, Rus ordusunun ve silahlarının 20 yıl boyunca bölgede kalması gibi hususları içermektedir. Ancak Komünist Parti yönetimindeki Moldova son anda bu metni imzalamayacağını belirterek yıllardır Rus yanlısı politikalarını terk ederek, senelerdir sürdürdüğü Batı-Rusya dengesini Batı lehine bozmuştur.¹⁸⁰

Moldova bu noktadan sonra amacının Avrupa ile entegrasyon olduğunu açıklamıştır. Rusya bunun üzerine birçok ekonomik yaptırımı uygulama yoluna gitmiştir. Rusya'nın ekonomik tehditlerinin Moldova'nın Ukrayna, Gürcistan ve diğer Batı ülkeleri ile birlikte Rusya karşıtı politikalar izlemekten alıkoyma amacı taşıdığını söyleyebiliriz.

Bu süreçte AB-Moldova ilişkilerinin çerçevesini ve Moldova'nın Avrupa entegrasyon sürecinde gerçekleştireceği reformları belirleyen 3 yıllık AB-Moldova Faaliyet Planı 22 Şubat 2005'te kabul edilmiştir. Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde ortaya çıkan planda Moldova'nın AB üyesi olma isteği dikkate alınmış, Moldova'nın ileride aday olup olmaması bir plan dahilinde şartlara bağlanmıştır.

Türkiye bağımsızlığını 27 Ağustos 1991 tarihinde ilan eden Moldova'yı 16 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır. İki ülke arasında diplomatik ilişkiler 3 Şubat 1992 tarihinde tesis edilmiştir. Diplomatik ilişkilerin tesisinden itibaren, tarihi ve kültürel bir derinlik taşıyan iki ülke ilişkileri ivme kazanmaya başlamış ve siyasetten ekonomiye, ticari ve askeri alanlara kadar yayılan geniş bir

¹⁷⁹ Halen bölgede 1200 Rus askeri bulunmaktadır.

¹⁸⁰ Somuncuoğlu, **a.g.m.**, s. 276.

yelpaze üzerinde işbirliğine yönelinmiştir. İki ülke ilişkilerinin temel anlaşması sayılan “Dostluk ve İşbirliği Antlaşması” Haziran 1994 tarihinde imzalanmıştır.¹⁸¹

3. NATO VE KARADENİZ

Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu statik dengenin dağılması ile ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanlarını denetim altına almaksızın kalıcı bir uluslar arası düzen oluşturabilmek mümkün değildir. Bu kapsamda uluslararası fiili güç kullanım kapasitesi bakımından Soğuk Savaş sonrası dönemin yegane örgütlü gücü olan NATO’nun bu dönemde üstlenmeye yöneldiği düzen kurucu ve koruyucu rol, örgütün özellikle Avrasya’yı doğu-batı doğrultusunda kuşatan ve kuzey-güney derinliğinde kesen jeopolitik hatlar üzerindeki stratejik derinliğini güçlendirmesini zorunlu kılmaktadır.¹⁸²

NATO öncelikle 1991 yılında, Avrupa’nın bölünmüşlüğü gidermek, işbirliğine dayalı yeni ortaklık ilişkileri geliştirmek için temelde istikrar ve güvenlik üzerine oturttuğu yeni stratejik konseptini kabul etmiştir.¹⁸³ NATO yine 1991 yılında eski hasım, yeni dostlarına işbirliği elini uzatarak Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi’ni kurmuştur.¹⁸⁴ Bu girişimi daha operasyonel boyutlara taşımak, ortaklarının NATO ile uyumlarını güçlendirmek amacıyla Barış İçin Ortaklık (BİO) programını kabul etmiştir. 1997 yılında ise NATO ile ortak olmak isteyen ülkeleri politik, askeri ve teknik yardımlarla desteklemek, Merkezi Doğu Avrupa ve Avrasya’daki reform sürecine yardımcı olmak maksadıyla KAIK’in adı Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) olarak

181 Türkiye-Moldova Siyasi İlişkileri, www.mfa.gov.tr, 08.03.2008.

182 Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, Kasım 2003, s. 232.

183 Armağan Kuloğlu, “21.Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye”, **Türk Dış Politikası**, Der. İhsan Bal, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2004, s. 931.

184 Christopher Bennett, “Etkili Ortaklıklar”, **NATO Dergisi**, Sonbahar 2003, (Erişim) <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/turkish/art1.html>, 12.06.2006.

değiştirilmiştir.¹⁸⁵ Böylece üyelik, NATO üyelerinin ve eski Komünist ülkelerin de ötesine geçmiştir.

NATO 1991 yılındaki Roma Zirvesi'nde kabul ettiği ve 1999 Washington Zirvesi'nde geliştirdiği yeni stratejik konseptinde Sovyet tehdidinin yerini belirsizlikler ve risklerin artması, etnik çatışmalar, uluslar arası terör ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması, silah ve insan kaçakçılığı ile kitlesel göç hareketleri almıştır.¹⁸⁶ NATO'nun yeniden yapılanmasında hareket alanı ve hareket merkezi doğuya doğru kaymaktadır. Örgüt Orta ve Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da oluşan stratejik boşlukları doldurmak maksadı ile bu bölgelere yeni üyeler ve yeni ortaklar edinerek yayılmakta, komuta ve kuvvet yapısını değişen koşullara uydurmakta ve yeni tehditlere uygun yeni yetenekler geliştirmektedir.¹⁸⁷ Bu çerçevede NATO'nun yeni misyonunda birinci sırada terörizm ile mücadele vardır. Terörizmin kaynağı ise büyük ölçüde Ortadoğu ve Orta Asya'dır. Güney Kafkasya, Batı'nın Orta Asya'ya açılan kapısı, kuzey ile güneyi birbirinden ayıran tampon bölgesi ve her iki tarafı da kontrol eden bir bölgedir. Yani terörü ve terörü yaratabilecek ülkeleri kontrol eden veya geçit sağlayan bir bölgedir. Sınırları Kafkasya'ya uzanmayan NATO'nun gelecekteki misyonu tehlikeye dahi girebilecektir.

11 Eylül saldırılarının ardından ortaya çıkan yeni dinamikler Karadeniz'in de NATO stratejileri açısından önemini net bir şekilde ortaya koymuştur. Amaç, Karadeniz'in kuzey yakasında, batısından başlayarak doğusuna doğru ilerlemektir. Sonraki aşamalar ise Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkeleri de ittifaka dahil etmektir. NATO aynı zamanda Karadeniz'e kıyısı olan ülkelere komşu ve Karadeniz'e ulaşım yolu üzerinde olan ülkelerin de ittifaka üyeliğini gerekli görmektedir.¹⁸⁸

185 Bennett, a.g.m.

186 Armağan Kuloğlu, "NATO'nun Doğu'ya Doğru Genişlemesi, Değişen NATO ve Bu Değişimde Enerjinin Rolü", **Stratejik Analiz**, Ekim 2004, s. 50.

187 Cihangir Dumanlı, "NATO Ortadoğu'ya Yöneliyor", **Cumhuriyet Strateji**, S.129, s. 10, 18 Aralık 2006.

188 Serdar Kesgin, "NATO ve Karadeniz", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s. 124.

Yeni tehditler karşısında NATO bölgede arabulucu ve huzuru sağlayıcı bir misyon üstlenmek istemektedir. NATO'nun yeni hedefinin terör olduğunu düşünürsek bölgedeki terörist faaliyetlerin veya diğer terör örgütlerinin bölgeye gelmesini engellemek NATO'nun bölgedeki varlığını güçlendiren nedenler arasındadır.

NATO'yu yeni uluslararası konjonktürde Atlantik ötesi etkinliğinin en temel araçlarından biri olarak gören ABD¹⁸⁹, NATO'nun Avrupa ve Balkanların ötesine geçerek Karadeniz'de daha geniş faaliyette bulunması üzerinde ısrarla durmaktadır.¹⁹⁰

ABD'nin liderliğini sürdürmesi için dünyadaki enerji kaynaklarına hakim olması büyük bir önem arz etmektedir. NATO'nun lideri konumundaki ABD bu çerçevede NATO'yu kullanmakta ve örgütün doğuya doğru genişlemesini desteklemektedir.¹⁹¹

ABD kendi ifadesi ile Geniş Karadeniz Bölgesi olarak adlandırdığı coğrafyada Avrupa devletleri ile beraber transatlantik işbirliğinin yapılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Ukrayna, Moldova ve Güney Kafkasya'nın NATO tarafından kapsanması ve bu ülkelere geleceğe yönelik olarak AB üyelik perspektifinin verilmesi yoluyla bölge ülkelerini Batılılaştırmayı amaçlamaktadır.¹⁹²

NATO'nun jeopolitik boşluk alanlarından biri olarak ifade edebileceğimiz Karadeniz'i çevreleyen ülkelerle ilişkilerini incelemeye başladığımızda dikkatimizi çeken ilk oluşum Barış İçin Ortaklık oluşumudur.

Eski Doğu Bloğu ülkelerinin güvenlik endişelerini gündeme getirmeleri ile Ocak 1994 tarihinde NATO Brüksel Zirvesi'nde alınan kararla

189 Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 230.

190 Simon Jeffrey, ABD Dış Politika Gündemi (Yeni Dönem İçin Yol Haritası), **Journal**, Haziran 2004, Cilt 9, Sayı 2.

191 Armağan Kuloğlu, “NATO'nun Doğu'ya Doğru Genişlemesi, Değişen NATO ve Bu Değişimde Enerjinin Rolü”, **Stratejik Analiz**, Ekim 2004, s. 51.

192 Anar Somuncuoğlu, “Büyük Karadeniz'de ABD-AB Ortaklığı”, **Cumhuriyet Strateji**, S.141, s.17, 12 Mart 2007.

başlatılan BİO programı NATO'nun ana girişimlerinden birisidir.¹⁹³ Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) ve AGİT'e üye istekli tüm devletlere yönelik olan BİO'nun amacı baştanbaşa Avrupa'da güvenliği sağlamak ve istikrarı artırmaktır.¹⁹⁴ Bu girişim katılan devletlere seminerler, eğitim kursları, askeri tatbikatlar ve birçok alanda pratik işbirliği sunarak katılan ülke yönetici ve liderlerinin batı güvenlik sistemini anlamalarını sağlamayı, demokratik sürece geçişlerini hızlandırmayı ve silahlı güçlerini bu doğrultuda yapılandırmalarını hedeflemektedir. BİO programı aynı zamanda NATO'ya yeni katılacak ülkeler için önemli bir basamağı teşkil etmektedir.¹⁹⁵ BİO katılımcılarının çoğu eski Doğu Bloğu ve eski Sovyet ülkeleridir.

BİO'nun Karadeniz'e kıyısı olan ülkelere ve Karadeniz'e yönelik faaliyetleri aşağıda belirtildiği şekildedir;

2004 NATO İstanbul Zirvesi'nde Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerine özel önem verildiği ifade edilmiş, bu kapsamda bölge ülkeleri ile olan ilişkileri daha koordineli hale getirme kararı alınmıştır.

Bu kapsamda NATO'nun Azerbaycan ile olan ilişkileri incelenmelidir. Azerbaycan, güvenlik alanında NATO, diğer uluslararası örgütler ile ABD ve Türkiye gibi ülkelere destek ve yardımlara önem vermektedir. Azerbaycan'da iktidar, ittifakla ilişkilerin geliştirilmesini temel dış politika amacı olarak görmektedir. Ayrıca son zamanlarda NATO'yu Yukarı Karabağ sorununun çözümüne uygun bir biçimde angaje etmenin yollarını aramaktadır.

Azerbaycan, IPAP (Bireysel Ortaklık Eylem Planları) Sunuş Belgesini Mayıs 2004'te NATO'ya iletmıştır. Belgeyle gerçekleştirilmesi öngörülen reformlar için Azeri hükümetinin görüş ve önerileri ittifaka sunulmuş olmaktadır. Azerbaycan ayrıca, PARP (BİO Planlama ve Gözden Geçirme Süreci) ve yıllık IPP (Bireysel Ortaklık Programı) mekanizmalarına dahildir.

193 BİO programına halen 20 ülke üyedir. Bu ülkelerle 23 ayrı konuda sivil ve askeri işbirliği yapılmaktadır.

194 **NATO El Kitabı**, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001, s. 65.

195 A.g.e., s. 68.

Azeri makamları Bakü'de yapılacak iken Ermeni subayların katılımı krizi nedeniyle iptal edilen Cooperative Best Effort-2004 tatbikatı deneyimini geride bırakarak pratik işbirliğinde daha yapıcı bir tavır geliştireceklerini söylemektedirler.¹⁹⁶

BİÖ kapsamında incelememiz gereken ikinci ülke ise Gürcistan'dır. Gürcistan 2002 yılında Prag Zirvesi'nde NATO'ya katılmak için resmi başvuru yapmış, ancak askeri ve ekonomik bakımdan yeterli görülmemiştir. Gürcistan'da 2003 yılı sonunda "Kadife Devrim" ile iktidara gelen Devlet Başkanı Saakaşvili yönetimi NATO'yla ilişkileri geliştirmeyi ülkesinin başlıca dış politika önceliklerinden biri olarak ortaya koymuştur. Gürcistan'ın nihai hedefinin NATO'ya üyelik olduğu her fırsatta dile getirilmektedir. Gürcistan, Haziran 2004'teki NATO İstanbul Zirvesi'nde bireysel ortaklığa ilişkin bir belge sunmuştur. Esasen kendisini Abhazya, Osetya ve Acara sorunları ile Sovyetler döneminden kalma üsler nedeniyle Rusya'nın baskısı altında hisseden Gürcistan'ın Batı siyasi kurumlarıyla ilişkisini derinleştirerek denge sağlama arayışında olduğu değerlendirilmektedir.

Gürcistan, IPAP (Bireysel Ortaklık Eylem Planları) Sunuş Belgesini Nisan 2004'te NATO'ya iletmıştır. Belgeyle gerçekleştirilmesi öngörülen reformlar için Gürcü hükümetinin görüş ve önerileri ittifaka sunulmuş bulunmaktadır. İttifak, Gürcistan'a şimdilik IPAP'a konsantre olunmasını, tam üyeliğin daha uzun vadeli bir çaba gerektireceğini telkin etmektedir. Gürcistan, PARP (BİÖ Planlama ve Gözden Geçirme Süreci) ve yıllık IPP (Bireysel Ortaklık Programı) mekanizmalarına dahildir. Ülke, NATO operasyonlarına katılımı sürdürmek istemekte, ISAF için bir transit anlaşması yapma konusuna olumlu bakmaktadır.¹⁹⁷

Ermenistan, NATO ile işbirliği yapmayı dış politikasını çeşitlendirmek açısından uygun görmektedir. Ancak Rusya'nın başını çektiği Kolektif Güvenlik Antlaşması'na dahil olması nedeni ile bir başka savunma örgütüne üye

196 Serdar Kesgin, "NATO ve Karadeniz", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, Ankara, Platin Yayınları, 2005, s. 124-126.

197 Kesgin, a.g.m. s. 126-127.

olamamaktadır. Ermenistan PARP mekanizmasına dahil olup, IPAP'a ilgi duymaktadır.¹⁹⁸

BİO programının bir parçası kapsamında, Karadeniz Bölgesi ülkeleri uluslararası barışı koruma deniz tatbikatı icra etmektedirler. Cooperative Partner adı verilen bu tatbikat her sene yıllık olarak Haziran ve Temmuz aylarında icra edilmektedir. Tatbikatın denize yönelik kısmı kuzeybatı Karadeniz'de ve liman bölümü ise Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerden birinde icra edilmektedir. 10 NATO ülkesi (Büyük Britanya, Belçika, Yunanistan, İtalya İspanya, Hollanda, Almanya, ABD, Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Fransa) ile 5 BİO programında yer alan ülke (Azerbaycan, Gürcistan, RUSYA, İsveç ve Ukrayna) bu tatbikata katılmaktadır. Yaklaşık 50 gemi ve vasıta, 30 uçak, 900 denizci bu eğitime katılmaktadır. Bu sayede Karadeniz ülkeleri NATO kapsamında yapılan barışı koruma faaliyetlerine katılma yönünde bir imkan sahibi olmaktadır.¹⁹⁹

NATO bir taraftan BİO programını sürdürürken diğer taraftan da NATO üyesi harici ülkelerle özel ortaklık ilişkileri geliştirmek gereksinimini duymuştur. Bu maksatla Mayıs 1997'de Rusya ile Temmuz 1997'de Ukrayna ile ilişkiler diğer BİO ülkelerinden daha ileri bir seviyeye taşınmıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesinden itibaren NATO, Rusya ile yapıcı ve işbirliğine dayanan ilişkilerinin gelişmesine özel bir önem atfetmiştir.

1991'den itibaren NATO ve Rusya sınırlı da olsa çeşitli savunma ve güvenlik konularında birlikte çalışmışlardır. 1994 yılında Rusya, NATO-Rusya diyalogunu artıran BİO programına dahil olmuştur. Rusya'nın Bosna ve Hersek Barış Antlaşması'nın uygulanmasında yer alması, ilişkilerin yeni bir boyut kazanması bakımından özel bir öneme sahiptir. Çünkü NATO ve RUSYA askeri grupları ilk kez uluslararası bir askeri operasyonda birlikte çalışmışlardır.

198 Alkan, a.g.e., s. 87.

199 Hryhoriy Perepelytsya, "Military and Naval Balance in the Black Sea Region", **The Black Sea Region : Cooperation and Security Building**, ed. by Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, 2004, s. 207.

27 Mayıs 1997’de NATO ve Rusya ilişkileri, işbirliği ve güvenlik alanında imzalanan NATO-Rusya Kurucu Anlaşması’yla (NATO-Russia Founding Act) kurumsallaşmış ve büyük ölçüde ortaklık güçlenmiştir. Dört bölümden oluşan bu kurucu anlaşmanın birinci bölümünde NATO-Rusya ortaklığının dayandığı temel prensipler ortaya konmuş, ikinci bölümde işbirliği ve danışmayı sağlamak için yeni bir forum oluşturulmasına karar verilmiş, üçüncü bölümde danışma ve işbirliği alanları belirlenmiş, dördüncü bölümde yeni üyelerden nükleer silahların çekilmesi de dahil politik-askeri konulara değinilmiştir. Bu maksatla NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi (PJC) oluşturulmuş²⁰⁰ ve Temmuz 1997’den itibaren bu konsey NATO-Rusya ilişkilerinde temel danışma yeri olmuştur. PJC her ay büyükelçi ve askeri temsilciler seviyesinde, yılda iki kez dışişleri ve savunma bakanları seviyesinde toplanmaktadır. Bu da aynı zamanda şeffaflığın sağlanmasında, güven inşa edilmesinde ve işbirliğinin kuvvetlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.²⁰¹ 2002 yılında NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi yerine NATO-Rusya Konseyi tesis edilmiştir. Daha çok terörle mücadele ve güvenlik konularında işbirliği üzerine kurulan bu konsey NATO’da Rusya’ya etkinlik verme çabaları olarak nitelendirilebilir. Siyasi diyalog arayışlarını derinleştiren NATO ve Rusya, terörizme karşı ortak mücadele, kriz yönetimi, askeri ve bilimsel işbirliği alanlarında ortaklık yapmaktadırlar.²⁰²

Bu ilişkilere rağmen Rusya ve NATO arasında NATO’nun genişlemesi ve Rus askeri üslerinin Gürcistan ve Moldova’daki varlığı nedeniyle ciddi sorunlar mevcuttur.

200 Kosova Krizi’nde PJC, RF tarafından 24 Mart 1999’da NATO’nun hava saldırılarından Kosova çatışmasının sonuna kadar dondurulmuş, ancak RF tarafından resmi olarak bir bildirim yapılmamıştır. RF, Kosova krizinden sonra bir takım çekincelerle tekrar PJC’ye katılmış ve önemli miktarda asker sayısı ile KFOR’a katkı sağlamıştır. RF’nin PJC’ye tekrar katılması onun için bir zorunluluk halini almıştır. Şubat 2000’de RF Kurucu Anlaşması tekrar kabul etmiştir. PJC toplantıları sonucunda Şubat 2001’de Moskova’da NATO Bilgi Ofisi açılmıştır.

201 “NATO ve Rusya Arasında İşbirliği”, **NATO El Kitabı**, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001, s.77-84.

202 Sinan Oğan, “NATO-Rusya İlişkileri: Korkunun Ecele Faydası Yok”, **Stratejik Analiz**, Ağustos 2004, C.5, S.52, s.44.

NATO'nun Ukrayna ile olan ilişkileri 1991 yılında Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra başlamıştır. Ukrayna öncelikle KAIK'e üye olmuş, 1994 yılında da BİO programına katılmıştır.²⁰³

Temmuz 1997 yılında imzalanan Ayrıcalıklı Ortaklık Anlaşması (Charter for Distinctive Partnership) NATO-Ukrayna ilişkilerine yeni bir yön vermiştir. Bu ortaklıkla Ukrayna'nın Avrupa ve Transatlantik yapılanmaya entegre olmak için stratejisi belirlenmiştir. Bu stratejinin temelinde NATO ve Ukrayna, Avrupa-Atlantik güvenlik ve istikrarını ilgilendiren kriz yönetimi, çatışmayı önleme, barışı destekleme ve insani yardım konularında danışmayı kabul etmişlerdir. Ayrıca NATO ülkeleri Ukrayna'nın bağımsızlığı ve bütünlüğünü, demokratik gelişimi ve ekonomik zenginliğini, nükleer gücü olmayan bir ülke statüsü ile yeniden onaylamışlardır.

Bu anlaşmanın sonunda NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuştur. NATO-Ukrayna Komisyonu kural olarak yılda iki kereden az olmamak kaydıyla anlaşmada geçen maddelerin uygulamalarını sağlamak ve işbirliğini daha ileri seviyeye getirmek için toplanmaktadırlar.²⁰⁴

Ukrayna, Avrupa ile Avrupalılar tarafından hiçbir zaman "Avrupalı" olarak kabul edilmeyen Rusya arasında sıkışmış bir ülke olarak, bağımsızlığını kazandıktan sonra NATO ve AB üyeliğini hedeflemiş, ancak Batı dünyasından beklediği karşılığı görememiştir. Nitekim yapılan son Bükreş Zirvesi'nde de Ukrayna'ya Üyelik Eylem Planı (MAP) verilmemiştir.²⁰⁵

2004 yılında Bulgaristan ve Romanya'yı üyeliğe kabul eden NATO Karadeniz ile ikinci defa kıyıdaş duruma gelmiştir. Bulgaristan ve Romanya'da üsler kurmak NATO için potansiyel stratejik avantajlar sağlamıştır. Bunun yanı sıra petrolün Hazar Denizi'nden naklinin güvenlik altına alınması kolaylaşmıştır.

203 Bennett, a.g.m.

204 "NATO'nun Ukrayna ile Ortaklığı", **NATO El Kitabı**, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001, s.84-88.

205 Hasan Kanbolat, "NATO Bükreş Zirvesi'nden Ukrayna ve Gürcistan'a Vize Çıkmadı", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2123&kat1=6&kat2=>, 23.04.2008.

NATO'nun genişlemesi ve Karadeniz'e ulaşması sonucunda, Montrö ile Karadeniz'in kapalı ve sakin konumu değiştirilmek istenecektir. Nitekim Karadeniz'i kontrol eden, bu denizin tüm avantajlarından faydalanabilecektir.

NATO'nun Karadeniz'e yönelik politikalarının bir diğer yönü olan Aktif İzleme Harekatı'nın (OAE-Operation Active Endeavour) Karadeniz'e genişletilmesi düşüncesi bu noktadan hareketle ortaya çıkmıştır. OAE Ekim 2001'den itibaren Doğu Akdeniz'de terörizme karşı icra edilen bir hareket iken, Ekim 2004'ten itibaren ülkelerin karasuları hariç tüm Akdeniz'i kapsayacak şekilde genişletilmiştir. ABD bu planı Karadeniz'in güvenliği önemli olduğu gerekçesi ile Akdeniz'de olduğu gibi terörle ve suçlarla mücadele amacıyla önerdiğini iddia etmektedir.²⁰⁶ 2004 NATO Zirvesi gündeminde yer alan OAE'nin Karadeniz'i de kapsamı fikrine karşı Türkiye'nin çekinceleri olmuştur. Bu nedenle zirve Karadeniz'deki faaliyetlerin mevcut bölgesel kurumsallaşmanın temel alınarak icra edilmesi şeklinde karar almıştır.

4. AB VE KARADENİZ

Avrupa Birliği Karadeniz'e yönelik yakın geçmişe kadar bölgesel bir politika geliştirmemiştir. Bu politikanın bugüne kadar oluşmamasının sebebi bu coğrafyanın AB sınırlarına uzak olması ve Karadeniz'e kadar olan alanda diğer sorunlarla uğraşmak zorunda kalmasıdır. AB bugüne kadar kendisini çevreleyen üç denizden Baltık ve Adriyatik'le olan ilişkilerini bölgesel bir platforma oturtmuş ancak daha büyük ve daha zorlu bir alan olan Karadeniz için bu tür bir girişimde, yakın döneme kadar bulunmamıştır.

Ancak Karadeniz'in jeopolitik öneminin yanında ekonomik fırsatlar sunması ve Avrupa'nın istikrarını sarsabilecek potansiyel güvenlik tehditleri

206 Armağan Kuloğlu, "ABD, Karadeniz Politikalarını Ertelemedi", *Cumhuriyet Strateji*, S.105, s.15, 3 Temmuz 2006.

taşıması, Karadeniz'i Avrupa entegrasyonunda değerlendirilmesi gereken bir coğrafya haline getirmiştir. Bu kapsamda Karadeniz'i Avrupa'nın gündemine taşıyan ve AB'nin bölgeye yönelik politikalar üretmesini zorunlu kılan bazı faktörler vardır. Bunlardan ilki; Avrupa Birliği Soğuk Savaş sonrasında siyasi açıdan güçlü bir konuma gelmenin ve iktisadi açıdan istikrarın sağlanması ve sürdürülmesinin önde gelen şartının, önce Avrupa kıtasında ve daha sonra yakın çevresinde istikrarın sağlanması olduğunu düşünmektedir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan jeopolitik boşluğu doldurma amacını taşımaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası ABD'nin "terör" merkezlerini yok etmeye yönelik başlattığı askeri hareket içinde Karadeniz, Ortadoğu ve Orta Asya'ya açılımı sağlayan konumu ile stratejik öneme sahiptir. Böylece bölge, "Karadeniz Güvenlik Koridoru" olarak uluslararası siyasette yerini almıştır.²⁰⁷ Avrasya coğrafyasında ABD ve Rusya'nın yeni paylaşım kavgasına AB kayıtsız kalamayacaktır.²⁰⁸

İkincisi; Karadeniz bölgesi, ekonomik farklılıkların ve zenginleşmenin istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği bir coğrafyadır. Ancak Doğunun ekonomik olarak yükselişi AB'yi de bu coğrafyaya kesintisiz ve ekonomik yoldan yakın olmaya zorlamaktadır. Bu nedenle bölgedeki sorunlu alanların AB'nin gelecekteki ekonomisine etkilerinin olacağı düşünülmektedir.

Üçüncüsü; AB'nin bu ülkelere yönelik projeler oluşturmadığı taktirde Karadeniz ülkelerinin gelecekte nasıl bir konumda olacağının belirsizliğidir. Bölge ülkelerinin bazılarında hala Rus baskısı hissedilmektedir. Söz konusu ülkeler Batı'nın ilgisizliği ile karşı karşıya kaldıkları taktirde bölgedeki dengeler yeniden değişebilecektir. Bu, Karadeniz'de yeni bölünme hatları demek olabilir.

207 Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Tarihi Yeniden Yazılıyor", **Cumhuriyet Strateji**, S. 103, s. 19, 19 Haziran 2006.

208 Anar Somuncuoğlu, "AB'den Avrasya'ya Yumuşak Yaklaşım", **Cumhuriyet Strateji**, S. 137, s. 8, 12 Şubat 2007.

Dördüncü olarak; AB'nin enerjiye bağımlılığı her geçen gün artmaktadır. Avrupa dünyanın en büyük gaz ve petrol ithalatçısıdır. Bugünkü enerji tüketiminin % 50'sini ithal etmektedir ve 2030 yılında bu rakam % 70'lere kadar yükselecektir. AB artan enerji ihtiyacını Rusya, Körfez ve Kuzey Afrika'dan karşılayacaktır²⁰⁹. Rusya'dan, Hazar Havzası ülkelerinden ve bu ülkelerin ötesinden Karadeniz yoluyla Güneydoğu Avrupa'ya enerji taşınacak olması, AB'nin bölgeye yoğun bir ilgi duymasına neden olmaktadır.²¹⁰ Bu bakımdan güvenli bir Karadeniz sistemi ciddi bir enerji güzergahı olarak alternatif olması açısından da önemlidir.²¹¹ Aynı zamanda enerji kaynaklarının ulaşımı ve taşınması üzerindeki küresel rekabet bölgesel çatışmalara yol açmakta ve bölgeye uluslararası müdahalenin de yolunu açmaktadır.

Beşinci olarak; bölgenin demografik açıdan heterojen bir yapı arz etmesi uluslararası istikrarı tehdit edebilecek çatışmalara kaynaklık etmektedir. Etnik çatışmalar, sınır sorunları, insan, silah ve ilaç kaçakçılığı ile çevre kirlenmesi gibi yeni güvenlik tehditleri AB'nin istikrarlı siyasi ve ekonomik durumunu sarsabilecek potansiyele sahiptir.²¹²

Mayıs 2004'te 10 yeni ülkenin AB'ye girmesi ile AB Karadeniz'e coğrafi olarak biraz daha yaklaşmış ve buradaki sorunların kendi güvenliğine etkilerini daha çok hissederek hale gelmiştir. 2007 yılında AB'ye üye olan Romanya ve Bulgaristan ile AB Karadeniz'in bir komşusu haline gelmiş ve 2005 yılı Ekim ayında müzakere sürecine başlayan Türkiye ile Karadeniz'in yarısından çoğu AB'nin etki alanı içine girmiştir. Şüphesiz kendisine yeni imkanlar kazandıracak olan bu genişleme aynı zamanda AB'ye yeni tehdit ve

209 A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003, s. 3, (Erişim) <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 12.01.2005.

210 Özdem Sanberk, "Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm İçin İşbirliği", **Avrasya Dosyası**, Cilt 13, Sayı 1, s. 40.

211 Asmus and Jackson, "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", s. 23.

212 Burak Tangör, "Avrupa Entegrasyonu ve Karadeniz", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Ed. Osman Metin Öztürk ve Yalçın Sarıkaya, Platin, Ankara 2005, s. 59.

sorunları da beraberinde getirmiştir.²¹³ Bu durum da AB'yi Karadeniz'e yönelik daha sistemli ve daha tutarlı bir strateji üretmeye zorlamaktadır.

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması sonrası batıdan doğuya doğru genişleyen ve yaşanan son genişlemesi ile Karadeniz'e kıyıdaş hale gelen AB'nin nihai hedefi Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da ("Dublin'den Bakü'ye") içine alarak genişlemeyi tamamlamak ve doğal sınırını Hazar Denizi kıyıları olarak belirlemek gibi görünmektedir. Nitekim, söz konusu strateji çerçevesinde AB, gerek Karadeniz'i gerek Kafkasya'yı Avrupa sınırları içinde görmektedir.²¹⁴

AB'yi bölgeye yönelik daha sistemli bir politika izlemeye iten bir diğer sebep ise, bölge ülkelerinin hemen hepsinin yüzünü Batı'ya dönmüş olması ve bir kurtarıcı olarak Batı'dan yardım beklemeleridir. Ancak AB, üyeliğe yeni kabul edilen devletlerle birlikte birçok problemle karşı karşıya kalmıştır.²¹⁵ Bu durum AB'yi bölge ülkeleri ile ilişkilerini daha farklı bir platforma oturtmaya itmektedir.

1 Mayıs 2004 tarihinde AB'nin 10 ülkeyi kapsayan genişlemesinden sonra, *Daha Geniş Avrupa (Wider Europe-European Neighbourhood Policy (ENP): A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours)* ²¹⁶ programı çerçevesinde AB, Karadeniz ve Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkileri düzeltme ve bu ülkeleri AB standartlarına yükseltmeye yardım yönünde adımlar atmaya başlamıştır. ²¹⁷ Bu bağlamda AB, Karadeniz ve Güney Kafkasya'daki dondurulmuş çatışma bölgelerindeki sorunların çözülmesinde, siyasi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesinde daha

213 Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement", June 2004, s. 5. European Union Institute for Security Studies, (Erişim) <http://www.iss-eu.org/occasion/occ53.pdf>, 11.11.2004

214 Hasan Kanbolat, "Almanya AB'yi Karadeniz'e ve Kafkasya'ya Odakladı", (Erişim) <http://www.asam.org.tr/temp/temp381.pdf>, 26.04.2008.

215 Heather Grabbe, "The Black Sea Region, What Would an Ambitious EU Policy Consist of?", **Center For European Reform**, February 2004

216 Eneko Landaburu, From Neighbourhood to Integration Policy: Are There Concrete Alternatives to Enlargement?, **CEPS Policy Brief**, No.95, Mart 2006.

217 Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Tarihi Yeniden Yazılıyor", **Cumhuriyet Strateji**, S. 103, s. 18, 19 Haziran 2006.

etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. *Daha Geniş Avrupa* programında demokrasiye geçiş süreci, ödüllerle teşvik edilen ve Kopenhag Kriterleri benzeri koşulların yerine getirilmesi karşılığında adeta “AB’ye üyelik dışında hemen her şeyin teklif edildiği uzun bir süreç” olarak aktarılmaktadır. Çizilen hukukî çerçeve ise “ortaklıktan ziyade, üyelikten daha az bir dizi hakları” içermektedir. Avrupa Komşuluk Politikası ile AB sınırlarının dışında artan refah, istikrar ve güvenlik ile tanımlanan bir dostluk bölgesi oluşturulmuş olacaktır.²¹⁸ Bu programa üye ülkelerle ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi, yeni serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması veya mevcut olanlara tam işlerlik kazandırılmasına öncelik verilmektedir. Örneğin; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, AB’nin komşuluk bağlamında özel önem verdiği oluşumların başında gelmektedir. Enerji, ulaşım ve vize konularının da ekonomik ve ticari işbirliği altyapısına eklemlenmesi ile birlikte geniş bir ortaklık alanının yaratılması hedeflenmektedir.²¹⁹

2003 Aralık ayında onaylanan “Avrupa Güvenlik Stratejisi” belgesinde Güney Kafkasya bölgesi AB’nin daha güçlü ve daha aktif bir şekilde faaliyet göstermesi gereken bir bölge olarak tanımlanmıştır.²²⁰ Bu kapsamda 14 Haziran 2004’te *Daha Geniş Avrupa-Komşuluk Politikaları* programına Güney Kafkasya ülkeleri de dahil edilmiştir. Bu politika içerisinde Kafkas ülkeleri enerji üretimi ve transit geçişi için önemli ülkeler olarak değerlendirilmektedir.²²¹ 14 Kasım 2006’da hazırlanan *Eylem Programı (ENP Action Plans)*, *Avrupa Komşuluk Politikaları* ²²² çerçevesinde Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesini öngörmüştür.²²³ Böylece, Karadeniz’den

218 Akça Ataç, “AB’den Yeni Yaklaşım: Birliğin Etkinliğinde Yeni Araç: Komşuluk Politikası”, Cumhuriyet Strateji, S.139, s.5, 26 Şubat 2007.

219 AB-KEİ İlişkileri için bkz. Burak Tangör, “Avrupa Entegrasyonu ve Karadeniz”, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Ed. Osman Metin Öztürk ve Yalçın Sarıkaya, Ankara, Platin, 2005, s. 62-68.

220 A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003.

221 Commission of The European Communities, European Neighbourhood Policy Strategy Paper.

222 Svante E.Cornell, Niklas Nilsson, “Daha Yakın Bir Güneydoğu Komşuluğu: Geniş Karadeniz Bölgesi ve Avrupa Güvenliği”, **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 141-168.

223 Komşuluk Politikası halihazırda, İsrail, Ürdün, Fas, Tunus, Filistin, Mısır, Cezayir, Lübnan, Suriye, Libya, Moldova, Ukrayna, Belarus, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan’ı kapsamaktadır.

sonra Güney Kafkasya ile AB arasında daha yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. AB'nin Sovyetler Birliği coğrafyasındaki ikinci genişlemesinin Güney Kafkasya'yı (özellikle Gürcistan'ı) kapsayabileceği de olasılıklar içindedir. "Üçüncü Dalga" olarak adlandırılmaya başlanan söz konusu olası genişleme, Moskova'yı AB'nin Mayıs 2004 genişlemesinden daha fazla etkileyebilecektir.

Komşuluk politikasında Rusya kilit ortak olarak adlandırılmaktadır. Mayıs 2003'de St. Petersburg Zirvesi'nde belirlenen dört ortak alanın oluşturularak daha gelişmiş bir stratejik ortaklık sağlanması kararına varılmıştır. Bu ortak alanlar; özgürlük, güvenlik ve adalette ortak alan, dış güvenlikte işbirliği, kültürel konuları kapsayan araştırma ve eğitim ve hepsinden daha önemlisi enerji diyalogudur.²²⁴

Rusya yakın çevresine ilgisini arttırdıkça ve etkisini daha çok hissettirdikçe AB'de aynı ülkelerle ilişkilerini daha sıkılaştırmaya çalışmaktadır. Her iki taraf da bu çatışmanın nereye kadar gideceğini bilmemektedir ancak potansiyel gerilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin; Ukrayna, pazar düzenlemesini AB ile yapması için davet edilmiş, ancak Rusya ile ortak ekonomik alana sahiptir. Rusya kendi vatandaşlarının eski Sovyet ülkelerinde rahatça dolaşmasını istemektedir, ancak AB doğu komşularından AB üyesi olmayan ülkelere karşı sınır kontrollerini arttırmasını beklemektedir. AB bölgedeki sorunlu alanlara müzahir olunca gerilimler daha çok artacaktır. Moskova'da buna karşı AB'nin etkisini azaltmaya çalışacaktır.

Ancak bütün bu girişimlere rağmen AB'nin Karadeniz'e yönelik bölgesel bir yaklaşımdan ziyade bölge ülkeleri ile ayrı ayrı karşılıklı ilişkiler geliştirmeyi tercih ettiğini görmekteyiz. KEİT üyelerinden Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın üyesi olduğu AB, Güney Doğu Avrupa'da yer alan ülkeler ve Türkiye ile üyelik görüşmeleri sürdürürken, Güney Kafkasya ve diğer BDT ülkeleri ile "Avrupa Komşuluk Politikası" çerçevesinde

224 A.g.e., s. 4-6.

görüşmeler yapmakta Rusya Federasyonu ile ise stratejik işbirliği altında ilişki kurmaktadır.²²⁵

Enerji temini bakımından ürettiğinden çok daha fazlasını tüketen AB ülkeleri, enerjinin kesintisiz aktarımına ve bu nedenle üreten ve tüketim yerlerine ulaştıran coğrafyaların güvenliklerine ve istikrarına büyük önem vermektedirler. Bu maksatla 1993'te Orta Asya ve Kafkasya'daki sekiz eski Sovyet ülkesini Avrupa'ya bağlamak amacıyla Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA) oluşturulmuştur.²²⁶ TRACECA, Karadeniz çevresinde doğu-batı ekseninde ulaşım alternatifleri geliştirmektedir. Avrupa Birliği'nin teknik yardımlarıyla TRACECA, Karadeniz'deki büyük ulaştırma altyapı projeleriyle uluslararası yatırımın cazibesini artırmayı hedeflemektedir.²²⁷ 1999'da AB desteğini almış çeşitli ulaşım projelerinin uygulanmasını gözlemek amacıyla sekiz ülkenin temsilcileri (Türkiye, Gürcistan, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Yunanistan) ile AB Komisyonu bir İcra Grubu oluşturmuştur.²²⁸

AB'nin enerji güvenliğinin sağlanması yönünde geliştirdiği bir diğer çalışması ise NABUCCO projesidir.²²⁹ AB, NABUCCO doğal gaz boru hattı projesi ile Azerbaycan, Irak, İran, Mısır ve belki de Türkmenistan ile Kazakistan'dan da doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını planlamaktadır. Rusya'nın AB'ye sattığı doğal gaz miktarının 2010'da 200 milyar metreküpü aşabileceği göz önüne alınırsa, NABUCCO'nun bir alternatif değil, ancak gerekli çeşitlendirme oluşturacağı açıktır. Buna ek olarak Türk Cumhuriyetlerinin doğal gazı vasıtasıyla AB ülkelerinin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının azaltılması çok önemli bir konu olsa da, NABUCCO'nun esas önemi İran gazından ve jeopolitiğinden

225 Ebru Kunt Akın, "Yeni Ufuklara Yelken Açmak", (Erişim) <http://www.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/bulten/karadenizbulteni004.pdf>, 26.04.2008.

226 TRACECA ile ilgili geniş bilgi için bkz. <http://www.traceca.org.tr/index2.htm>.

227 1997'deki üçüncü Avrupa Ulaştırma Bakanları Konferansı'nda Karadeniz dört Pan-Avrupa Ulaşım Alanı'ndan biri olarak belirlenmiştir.

228 Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement", s. 27.

229 Anar Somuncuoğlu, "AB'nin Enerji Arayışı", **Cumhuriyet Strateji**, S.135, s.8,29 Ocak 2007.

kaynaklanmaktadır. Birincisi AB, NABUCCO'nun tam olarak faaliyete geçeceği yıllarda İran etrafındaki problemlerin halledileceğini ummaktadır. Dolayısıyla doğal gaz rezervleri açısından Rusya'dan sonra ikinci dev olan İran (27 trilyon metre küplük rezerv) doğal gazının Avrupa'ya akması için altyapı hazır olmuş olacaktır. İkincisi, Rusya ve İran'ın doğal gaz rezervlerinin yanında küçük kalan Türk Cumhuriyetleri'nin doğal gazının Batı yönünde akmaya başlamasının esas önemi, Rusya'ya olan transit bağımlılığının ortadan kaldırılması için bir fırsat sunmasındadır. Dolayısıyla NABUCCO ekonomik öneme sahip olmasının yanı sıra, daha çok jeopolitik önemi öne çıkan bir boru hattıdır.²³⁰

Bu programa ilave olarak, Karadeniz'de hidrokarbon altyapısı için teknik yardım ve bazı yatırım desteklerine odaklanan Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) 1995'te başlatılan bir başka AB mali destekli bölgesel programdır. 1999'daki ilk zirve toplantısında Karadeniz bölgesinden geçen Hazar Havzası ve Avrupa arasındaki hidrokarbon taşımacılık ağlarının geliştirilmesine dair bir çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Kasım 2000'de Kiev'de bir INOGATE sekreterliği oluşturulmuştur.²³¹

AB Komisyonu Şubat 1995'te de SYNERGY programı adı altında bir Karadeniz Bölgesi Enerji Merkezi'nin kurulması için girişimde bulunmuştur. Söz konusu Merkeze AB Komisyonunun yanı sıra Türkiye, Azerbaycan, Arnavutluk, Bulgaristan, Gürcistan, Makedonya, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan-Karadağ, Yunanistan ve Ukrayna üyedir. Merkezin binası Sofya'dadır. Merkez, Karadeniz ülkeleri arasında ve bu ülkelerle AB arasında enerji alanında işbirliğinin artırılmasını hedeflemektedir. Bundan başka merkez pazar eğilimli enerji politikalarının yürütülmesini ve geliştirilmesini, monopollerin yeniden yapılandırılmasının desteklenmesini ve AB Enerji Yönergelerine uygun siyasi reformların gerçekleştirilmesini gözetir. Merkez

230 Anar Somuncuoğlu, "Enerji Güvenliği ve AB'nin Avrasya Açılımı", TUSAM, (Erişim) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=824&sayfa=21>, 27.04.2008.

231 Aydın, **a.g.m.**, s. 27.

şimdiye kadar çeşitli enerji proje girişimlerini desteklemiş ve bölgesel uzmanlar için eğitim dönemleri organize etmiştir.²³²

Bölgedeki ve aynı zamanda AB ile bölge arasındaki işbirliğini destekleme amacıyla 2007'de Avrupa Komisyonu tarafından başlatılan girişim Karadeniz Sinerjisi ismi ile tanımlanmaktadır.

Ferrero-Waldner tarafından toplantı öncesinde, Karadeniz Sinerjisi, Karadeniz bölgesine siyasi dikkati çekmek ve AB ile artırılan işbirliğiyle yeni fırsatlar sağlamak için tasarlanmıştır. Sinerji, Türkiye ve Rusya ile işbirliğinin artırılması için fırsatlar da sunmaktadır. Karadeniz Sinerji'nin özellikle enerji, iyi yönetim, ulaşım, çevre, göç ve sınır ötesi suçla mücadele alanlarında sonuç doğuracağına inanıyoruz." şeklinde açıklamada bulunulmuştur.²³³

AB'ye üye devletlerin ve Karadeniz Ekonomik İşbirliğine üye ülkelerin 14 Şubat 2008 tarihli Dışişleri Bakanları brifingi esnasında AB Dış İlişkiler Komiseri Benita Ferrero-Waldner AB'nin "Karadeniz girişimlerinin" hayata geçirilmesi yönünde yıllık olarak 1,7 milyar dolar ayrılacağını kaydetmiştir.

Benita Ferrero-Waldner, "Şunu belirtmek isterim ki, bu para iyi komşuluk politikası, Türkiye'nin AB üyeliği ve aynı zamanda AB'ye üye olmuş ülkelere ayrıldı. Bunun 700 milyon Avrosu özel yatırım fonundandır. Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye girmesiyle, AB Karadeniz'e yaklaşmıştır, Karadeniz'in bir parçası olmuştur, şimdi Karadeniz girişimlerinin somut bir biçimde hayata geçirilmesi konusunda bahsedebiliriz ve dünyanın bu parçasına özel politik dikkat ayırabiliriz. Bölge ülkeleriyle işbirliğimizi artırabiliriz; özellikle de Rusya, Türkiye ve aynı zamanda AB'nin doğu komşularıyla. Bunun dışında bu girişimler şimdiye kadar "dondurulmuş anlaşmazlıklar" için iyi bir şans oluşturacaktır ve uzun yıllar bizim toplumumuzu endişelendiren bu sorunların ortak çabayla çözümünü mütalaa edeceğiz. Aynı zamanda bizim ortak güvenliğimiz, enerji sorunu, çevre ve su

²³² Age., s. 27.

²³³ Asbarez Gazetesi (Ermenistan), 14.02.2008

kaynaklarının korunması, göçmenler ve uluslararası terör sorunlarını da ele alabileceğiz" şeklinde beyanda bulunmuştur.²³⁴

AB, bu girişimleri ile yakın çevresinin istikrarını ve güvenliğini kendi siyasi ve ekonomik düzenini sarsmayacak biçimde yapılandırmayı amaçlamaktadır.

²³⁴ Regnum Haber Ajansı, 15.02.2008 tarihli haber.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL VE BÖLGESEL POLİTİKALARDA KARADENİZ

1. KÜRESEL POLİTİKALARDA KARADENİZ

Yeni dünya düzeninde dünyayı kontrol edebilmek, bölgesel politikalar geliştirerek stratejik bölgelerde söz sahibi olma temeline dayanmaktadır. Bu çerçevede ön plana çıkan bölgeler; Kuzey Afrika, Ortadoğu, Orta Asya, Kafkasya, Hazar Bölgesi ve Karadeniz'dir. Terörün türediği kaynakların, enerji havzalarının ve geçiş yollarının söz konusu bölgelerde bulunması bu coğrafyaların artan stratejik önemini ortaya koymaktadır.

Özellikle gelişmiş ülkelerce, petrol ve doğalgaza bağımlılık her geçen gün artmaktadır. Bu bağımlılık dünyayı kontrol edebilme ve yeni dünya düzenini kendi istekleri doğrultusunda şekillendirme amacıyla olan güçlere, 20'nci yüzyılın sonlarına doğru bilinen dünya hakimiyet teorilerinden ayrı olarak "enerji kaynaklarını kontrol eden dünyayı kontrol eder." tezine dayalı yeni bir stratejik anlayışı izleme zorunluluğunu getirmiş bulunmaktadır. Küresel hakimiyetin belirleyici unsurunun enerji kaynaklarının kontrolünden geçtiği göz önüne alınırsa Karadeniz coğrafyasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Karadeniz; Soğuk Savaş'ın sonuna kadar gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney istikametindeki güç mücadelelerinin odağında olmasına rağmen dünyanın dikkatini çok az çeken bir bölge olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ise jeopolitik konumu en fazla değişkenlik gösteren bölge olarak algılanmaya başlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'in iki blok arasında küresel, ideolojik ve askeri yüzleşme alanı olma özelliği sona ermiş, bölge hem iç dinamikleri hem de dış etkenler ile daha hareketli bir coğrafya haline gelmiştir.

Bu çerçevede bölgede çıkarlarının bulunduğunu iddia eden ABD'nin stratejik hedefini; bölgedeki güç dengesini kendi lehine çevirmek, Rusya'nın bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri etkisini azaltmak ve SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan devletleri Avrupa-Atlantik bloğuna bağlamak olarak özetlemek mümkündür. Sonuçta ABD'nin ve müttefiklerinin baskın jeopolitik kuvvet olarak bölgede varlık göstermesi, bölgedeki güç dengelerini değiştirmektedir.¹

ABD terör tehdidini bertaraf edebilmek, enerjinin ve transit geçiş yollarının bulunduğu, Kuzey Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya ile beş deniz havzası olarak bilinen Hazar, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Doğu Akdeniz ve Karadeniz gibi stratejik bölgeleri kontrol ederek dünya hakimiyetini kurmak, yeni dünya düzenini kendi arzusu yönünde oluşturabilmek amacıyla projeler geliştirmektedir. Bu projelerden birisi olan Büyük Ortadoğu Projesi, Soğuk Savaş döneminin kapanmasıyla tek kutuplu hale gelen dünyada halkların çoğunluğunun Müslüman olduğu Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyasında² bulunan ülkelerin mevcut sınırlarının "etnik, dinsel, dilsel" durumlara göre yeniden çizilmesini (parçalanmalarını) öngören ve bu yapılırken, suni olarak üretilmiş "ılımlı İslam" ideolojisinin kullanıldığı bir projenin adıdır.³ Bu bağlamda; Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir ayağı da **"Genişletilmiş Karadeniz Projesi"** olarak isimlendirilmektedir. Anılan projenin amacına ulaşarak, ABD'nin Karadeniz Bölgesi'nde etkinlik kurması durumunda, ABD tarafından Baltık Denizi-Karadeniz-Hazar Denizi havzalarını birleştirme imkanına sahip olunacaktır.⁴ Böylece Baltık'tan Türkistan'a kadar uzanan bir bölgede nüfuz alanı oluşturulacak, Soğuk Savaş

1 Gözde Yaşın Kılıç, "Karadeniz Planları", **Cumhuriyet Strateji**, 05 Aralık 2005, s.12.

2 Bu kapsama bazı Kuzey Afrika ülkeleri de dahil edilmiştir.

3 T.C. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 30.05.2008.

4 Milli Gazete, 01.02.2007.

boyunca tam bir egemenlik kuramadığı Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerine odaklanarak, yeni bir bölgesel etki alanı ihdas edilebilecektir.

BOP'un ayaklarından bir tanesini teşkil eden **“Genişletilmiş Karadeniz Projesi’nin”** başarılı olabilmesi için; Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan’ın ekonomik entegrasyonun sağlanması suretiyle **“Doğu’ya doğru ilerleyişin”** sürdürülmesi yönündeki çalışmalara ABD yönetimince önem ve öncelik verileceği değerlendirilmektedir.⁵

Karadeniz, ABD’nin Avrupa ve Avrasya’daki güçlerinin ortamı şekillendirilebilmesi açısından son zamanlarda kilit bir konuma gelmiş bulunmaktadır. ABD’nin Karadeniz Bölgesi’nde askeri olarak bulunma isteği, yalnızca bölgesel politikalarına hizmet etmemekte, aynı zamanda Orta Asya, Hazar Havzası ve Orta Doğu bölgelerine geçiş coğrafyası olan Karadeniz Havzası’nda bulundurulacak askeri güç ABD’nin küresel politikalarını da güvence altına almayı sağlamaktadır. ABD’nin, Kafkasya ve Orta Asya’daki varlığına siyasal gerçeklik kazandırması, büyük ölçüde Karadeniz’de güçlü bir askeri güç bulundurmasına bağlı bulunmaktadır.⁶ Karadeniz Havzası’nın enerji zengini olan Orta Asya, Hazar ve Orta Doğu bölgelerine uzanan köprü niteliğinde bir jeostratejik konuma sahip olması ve Orta Asya ile Hazar Havzası’nda bulunan enerji kaynaklarının bu coğrafya üzerinden dünya piyasalarına nakledilmesi bu bölgeye ABD’nin küresel stratejileri içinde önemli bir yer kazandırmaktadır. Başta enerji nakil hatları olmak üzere Karadeniz bölgesi üzerinde kontrol tesis edilmeden ABD tarafından, Avrasya stratejisine devam edilmesi mümkün görülmemektedir. Öte yandan bölgede kontrol tesis etmiş olan bir ABD’nin tek güç olma stratejisine daha da ivme kazandırabileceği değerlendirilmektedir.

Rusya eski gücüne kavuşmak isterken, denizlerde de egemen bir güç olmayı hedeflemektedir. Rusya 2017 yılında Ukrayna’da konuşlu bulunan

5 Armağan Kuloğlu, “Türkiye Dış Politikasında Seçenek Üretmeli”, **Cumhuriyet Strateji**, 17.07.2007.

6 Osman Metin Öztürk, “Karadeniz ve Sırlar”, (Erişim) <http://www.mudafaai-hukuk.com.tr/test/okuyucu/osmanmetin.htm>, 25.05.2008.

üssünü boşalttığında bölgede büyük bir gerileme içine girecektir. Bunu Krasnodor'a bir deniz üssü inşa ederek aşmaya çalışmaktadır. Bununla da yetinmeyen Rusya, Suriye'nin önemli limanlarında deniz üssü kurma gibi hamleler yapma gayreti içerisinde bulunmaktadır.⁷ Suriye'de üs açmaya muvaffak olan bir Rusya'nın; SSCB'nin çöküşünden bu yana ekonomik, askeri, kültürel, sportif vb. alanlarda yaşanan menfi yöndeki psikolojik algılamayı müspete çevirebileceği ve Doğu Akdeniz'e girmek suretiyle, tarihsel sıcak denizlere inme politikasında önemli bir mevzi kazanacağı kıymetlendirilmektedir.

Rusya'nın deniz hakimiyetini gerçekleştirmek istediği bir alan da Pasifik Okyanusu'dur. Rusya'nın amacı dünyanın en büyük ekonomilerinden ve ABD'nin yakın müttefiki olan Japonya'nın enerji açısından kendisine bağımlı hale gelmesidir. Japonya aracılığı ile Çin kontrol edilerek, Pasifik Bölgesi'nin yeni bir Rus etki alanı haline gelmesine çalışılmaktadır. Pasifik'te Rus etki sahası kurulduğu takdirde Rus donanmasının da manevra kabiliyeti artacaktır.⁸ Bu nedenle gelecekte ABD'nin savunma konseptinde bulunan Japonya ve Pasifik bölgesinin Rus etki sahasına girmesi, ABD ve Çin'in Pasifik'te sıkışması anlamına gelecektir. Rusya'nın bu hedefleri kontrol altına alınmazsa ABD'nin hegemonya mücadelesi büyük bir yara almış olacaktır.

Çin ise yeni dönemde ulusal çıkarlarını Orta Asya, Hazar Havzası ve Ortadoğu'da görmektedir. Avrasya coğrafyası başta zengin enerji yatakları, yer altı ve yer üstü kaynakları ve pazarlarıyla Çin için cazibe merkezidir. Avrasya'nın kriz üreten bir bölge olması nedeniyle de bu coğrafya Çin'in tehdit ve güvenlik algılamasında önemli bir konuma sahip bulunmaktadır.

Çin dünya enerji tüketiminin % 20'sini tek başına gerçekleştirmektedir. Tükettiği enerjinin % 43'ünü Ortadoğu'dan sağlamaktadır. Ancak Ortadoğu'da artan Amerikan varlığı nedeniyle Çin'in bu bölgeden enerji

⁷ Kommersant Gazetesi, 02.06.2006.

⁸ Barış Adıbelli, "Büyük Avrasya Projelerinin Yarışı", **Cumhuriyet Strateji**, 02.10.2006.

temini riskli hale gelmiştir. Bu nedenle Çin yüzünü Orta Asya ve Hazar Havzası'na dönmüş bulunmaktadır.⁹

ABD açısından Karadeniz bölgesinde politik olarak etkin ve askeri anlamda güçlü olmak; bölgenin komşu olduğu coğrafyalar düşünüldüğünde Rusya, AB, Çin ve Japonya gibi küresel rakiplerini de kontrol altında bulundurmak anlamına gelmektedir.

ABD Karadeniz'de bulunduracağı askeri varlıkla Orta Asya'da bulunan üslerinin lojistik desteğini kolaylaştıracak, Çin ve Rusya'nın askeri gücünü dengeleyecek, aynı zamanda Rusya'nın enerji ihracatı ile ekonomik rakibi AB'nin enerji teminini kontrol altında tutabilecektir. Ayna zamanda ABD tarafından Rusya ve Çin'in bölge ülkeleri üzerindeki etkinliği sınırlandırılacak ve ülkelerin yukarıda açıklanmaya çalışılan hedeflerine ulaşmaları engellemiş olacaktır. Avrupa'nın ve Çin'in gittikçe artan enerji bağımlılığı üzerinde kontrol sağlayacak olan ABD'nin hegemonyasını güçlendireceği değerlendirilmektedir.

ABD'nin askeri ve siyasi bakımdan Karadeniz bölgesinde yer alması halinde; Türkiye-Rusya ve Rusya-Avrupa patentli oluşumların Avrasya'daki etkinliğinin kırılacağı, kendi nüfuz bölgesinin güçlenerek doğuya doğru iç bölgeleri kapsama alanı içerisine alacağı ve Avrupa'nın ABD'ye daha fazla bağımlı hale gelmesine uygun ortam yaratacağı kıymetlendirilmektedir.¹⁰

ABD'nin bölgeye yönelik politikalarında NATO bir kamufülaj olarak kullanılmaktadır. NATO bölgeye doğru genişledikçe ABD'nin gücü artmaktadır. AB genişledikçe karar alma konusunda yaşanan sıkıntı arttığından AB'nin gücü ise azalmaktadır. Ayrıca AB'ye son dönemde yeni giren Bulgaristan ve Romanya'nın aynı zamanda AB üyesi olması ile ABD'nin AB içindeki konumunun güçleneceği değerlendirilmektedir.

Yakın gelecekte güçlü bir birleşme sergileyemeyecek olan AB'nin özellikle ABD baskısı altında ve ABD'den etkilenen yeni Doğu Avrupa

⁹ age.

¹⁰ Igor Muradyan, Regnum, Rus Haber Ajansı, 05.05.2007.

lkelerinin de ilave sorunları nedeniyle parçalanmaya gidebileceği ve Avrasya coğrafyasındaki potansiyel gücünü kaybedebileceği kıymetlendirilmektedir.

Ancak AB'nin kendisinden beklenmeyen bir yöntemle Rusya ve Türkiye ile birlikte Karadeniz ve Avrasya bölgesinde atılım yapması halinde, anılan coğrafyalarda özellikle ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda Avrupa hakimiyetinin artmasında sinerjik bir etki yaratabileceği değerlendirilmektedir.¹¹

2. BÖLGESEL POLİTİKALARDA KARADENİZ

2.1. Rusya Federasyonu'nun Politikası Açısından Karadeniz

Rusya, SSCB sonrası dönemde Karadeniz Bölgesi'ndeki askeri, siyasi, politik ve ekonomik gücünü önemli ölçüde yitirmiştir. Bu nedenle bölgeye yönelik tepkisel ve etkili olmayan bir politika izlemektedir. Rusya, alan dışı aktörlerin bölgede etkinlik kazanmasını engellemeye çalışırken, 1990 sonrasında göreceli olarak bölgede giderek etkinliği artan Türkiye ile rekabet ve işbirliği politikaları izlemektedir. Rusya bu şekilde hareket etmekle bölgesel dengeleri kendi lehine çevirmeye çalışmaktadır.

Diğer Karadeniz lkeleri Rusya'nın etki alanı ve gdmnn dışına ıkımaya çalışırken Rusya giderek daha çatışmacı politikalar izleme türü tepkisel davranışlarda bulunmanın yanı sıra sürdürülebilir ilişkiler tesis etme türü politikalarla dengelerin değiştirilmesine engel olmaya veya statükonun korunmasına çalışmaktadır.

11 Ali Külebi, "Avrasya'da Stratejik Mücadele", *Cumhuriyet Strateji*, 29.05.2006.

Rusya; çatışmaların geçici olarak durduğu Kafkasya ve Moldova konularında uzlaşmacı bir tavır ortaya koyamamakta, Karadeniz ülkelerine yönelik kapsamlı bir politika geliştirememekte, sadece niceliğine güvendiği askeri varlığı ile bu bölgeleri kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Bu durum, Karadeniz ülkelerinin çoğunda Rusya karşıtlığını güçlendirmekte ve Rusya'yı bölgede hem yalnızlaştırmakta hem de Rusya'nın izlediği politikaları etkisizleştirmeye uygun ortam sağlamaktadır.¹²

2.2. Ukrayna'nın Politikası Açısından Karadeniz

SSCB içinde Rusya'dan sonra ikinci büyük ülke konumunda bulunan ve gerek Batı gerekse Rusya için yüzyıllar boyu stratejik öneme haiz Ukrayna'nın,¹³ nüfusu, arazisi, Avrupa ve Asya'yı birleştiren stratejik coğrafyasıyla uluslararası ilişkilerde söz sahibi olduğu değerlendirilmektedir.

Rusya'nın Karadeniz ve Çanakkale Boğazları üzerinden Akdeniz'e inebilmesi ancak Ukrayna üzerinden mümkün olabilmektedir. Kırım yarımadası ile Rus deniz filosunun bulunduğu Sivastopol şehri de Ukrayna toprakları içerisinde yer almaktadır. Balkanlar ile petrol yataklarının bulunduğu Hazar Denizi'ne sınırı olan Ukrayna stratejik önemi sebebiyle¹⁴ Rusya için etki alanında olması gereken hayati öneme haiz bir ülke statüsünde bulunmaktadır.

Rusya ile Batı arasında tampon devlet özelliği ile önemli bir ülke olan Ukrayna kendi iç dinamikleriyle, Rusya'nın olası eskiye dönüş girişimlerine

12 Oktay Fırat Tanrısever, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası", **Avrasya Dosyası**, Cilt 13, Sayı 1, s. 187.

13 Ukrayna'nın coğrafyası ve etnisitesi için bkz. Janusz BUGAJSKI, "Ethnic Relations and Regional Problems in Independent Ukraine", **Ukraine: The Search For A National Identity**, S.L. Wolchik-V. Zviglyanich (der.) Rowman&Littlefield Publishers, Oxford, 2000, s. 165-183.

14 İlyas Kamalov, "Bağımsızlıkta Özgürlüğe Ukrayna", **Stratejik Analiz**, Mart 2005, Cilt 5, Sayı 59, s. 47.

karşı koyabilecek en büyük güç olarak algılanmaktadır. Batılı bir Ukrayna'nın BDT coğrafyasında Rusya'yı dengeleyici bir güç merkezinin liderliği konusunda istekli olacağı ve Karadeniz'e ilgisi artan Batı tarafından bu rol için teşvik edilebileceği değerlendirilmektedir. Ukrayna'nın politik olarak tamamen Batı'ya entegre olması durumunda, Batı, Hazar enerji bölgesine coğrafi olarak 1000 km daha yaklaşmış olacak, Rusya Karadeniz'de Soçi ve Novorosisk arasındaki dar bir kıyı şeridinde hapsedilerek, Rus donanması daha rahat kontrol edilebilecek ve Batı, Rus anavatanını doğrudan tehdit eder hale gelebilecektir.

2004 yılındaki genişleme sonrasında NATO ve AB'nin sınırları Rusya'ya dayanmış bulunmaktadır. Bu çerçevede Ukrayna, Rusya ile NATO ve AB arasında set rolünü oynamaktadır. Ukrayna'nın da her defasında nihai hedefinin Avrupa ve NATO'ya entegrasyon olduğunu tekrarlaması önemli gelişmelerin işareti olarak algılanmaktadır.¹⁵

Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliği, Rusya ile Ukrayna arasındaki başta askeri ve sanayi olmak üzere çok sayıdaki projenin sonu anlamına gelmektedir. Birçok Rus askeri teknolojinin parçaları Ukrayna'da üretilmektedir. Ukrayna'nın NATO üyeliği iki ülke arasındaki işbirliğini sona erdirecek ve Rusya'yı zora sokacaktır. Bu ülkede yaşanacak bir güç kaybı Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde kontrol sağlamasını da güçleştirecek bir unsurdur.¹⁶ Ukrayna'nın NATO üyesi olması ile de Rusya'nın Karadeniz'deki üstünlüğü sona erecektir. Bu durumda eski Rus deniz üslerinde NATO birliklerinin konuşlanmasıyla birlikte ABD deniz filosu da demirleyebilecektir.¹⁷

Bölgedeki gelişmeler, üslerin ve tersanelerin kullanımı ve Karadeniz Filosu konusunda, ortaya çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle Ukrayna; potansiyel tehdit olarak değerlendirdiği Rusya'ya karşı güvende olma/güvenlik altına

15 "NATO Chief Says Door Is Open to Ukraine", Defencenews.

16 İlyas Kamalov, "Bağımsızlıkta Özgürlüğe Ukrayna", **Stratejik Analiz**, Mart 2005, Cilt 5, Sayı 59, s. 47.

17 Sinan Ogan, "NATO-Ukrayna İlişkilerinde Yeni Dönem", (Erişim) www.turksam.org/tr/a182.html - 186k, 7 Haziran 2005.

girme arayışı içerisinde bulunmaktadır.¹⁸ Ukrayna'nın, Karadeniz'e sahilدار ve Avrupa ile Rusya arasındaki köprü konumu, nükleer güce sahip olması Rusya'nın olmazsa olmazları olarak görülmesine neden olmaktadır. Rusya'nın, Ukrayna'yı etki alanına sokmayı başarması halinde, Avrupa'dan Asya'ya uzanan güçlü ve yayılcı bir devlet olma şansını yeniden elde edebileceği beklenmektedir.¹⁹

Son zamanlarda Rusya, enerji açısından kendisine bağımlı ve Batı yanlısı politika izleyen Ukrayna'yı, alternatifsiz olarak sattığı doğalgaz fiyatını arttırmak suretiyle cezalandırmak ve ekonomik yönden kontrol altına almak istemektedir.

Ukrayna, Rusya'ya rakip olan ve aynı zamanda Rusya-ABD dengelerini gözetmek mecburiyetinde olan Türkiye ile iyi ilişkiler kurma arzusundadır. Ukrayna'nın uluslararası tercihleri Türkiye açısından, bölgesel dengeleri önemli ölçüde etkileyecek durumdadır. Batıya dönük, demokrasinin hakim olduğu istikrarlı bir Ukrayna, Karadeniz ve Kafkasya'da istikrarın sağlanması noktasında Türkiye için iyi bir müttefik anlamına gelmektedir. Buna karşılık otoriter yapılı, tercihlerini Rusya'dan yana koyan bir Ukrayna, Karadeniz Bölgesi'nde yeni bir istikrarsızlık kaynağı olabilecektir.²⁰

Karadeniz'de deniz alanında Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler (GGAÖ) sürecinin fikir kaynağı olan Ukrayna'nın, BLACKSEAFOR Harekatı'nı başlatan Türkiye ile uluslararası alanda birbirlerini desteklemesi bölge güvenliği bakımından önemli gelişmelerdir.

Ukrayna'nın NATO üyeliği özellikle Rusya açısından son derece önem arz etmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, Ukrayna ile Karadeniz Filosu konusunda anlaşmazlık yaşamış ve Karadeniz'deki en büyük deniz üssü Ukrayna toprakları içinde kalmıştır. Ukrayna'nın NATO üyesi olması durumunda Rusya'nın Karadeniz'deki askeri üstünlüğü sona erebilecektir.

18 Ali L. Karaosmanoğlu, **Türkiye'nin Karadeniz Güvenliğine Bakışı**, s. 24

19 Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s. 45.

20 Sinan Ogan, "2004 Yılı Türk Dış Politikasında Rusya-Ukrayna Bölgesi ve 2005 Yılı Beklentileri", **Stratejik Analiz**, Aralık 2004, Cilt 5, Sayı 56, s. 31.

Rusya-Ukrayna arasında imzalanan “dostluk ve işbirliği anlaşması”ndaki iki ülke arasında sınır sorunlarının çözülemediği sürece taraflardan herhangi birisinin askeri bir bloğa girememesi yönündeki düzenleme Rusya açısından Ukrayna’nın NATO üyeliğinin engellenmesinde önemli bir kazanım olarak görülmekte ve ciddi anlamda Batıdan yardım almadan (AB üyelik perspektifinin sunulması veya ekonomik yardımlar) ekonomik bakımdan Rusya’ya bağımlı Ukrayna’nın Rusya’dan kopması beklenmemektedir.²¹

Ukrayna’nın zengin yeraltı kaynaklarından istifade edemeyen ve Karadeniz’deki kazanımlarını kaybeden Rusya’nın bölgede ancak sıradan bir Asya ülkesi kadar etkin olabileceği, Ukrayna’yı kontrol altında tutmayı başaran ve Karadeniz’e çıkış yolu elde edebilen bir Rusya’nın ise hem Avrupa hem de Asya’da etkin bir konuma gelebileceği değerlendirilmektedir.

2.3. Gürcistan’ın Politikası Açısından Karadeniz

Gürcistan, Hazar Havzası petrollerinin Karadeniz ve Akdeniz’e ulaştırma yolları üzerinde bulunmaktadır. Gürcistan NATO üyesi olması durumunda Rusya karşısında dokunulmazlık kazanacaktır. Bu durumda Gürcistan, ABD’nin bir ön karakolu ve hatta hareket üssü haline gelebilecektir. Rusya’nın Abhazya ve Güney Kafkasya üzerinden Güney Kafkasya ile sağladığı bağlantı ortadan kalkacaktır. Bu gelişmelere paralel olarak Gürcistan’ın Güney Osteya ve Abhazya sorunlarında daha sert tepkiler ortaya koyabileceği ve Kafkasya’da yeni gerginliklerin ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir.

Gürcistan’ın artık sadece kağıt üzerinde olan BDT üyeliğinin sona ermesi ve bir NATO-GUAM ülkesi olması, Rusya’nın diğer GUAM üyeleri

21 Sinan Oğan, “Ukrayna’da Turuncu Devrim”, **Turuncu Devrimler**, Der. Sinan Oğan, , İstanbul, Bir Harf Yayınları, Ağustos 2006, s. 230-257.

olan Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova ile olan ilişkilerine de zarar verebilecektir.

Öte yandan Rusya'nın kendisi için büyük bir öneme sahip Gürcistan'da yeni istikrarsızlıklar yaratarak Akdeniz'e uzanacak boru hattını bloke etmek isteyebileceği değerlendirilmektedir.

Gürcistan'daki Rus askeri üsleri Cevahati Ermenileri için önem arz etmektedir. Bu üslerin kapanması durumunda, üslerin NATO üssü sıfatı ile Türkiye'ye kullanılması ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda Avrupa Konseyi'nin Ahıska Türklerinin tarihi anavatanı Cevahatiye (Ahıska Bölgesine) döndürülme kararı Ermenilerin Gürcistan'daki fiili otonom durumunu tehlikeye düşürecektir. Sonuçta Rusya'nın Gürcistan üzerindeki etkisini kaybetmesi bütün Güney Kafkasya'daki konumunun zayıflamasına neden olacak ve Orta Asya'da eski konumuna gelmesini de engelleyebilecektir.²²

2.4. Romanya'nın Politikası Açısından Karadeniz

Coğrafi anlamda stratejik bir konuma sahip olan Romanya, AB ve NATO üyesi olarak, bir taraftan Atlantik ittifakın sınırlarını Karadeniz'e açmakta, diğer taraftan Kafkasya ile Orta Doğu'ya yönelik bir "sıçrama tahtası" özelliği göstermektedir. Romanya büyük limanları ile birlikte Karadeniz üzerinden oluşturulacak ulaşım imkanları vasıtasıyla, bu bölgenin Avrupa'ya açılan kapısı olmayı hedeflemektedir.²³ Aynı zamanda bölgede Amerikan politikalarının savunucusu olarak bölgede liderlik elde etmek istemektedir.

22 Sinan Oğan, "Güç Mücadelesinde Kadife Devrim Modası: Gürcistan Örneği", **Turuncu Devrimler**, Der. Sinan Oğan, Birharf, Ağustos 2006, s..221.

23Romanya Ülke Bilgi Dosyası, (Erişim)

http://www.gnkur.tsk/istihbarat_bsk/balkanlar/romanya_b_n.doc, 14.02.2005.

Romanya, ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikaları paralelinde hareket etmektedir. Rusya ile ortak bir askeri platformda bulunmayı dış politika tercihi olarak benimsememektedir. Romanya, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin taraf olduğu ancak ABD'nin içinde yer almadığı organizasyonlara karşı tavır almakta, Karadeniz'de mevcut güvenlik risklerini bertaraf etmeye yönelik Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin ortak projelerine karşı çıkmaktadır.

Romanya 217 milyon ton petrol ve 452 milyar metreküplük doğal gaz rezervleri ile Doğu Avrupa ve Balkanlar açısından önemli bir enerji merkezidir.²⁴ Orta Asya ve Hazar bölgesi petrollerinin Akdeniz ve Avrupa'ya taşınması çerçevesinde, Romanya üzerinden geçmesi öngörülen birtakım boru hattı projeleri bulunmaktadır. Komşu ülkeleriyle sorunsuz bir ilişki sürdürmek isteyen Romanya enerji nakil hatları rekabetinde Gürcistan ile ilişkilerini sağlamlaştırarak, enerji hammaddelerinin Batı'ya ulaştırılmasında en ekonomik ve en kısa yollardan biri olan Trieste-Köstence hattını ön plana çıkarmaya çalışmaktadır.

ABD yeni yapılanmasında daha küçük, fakat seferberlik derecesi yüksek birliklerine yeni üsler aramaktadır. Bu kapsamda 6 Aralık 2005 tarihinde Romanya ile "Geçit Antlaşması" imzalamıştır. Antlaşma gereğince Romanya'nın dört ayrı bölgesine (Köstence Kara Murat havaalanı ve önemli atış poligonları olan Babadağ eğitim kışlası, Çinku eğitim kışlası ile Smırdan eğitim kışlasında) "esnek ve işlevsel" olan yaklaşık 4 bin Amerikan askerinin yerleştirilmesi öngörülmüştür. Antlaşmada, ayrıca, ihtiyaca göre Amerikan askerinin sayısının belli bir seviyeye kadar arttırılabileceği belirtilmiştir.

Romanya; Avrupa Güvenliği ve Savunma Politikası'nın yanı sıra, ABD'nin da güvenlik şemsiyesine ihtiyaç duymaktadır. Bir başka ifadeyle, Romanya Amerikan üsleri sayesinde hem ülkesindeki, hem de bölgedeki güvenliğin pekişeceğine inanmaktadırlar. Diğer taraftan, Amerikan üslerinin, Romanya ordusunun modernizasyonuna katkı sağlayacağına yönelik bir beklenti bulunmaktadır. Nitekim Romanya'nın savunma ve güvenlik

24 Romanya Ülke Bülteni, Mayıs 2003, DEİK, (Erişim) <http://www.deik.org.tr/bultenler/200359113544romanya-mayis03.pdf>, 23.01.2005.

sektörlerinin reform edilmesinde en büyük bağışlar ABD'den gelmiştir. Kendi topraklarında Amerikan üslerinin konuşlandırılmasına izin veren Romanya bu durumdan ekonomik fayda sağlama beklentisi içindedir. Ülkede güvenlik pekiştiği ölçüde, ülkenin, hatta bölgenin, dolaysız yabancı yatırımlar açısından daha cazip hale geleceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte, Romanya, ABD ile ilişkilerini geliştirdiği düzeyde, ABD'den daha fazla ekonomik destek almayı hedeflemektedir.²⁵

Romanya'nın dış politikasında Karadeniz bölgesinin, Balkanlar'a kıyasla daha öncelikli bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır.²⁶ Ayrıca, Romanya Rusya'ya karşı çok da dostane tavırlar sergilememektedir. Romanya halkının önemli bir kısmının zihninde, Rusya'dan tehdit algılayışının hâlâ devam ettiği söylenebilir.²⁷ Romanya, Karadeniz Bölgesi'nde karşılaştığı sorunlar açısından ABD'yi arkasına almaya çalışmaktadır. Moldova'nın doğusunda bulunan Transdinyester²⁸ bölgesindeki Moskova destekli Rusların ayrılıkçı hareketleri, Romanya'yı rahatsız eden konuların başındadır. Romanya'nın, ABD'yi arkasına alarak, Rusya tarafından bağımsızlığı desteklenen Dinyester Yanı'nı Moldova sınırları içinde tutmaya çalıştığı söylenebilir. Dış politika alanında Romanya'yı rahatsız eden ikinci bir konu, pek önemli gözükmeyen, ancak Ukrayna'yla zaman zaman ilişkilerin gerginleşmesine yol açan sınır sorunudur. Örneğin, son olarak Romanya ile Ukrayna'nın Karadeniz'e açılan sınır noktasında,

25 Erhan Türbedar, "Karadeniz'de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya'nın Rollerini", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 225-242.

26 "Priorities of Romania's Foreign Policy in 2007", (Erişim) www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=11639&idlnk=1&cat=3, 05.05.2008.

27 4 Temmuz 2003'te dönemin Romanya Devlet Başkanı Ion Iliescu Moskova'yı ziyaret edip, meslektaş Vladimir Putin ile bir "Dostluk Anlaşması" imzalamıştır. Iliescu'nun bu ziyaretinin, Soğuk Savaş sonrası dönemde bir Romanya devlet başkanının Rusya'ya gerçekleştirdiği ilk ziyaret olduğu belirtilmelidir.

28 Hatırlatmak gerekirse, tarihî Büyük Romanya hayalinin bir parçası olan Besarabya bölgesinin bir bölümünde kurulu bulunan Moldova, yaklaşık üç asır boyunca Osmanlı yönetimi altında kaldıktan sonra, 1812'de Bükreş Antlaşması ile Rusların denetimi altına girmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Romanya'ya bağlanan bugünkü Moldovalılar, 1924 yılında Rusya tarafından tekrar işgal edilmişlerdir. 27 Ağustos 1991 tarihinde ise Moldova bağımsızlığını ilan etmiştir. Bazı Romen politikacılar Moldova'nın Romanya ile birleşmesi gerektiği yönündeki çağrılarını bugün bile duymak mümkündür. Bükreş'in Moldova'ya yönelik resmî yaklaşımı ise, "Bir millet, iki devlet" yönündedir.

Tuna nehrinin çatallağız oluşturduğu bölgede, nehrin Kiliya kolu boyunca 20 Eylül 2004'te Romanya ile Ukrayna arasında sınır gerginliği tırmanışa geçmiş ve Ukrayna savaş gemileri Romanya'ya karşı kışkırtıcı askerî tatbikatlar düzenlemiştir.

Ukrayna'nın, doğu ile batı arasındaki yönünü henüz net olarak belirleyemediği bir dönemde, ABD ile iyi ilişkilere sahip olmak, ayrıca Amerikan askerlerini topraklarında barındırmak, Romanya açısından anlamlı gözükmektedir.

Romanya'nın, bölgesinde barış ve istikrarın muhafazasına ve geliştirilmesine yönelik çaba sarfettiği değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Macaristan, Ukrayna, Bulgaristan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile ikili anlaşmalar imzalamıştır. Ülke, bölgesel iş birliği kuruluşlarında da aktif rol almaktadır.

2.5. Bulgaristan'ın Politikaları Açısından Karadeniz

Bulgaristan'ın Karadeniz'e yönelik politikaları temelde AB, ABD, Rusya gibi güç merkezlerinin politikaları paralelinde şekillenmektedir. Bulgaristan; ABD'nin liderliğindeki bölgesel girişimlerde aktif olarak rol almaktadır. Avrupa-Atlantik ittifakının bir üyesi olarak özellikle Balkanlar'da çeşitli alanlarda öncü rolü üstlenmektedir.

Bulgaristan; AB'yi yeni yatırımlar, istihdam artışı, sermaye ve teknoloji transferi yoluyla ülkenin gelişmişliğini arttırmaya yarayacak bir refah, NATO'yu ise mevcut ya da potansiyel tehdit ve risklerin bertaraf edilmesinde istifade edilecek bir güvenlik kaynağı olarak görmektedir.

Bulgaristan'ın, NATO ve AB üyeliklerinden sonra Batı Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa'da istikrar üreten bir ülke olma hedefi dış politika öncelikleri içerisinde belirgin bir hal almıştır.

Bulgaristan, dış politikasında, Karadeniz bölgesinde işbirliğine gidilmesi hususuna özel önem vermektedir. Bulgaristan kendisini ulaşım, iletişim ve enerji koridorları açısından Avrupa'yı Karadeniz, Orta Doğu ve Orta Asya'ya bağlayan bir ülke konumuna getirmeye çalışmaktadır.²⁹ Bu kapsamda Bulgaristan, Karadeniz, Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa'daki siyasi oluşumların hepsinde aktif rol almaktadır. Bu bağlamda, Bulgaristan; Blackseafor, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı³⁰ (KEİT), Güneydoğu Avrupa Tugayı, Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci (GDAÜ), Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi gibi organizasyonlara üye olup, siyasi etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır. Bulgaristan, Güneydoğu Avrupa ve Karadeniz söz konusu olduğunda, siyasi süreçlerin dışında kalmamaya çalışmaktadır. Bulgaristan, NATO ile AB üyesi bir bölge ülkesi olarak etkinliğini arttırma gayreti içerisinde.

2008 yılında Bulgaristan'ın dış politika önceliği, Karadeniz ve Tuna Nehri'nin imkanlarını değerlendirerek Asya'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan Asya'ya giden mal ve enerji transferinin geçiş noktası olmaktır. Aynı zamanda enerji nakli konusunda alt yapısını güçlendirerek konumu itibari ile AB için vazgeçilmez olmayı hedeflemektedir.

Bulgaristan her ne kadar Batı'ya dönük bir politika izlese de, Rusya ile ilişkilerini sürdürme gayretini de devam ettirmektedir.³¹ Bulgaristan enerji bakımından büyük ölçüde Rusya'ya bağımlıdır. Bu kapsamda Bulgaristan, Rusya ve Yunanistan ile Rus petrolünün Karadeniz'den Ege'ye taşıma amaçlı kurulacak boru hattı için 900 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır.³² 280 km uzunluğunda olacak petrol boru hattı Burgas

29 Erhan Türbedar, "Karadeniz'de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya'nın Roller", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 232.

30 Bulgaristan, nüfusunun yaklaşık % 10'unu teşkil eden Türk unsuru nedeniyle Karadeniz'deki işbirliğine (KEİT) ilk başta şüpheli yaklaşmış, Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarını kendisi için birinci öncelik olarak görmüştür.

31 Buttanrı, **a.g.e.**, s.134

32 Sinan Oğan, "Türkiye By-pass Edildi: Boru Hatları Mücadelesini Yunan-Bulgar İttifakı kazandı", (Erişim) <http://www.turksam.org/tr/a1046.html>, 21.04.2008.

Liman'ından başlayacak, Yunanistan'ın Alexandropolis Limanı'na kadar uzanacaktır. Rusya ile Bulgaristan arasında 8 adet anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalardan dördü enerji alanındadır. Bulgaristan'ın enerji alanında rekabet gücünü arttıracak bu anlaşmalar, Belene Nükleer Elektrik Santrali'nin kurulması, Güney Akım doğalgaz ve Burgas-Alexandropolis petrol boru hatlarının inşasını kapsamaktadır.³³ Stratejik öneme haiz bu anlaşmalar nedeniyle Bulgaristan, Karadeniz'de açık olarak Rusya'nın karşısında yer almak istemediğini dünya kamuoyuna deklare etmektedir.

Bulgaristan; kısaca hem AB hem de Rusya'nın önemli projelerinde yer alarak, enerji güzergahlarının kesiştiği noktadaki konumu ile vazgeçilmez olmayı arzulamaktadır.

2.6. Diğer Ülkelerin Politikaları Açısından Karadeniz

2.6.1. Azerbaycan'ın Politikası Açısından Karadeniz

Azerbaycan petrol ve doğal gaz rezervleri ile tek başına Avrupa için Rusya'ya alternatif olarak görülmemekte, Hazar Havzası enerji kaynakları ile birlikte ele alınmaktadır. Azerbaycan enerji kaynakları; Avrupa enerji ihtiyacının karşılanmasında yeterli olmasa da, Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerinin ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynayabilecek durumdadır. Karadeniz'e coğrafi yakınlığı bakımından Doğu Avrupa ülkelerinden özellikle Bulgaristan, Romanya, Makedonya ve Moldova'ya verilecek Azerbaycan petrol ve doğal gazı ile Azerbaycan-Gürcistan üzerinden Karadeniz'e

33 Sabri Gürüzümcü, "Bulgaristan'ın Enerji Atağı", (Erişim) http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=905, 21.04.2008.

taşınacak petrol ve doğal gaz bu bölgede Rusya'ya olan bağımlılığı azaltılabilecektir.³⁴

2.6.2. Ermenistan'ın Politikaları Açısından Karadeniz

Ermenistan bağımsızlığını kazanmasından sonra dört komşusundan biri olan Azerbaycan'ın topraklarını işgal etmiş, Türkiye'den toprak ve tazminat talebinde bulunmuş ve Gürcistan topraklarını Büyük Ermenistan hayali içinde görerek Gürcistan'ın Cevahati bölgesindeki ayrılıkçı Ermenileri desteklemiştir. Bölgenin güçlü devletlerinden biri olan İran, Ermenistan'ı bölgesel ve küresel politikaları için bir araç olarak kullanmayı tercih etmiştir.³⁵ En önemli stratejik müttefiki olan Rusya ise Ermenistan'ı ileri bir karakol veya askeri üs olarak kullanmayı seçmiştir. Genelde yayılmacı bir politika izleyen Ermenistan özellikle bölgesel alanda kendisini yalnızlaştırmıştır.

Ermenistan bu yalnızlığını aşmak için İran ile ilişkilerini geliştirmiştir. İran da aynı şekilde Batı'ya çıkışını Ermenistan üzerinden gerçekleştirebileceğini düşünmüştür. Son yıllarda Ermenistan-İran ilişkileri enerji, ekonomi ve ulaştırma alanlarında gelişmeye başlamıştır.³⁶

Rusya, Gürcistan'daki Ermeni nüfusunu bir istikrarsızlık unsuru olarak kullanmak istemektedir. AGİT kararı gereğince Gürcistan'daki Ermeni bölgesi olan Cevahati'ye dönmelerine izin verilen Ahıska Türkleri Ermeniler tarafından engellenmektedir. Gürcistan ise Ahıska Türklerini Ermeni etnik grubun politik etkisini azaltmak için kullanmak istemektedir. Ermenistan ve Rusya ortak hedef olarak, Gürcistan'daki Ermenilerden de istifade ederek

34 Cavid Veliev, "Azerbaycan'ın Enerji Atağı", *Cumhuriyet Strateji*, 27 Kasım 2006, S.126, s.17.

35 Cavid Veliev, "Kendini Yalnızlaştıran Ülke Ermenistan", <http://www.eraren.org/index.php?Page=GBultenDetay&BultenNo=11763&Lisan=tr>, 30.05.2008.

36 2007'nin sonuna doğru İran, doğalgaz kıtlığı nedeniyle Nahçıvan (Azerbaycan) ve Türkiye'ye doğalgaz akışını keserken, Ermenistan'a olan doğalgaz akışını kesmemiştir.

ABD yanlısı Gürcistan'ı cezalandırmak ve Ermenistan'ın Karadeniz'e çıkışını sağlamayı belirlemiştir.³⁷

Batının hedefi ise, Ermenistan'ı Batı bloğuna entegre ederek, Gürcistan-Ermenistan-Azerbaycan'dan oluşan Güney Kafkasya zinciri ile Rusya'yı güneyden, İran'ı kuzeyden kuşatmaktır.³⁸

Öte yandan, etkin diasporası ile dini ve kültürel bakımdan Batı'ya kolay entegre olabilecek 3,5 milyonluk Hristiyan nüfuslu Ermenistan'ın enerji, ekonomi ve güvenlik yönünden Rusya'nın boyunduruğundan kurtarılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun Türkiye ve Gürcistan seçenekleri üzerinden gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir. Ermenistan'ın dünyaya açılması, ekonomik ve ulaşım problemlerinin çözümünün en kısa ve ucuz yolu Türkiye ile ilişkilerinin iyileştirilmesi ile mümkündür. Ancak Ermenistan 2015 yılına kadar dünyada sözde Ermeni soykırımının tanınmasını sağlamayı amaçlayan bir ulusal politika takip etmektedir³⁹. Ayrıca Türkiye'nin doğusu Ermenistan haritalarında Ermeni toprakları olarak gösterilmektedir. Bunu baskı unsuru olarak gören Batı, sözde soykırım iddiaları ile Türkiye'den toprak talebine hazırlanırken, bir yandan da Türkiye'ye "hava ve kara sınırlarınızı" açın çağrısı yapmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin;

- 2000 yılı Türkiye İlerleme Raporundaki "Türkiye Ermenistan sınırını kapalı tutmaya devam etmektedir.",

37 Nejat Tarakçı, "Karadeniz'de Kara Bulutlar", **Cumhuriyet Strateji**, 20.03.2006.

39 Uruguay (1965), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (1982), Avrupa Parlamentosu (1987), Rusya (1995), Yunanistan (1996), Lübnan (1997-2000), Belçika (1998), Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (1998), Vatikan (2000), İsveç (2000), İtalya (2000), Fransa (2001), İsviçre (2003), Kanada (2004), Slovakya (2004), Hollanda (2004), Polonya (2005), Almanya (2005), Venezüella (2005), Litvanya (2005), Arjantin (2007), Şili (2007) ve ABD'nin 33 eyaleti olmak üzere toplam 24 ülke/kuruluş sözde Ermeni soykırımını tanımış bulunmaktadır.

Rusya (2005), Uruguay (2005) ve Arjantin (2005) olmak üzere toplam 3 ülke, 24 Nisan tarihini sözde soykırımı anma günü olarak tanımıştır.

Sözde Ermeni soykırım iddialarını inkar edenlerin cezalandırılması maksadıyla; Fransa 12 Ekim 2006'da (*1 yıla hapis ve 45.000 Euro para cezası*) ve İsviçre Mayıs 2006'da yasa çıkarmış olup, ayrıca Belçika, Hollanda ve Slovakya'da bu hususta kanun tasarıları ile ilgili çalışmalara devam edilmektedir.

- 2001 yılı Türkiye İlerleme Raporundaki “Türkiye’nin Ermenistan sınırı hala kapalıdır. Ekonomi, turizm, kültür, eğitim, araştırma, çevre ve kitle iletişim araçları konusunda diyalogun ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi amacıyla gayri resmi Türk-Ermeni uzlaştırma komisyonu oluşturulmuştur.”,
- 2002 yılı Türkiye İlerleme Raporundaki “Türkiye’nin Ermenistan sınırı hala kapalı bulunmaktadır. Bununla birlikte ikili ilişkiler çerçevesinde olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Ermenistan Dışişleri Bakanı Haziran 2002’de İstanbul’da yapılan KEİT Konseyine katılmak üzere Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Ermenistan’dan Türkiye’ye havayolu ile giriş yapan Ermenistan vatandaşlarına uygulanan vize işlemleri basitleştirilmiştir.”
- 2004 yılı Türkiye İlerleme Raporundaki “Türkiye’nin Ermenistan ile sınırı hala kapalıdır. Bununla beraber kamuoyunda sınırın yeniden açılmasının faydaları ve üçüncü ülkelerden gelen malların geçişine izin vermeye yönelik hazırlıklar konusunda artan bir bilinçlenme görülmektedir. Ekim 2003’de İstanbul’dan Erivan’a hava ulaşımı için seferler başlamıştır. Türk ulaştırma Bakanı Şubat 2004’de iki ülke arasındaki demir yolunun yeniden açılmasının Doğu Anadolu ekonomisine fayda sağlayacağını ifade etmiştir. Ermenistan sınırının hala kapalı olmasına karşın Türk, Azeri ve Ermeni makamları arasındaki mevcut diyalog, çözüme yönelik olumlu bir adımdır.”,
- 2005 yılı Türkiye İlerleme Raporundaki “Türkiye’nin Ermenistan ile sınırı hala kapalıdır. Bununla beraber Türkiye ile Ermenistan arasındaki ikili diyalog süreci Dışişleri bakanları dahil çeşitli seviyelerde devam etmektedir.”,
- 2006 yılı Türkiye İlerleme Raporundaki “2005 yılı Nisan ayında Türkiye Başbakanı ile Ermenistan Cumhurbaşkanı arasındaki resmi mektup teatisinden bu yana Ermenistan ile ilişkilerde önemli bir gelişme olmamıştır. Türkiye bu ülke ile olan sınırını açmamıştır. İyi komşululuk ilişkilerinin oluşturulması için hudut kapsının açılması olumlu bir adım olacaktır.”,

- 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporundaki “Ermenistan ile Türk üst düzey yetkililer arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye Ermenistan kara sınırını kapalı tutmayı sürdürmüştür.” gibi ifadeleri, AB, Türkiye ve Ermenistan ilişkilerinin geleceği bakımından önem arz etmektedir.

Ermenistan’ın Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi, enerji güvenliği, ekonomik refahın gelişimi, bölgeye daha az yabancı müdahale, bölgede daha fazla entegrasyon ve işbirliği ve bölgeye barışın yerleşmesi gibi konularda ilerleme sağlayacaktır.

2.6.3 Moldova’nın Politikaları Açısından Karadeniz

Moldova yıllardır izlediği Batı ile Rusya arasında denge gözetme politikasını son dönemde bir yana bırakmış ve Batı yörüngesine yerleşmiştir. Rusya’nın Moldova’nın bölünmesine yol açacak baskı politikası ters bir etki yaratmıştır. AB komşuluk politikası çerçevesinde Moldova’ya olan ilgisini arttırmıştır. ABD’nin Avrasya Stratejisi çerçevesindeki Karadeniz-Hazar Havzaları ile ilgili planını uygulamaya koyması sonucu Batı ülkeleri ve kuruluşları son derece aktif şekilde Moldova ile ilgilenmeye başlamıştır.

Moldova’da yürütülen planların görünürdeki amacı, bölünmüş ülkenin birleşmesini sağlamak olsa da gerçek amaç, Karadeniz Bölgesi’nde AB ve ABD çıkarlarının sağlanması ile ilgili olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye’nin Moldova ile ilişkilerinde temel yaklaşımı, bu ülkenin bağımsız ve egemen bir ülke olarak bölgedeki barış ve istikrara katkıda bulunmasını, ikili, çok taraflı ve bölgesel planda geliştirilmiş bulunan ve karşılıklı çıkarlara hizmet eden dostluk ve işbirliği ortamının daha da ileri götürülmesini esas almaktadır. Moldova’nın güneyinde bulunan ve Gökoğuz (Gagavuz)Türkleri’nin yaşamakta olduğu topraksal özerklik statüsüne sahip

Gökoğuz Yeri'nin mevcudiyeti de Türkiye-Moldova ilişkilerinin önemini artırmaktadır.⁴⁰

Türkiye, iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri geliştirdiği Moldova'nın Avrupa kurumları ile bütünleşmesini desteklemekte, bunun bölge istikrar ve refahına katkıları olacağını değerlendirmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler karşılıklı anlayış ve işbirliği temelinde gelişmektedir.⁴¹

2.7. ABD ve NATO Politikaları Açısından Karadeniz

ABD, donanmasının giremediği ender denizlerden birisi olan Karadeniz'de;⁴² kısa vadede Türkiye (Trabzon), Romanya ve Bulgaristan'da askeri üsler açmak istemektedir. Bu kapsamda Bulgaristan'da Novo Selo eğitim alanı, Graf Ignatievo, Bezmer hava üssü ve Aitos depo/malzeme alanı, Romanya'da da Mihail Kogalniceanu hava üssü, Babadağ, Smardan ve Cincu ordu eğitim alanı olmak üzere toplam 8 üste, Ekim 2008'den itibaren ABD askerlerinin konuşlanması beklenmektedir.⁴³ Ancak orta ve uzun vadede ABD'nin; Rus askeri gücünün konuşlandığı Ukrayna'nın Sivastopol üssünü kontrolüne geçirmeyi hedeflediği değerlendirilmektedir.⁴⁴ Karadeniz'deki deniz üssünü kaybetme endişesi içinde bulunan Rusya Karadeniz'e tek çıkışı olan Krasnador bölgesinde büyük bir deniz üssünün kurulma çalışmalarına ivme kazandırmış bulunmaktadır. ABD'nin, bölgede nitelik ve nicelik olarak etkin konuma gelmesini müteakip, Rusya

40 A.g.e.

41 A.g.e.

42 Bayram Öztürk, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi Tartışmaları-II", **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Nisan 2006.

43 Erhan Türbedar, "Karadeniz'de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya'nın Rollerini", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 229.

44 Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz", **2023 Dergisi**, 15 Mayıs 2006, S.61, s. 9.

Federasyonu'nun Karadeniz, Kafkaslar ve Hazar Havzasında artırmaya çalıştığı askeri gücünü bloke edebileceği göz ardı edilmemelidir.⁴⁵

ABD'nin Doğu Akdeniz'de NATO bünyesinde oluşturulan "Aktif Çaba Operasyonu"nın görev alanını Karadeniz'i de kapsayacak şekilde genişleterek Karadeniz'i doğrudan kontrol altına alma ihtimali vardır. ABD'nin; Ukrayna ve Gürcistan ile olan ilişkisini perçinleme, Azerbaycan ile olan ilişkisini güçlendirme, Ermenistan'da daha etkin olma, Hazar Havzası ve Orta Asya'daki doğal enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olma, Rusya'nın enerji iletim yolunu kontrol etme, Rusya ve İran'a gözdağı verme ve nihai olarak da Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmayı müteakip, otoritesini kırma gibi bölgesel hedefleri olduğu kıymetlendirilmektedir.⁴⁶ Aynı zamanda NATO'ya girme konusunda Ukrayna, Gürcistan, Moldova cesaretlendirilmek istenmekte, Rusya'nın 2017 yılında Sivastopol'den çekilmemesi durumuna karşı Ukrayna'nın yanında olunacağı ve Gürcistan'daki Rus üslerinin boşaltılmasının sürüncemede bırakılmaması gerektiği hususunda mesaj verilmek istenmektedir.

Gürcü Hükümeti'nin Abhazya otonom bölgesinde girişeceği hareketin fiilen veya teknolojik araçlarla desteklenmesinin yanı sıra, Osetya gibi sorunlara doğrudan müdahalede bulunulması suretiyle ABD'nin Kafkasya bölgesinde caydırıcı bir askeri gücü konuşlandırması imkanına sahip olması kuvvetle muhtemel gelişmeler olarak beklenmektedir.

Karadeniz'de donanma bulundurma imkanına sahip olması kuvvetle muhtemel ABD, söz konusu Havzadaki enerji kaynaklarının dünya piyasalarına aktarımını kontrol altına alabilecek, bölge ülkelerinde yaşanan renkli devrimler aracılığı ile işbaşına gelen kendine müzahir yönetimler aracılığıyla komşu coğrafyalarda yürüttüğü askeri harekatlara destek

45 Bayram Öztürk, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi Tartışmaları-I", **Cumhuriyet Gazetesi**, 31 Mart 2006.

46 Armağan Kuloğlu, "ABD, Karadeniz Politikalarını Erteleli", **Cumhuriyet Strateji**, S.105, s.14, 3 Temmuz 2006.

sağlayabilecek ve bölgede en ciddi rakibi olarak gördüğü Rusya'nın bölgedeki askeri gücünü kendi lehine dengeleyebilecektir.

ABD günümüzde, dünya denizlerinde ve özellikle de deniz ticaretinin odak noktalarında yüzer askeri havaalanları olan uçak gemileri⁴⁷ gibi nitelik üstünlüğü marifetiyle Karadeniz'in değişen jeopolitiği çerçevesinde bölgede askeri anlamda etkili bir otorite tesis etme planına uygun olarak alt yapı çalışmalarına istikrarlı bir şekilde devam etmektedir.⁴⁸ Ancak; Montrö Boğazlar Sözleşmesi Karadeniz'e sahildar olmayan ülkelerin bu denizde bulundurabilecekleri deniz gücünü tip, tonaj ve süre bakımından sınırlandırılmaktadır. Buna göre uçak gemileri, denizaltılar ve 15.000 tonun üzerinde deplesmanı olan savaş gemileri Boğazlardan Karadeniz'e geçiş yapamamakta, Karadeniz'e sahildar olmayan ülkelerin savaş gemilerinin bu denizde bulundurabileceği toplam deniz gücü 30.000 ton ile sınırlı bulunmakta ve Karadeniz'e sahildar olmayan ülkelerin deniz güçleri her ne sebeple olursa olsun bu denizde 21 günden fazla süreyle kalamamaktadır.⁴⁹ Dolayısıyla, Montrö Sözleşmesi savaş gemileri için tanınan haklar ve getirilmiş kısıtlamalarla ABD'nin Karadeniz'de askeri güç bulundurmasına engel teşkil etmektedir.

ABD'nin Montrö Sözleşmesi'ni kendi lehine değiştirebilmesi durumunda, gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney koridorunun denizden kontrolünü ele geçirmesini ve menfaatleri paralelinde bölgeye yakın coğrafyalara müdahale imkanına sahip olmasını kuvvetle muhtemel gelişmeler olarak değerlendirmek gerekmektedir.

47 Uçak gemileri, uçaklara karşı korumalı ama deniz üstü ve denizaltı savaş gemilerine karşı korumasız yüzer yapılardır. Dolayısıyla uçak gemilerinin korunmasını sağlamak üzere yanında yardımcı savaş gemilerinin bulunması kaçınılmazdır. Böylece ,bir uçak gemisinin Türk Boğazlarından geçiş yaparak Karadeniz'e geçebilmesi asgari 100.000 deplasman tonluk bir korumanın birlikte geçmesi gerçeğini ortaya koymaktadır.

48 Hasan Kanbolat, Jale Nur Ece, Nilüfer Oral, Necmettin Akten, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği Çerçevesinde 71. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi", **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 131.

49 Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, İkinci Kitap, Ankara 1999, s.373-382.

Denizlerde petrol taşımacılığında kullanılan belli başlı rotalardan birisi olan Türk Boğazları'nın kanalizе edici konumunun⁵⁰ kuzeyden giriş ve çıkışlarının ABD'nin kontrolüne girmesi halinde, ABD'nin enerji kaynaklarının transferinde önemli bir aktör olacağı değerlendirilmektedir.

ABD'nin Karadeniz'deki dengeyi kendi lehine çevirmesi halinde; Karadeniz vasıtasıyla Rusya Federasyonu'nun "yumuşak karnı" olarak isimlendirilen Kuzey Kafkasya'yı ekonomik bağımlılık ve pembe devrimlerle kontrolüne alması durumunda, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova gibi ülkelerin kendilerine olan "güven ve cesaretlerini" toplaması ve bölge ülkelerin Rusya karşısında seslerini daha fazla yükseltmeleri muhtemel gelişmeler olarak kabul görmektedir.

Karadeniz'in, "Doğu-Batı ve Kuzey-Güney Enerji koridorlarının tam merkezinde yer alması, bölgenin giderek istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olarak belirginleşmesi bakımından Hazar Havzası'nın Orta Doğu'ya alternatif rezerv kaynağı olması hem ABD hem de Avrupa'yı bölge ile iyi ilişkiler kurma konusunda teşvik etmektedir.

Karadeniz, aynı zamanda İran açısından da petrol ve doğal gaz ihracı için kullanılması düşünülen alternatif mekanlardan birisi olarak telaffuz edilmektedir. ABD'nin Karadeniz'de etkin olmasının İran'ın enerji politikalarını manüple etmeye imkan sağlamasının yanı sıra, bu bölgedeki deniz üsleri veya uçak gemilerinden kalkacak ABD savaş uçakları için İran son derece kolay ve rahat bir hedef haline gelebilecektir.

ABD, küresel hegemonya için güç kullanarak bir yere gelemeyeceğinin farkına varmıştır. Öte yandan bölgede kontrolü sağlamak için ülkelerin yapısına uygun hareket etmenin ve yönetimleri kendine yakın hale getirmenin daha uygun olacağını düşünmektedir. Bu nedenle ABD'nin gelecek dönemde de bölge ülkelerini yanına çekebilmek için bölgede yumuşak güç unsurlarına sıklıkla başvuracağı değerlendirilmektedir.

50 World Oil Transit Chokepoints Country Analysis Brief, (Erişim) www.eia.doe.gov, 03.05.2008.

NATO'nun Bükreş Zirvesi'ndeki genişlemenin süreceği, enerji yollarının güvenliği konusunda aktif bir rol üslenileceği, Gürcistan ve Ukrayna'nın üyeliği ile birlikte Karadeniz'de etkin bir rol oynanacağı yönündeki açıklamalar yeni gelişmeler ve dengelerin oluşumunun emaresi olarak algılanmaktadır.⁵¹

2.8. Türkiye'nin Politikası Açısından Karadeniz

Dünya adasının merkezinde yer alan Türkiye, Soğuk Savaş sırasında kenar kuşaktaki önemli konumu sebebiyle jeostratejik bir değere sahip olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, enerji zengini Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya'yı kapsayan Avrasya kıtasının yaşam sahasına komşu olan Türkiye, jeostratejik önemini korumakta olup, bu alandaki girişimleri destekleme ve tahdit etme yeteneklerine sahip bulunmaktadır. Türkiye'nin dünyanın en büyük petrol, doğal gaz ve yer altı kaynaklarıyla donanmış Avrasya gibi stratejik bir yolun üzerinde olması önemini arttırmaktadır.⁵² Jeopolitik konumu, Türkiye'nin coğrafi nüfuzunu Karadeniz, Balkanlar, Akdeniz, Ortadoğu ve Kafkasya'ya yayma imkanını sunmaktadır.⁵³

Karadeniz'e ilişkin gelişmeler, bugün Türkiye'yi daha yakından ve ciddi şekilde etkileyebilecek bir hale gelmiştir. Gelişmelerin Türkiye için en olumsuz yanı, Karadeniz'i kontrol etme mücadelesinin, bu denizde en uzun kıyı şeridinde sahip ülke olan Türkiye'yi her gün biraz daha bu mücadelenin içine çekecek olmasıdır. Bir yarımada olan konumu ve yakın çevresinde cereyan eden olaylar nedeniyle zaten ilgi ve kaynakları giderek ufalanan Türkiye, Karadeniz öne çıktıkça, buraya daha çok ilgi ve kaynak ayırmak

51 Mahmut Gürer, "1949'dan 2008'e NATO Nereden Nereye?", **Cumhuriyet**, 10.04.2008.

52 Daver Darende, "Yeni Düşman Arayışı", **Cumhuriyet**, 28.04.2008.

53 Nejat Eslen, "Türk-ABD İlişkilerinin Çelişkili Mantığı", 13 Kasım 2006, **Cumhuriyet Strateji**, S.124, s.20.

zorunda kalacaktır, bu da Türkiye'yi sıkıntıya sokacaktır. Örneğin; Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir ayağı olan "Genişletilmiş Karadeniz Projesi" kapsamında Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri Karadeniz'e açılacak şekilde sözde "özgür Kürdistan'ın" sınırları içerisinde gösterilmektedir.⁵⁴

Türkiye için, Karadeniz'de, iki kutuplu dönemden çok farklı, yeni koşullar ortaya çıkmış olup, bu yeni koşullar, Türkiye'nin pastadan pay almayı düşünmek kadar, üniter yapısını korumak ve güvenliğini sağlamak düşüncesine kapılmasına da neden olmaktadır. Gürcistan'daki ve Ukrayna'daki renkli devrimlerin bu bölgeye nasıl yansıtacağı, Karadeniz'e serbestçe girecek kıyıdaş olmayan ülkelere ait deniz güçlerinin Türkiye'yi ne gibi gailelerle karşı karşıya bırakabileceği, Türkiye'yi endişeye sevk etmesi ve hazırlıklı olmaya itmesi gereken olumsuz ihtimallerdir.

Bununla birlikte gelişmelerin Türkiye için, olumlu yanları da mevcuttur. Değişim, Türkiye'nin, Karadeniz üzerinden kıyıdaş olduğu, hemen yanı başında gidip görüşebileceği, alış-veriş yapabileceği, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içine girebileceği ülkeler, kurumlar ve insanlar olduğunun görmesini sağlamıştır. Türkiye'ye, bölgesel ve küresel gelişmeler karşısında yeni paydaşlar bulma imkanı sunmuştur.⁵⁵

Türkiye laik yönetim sistemine sahip yükselen ekonomisi, genç ve dinamik nüfusu, askeri kabiliyetleri ve stratejik dengeleri değiştirebilme yeteneği ile önemli bir bölgesel güçtür. Böylesine önemli bir aktör olan Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada egemen olabilmesi için hem bir yarımada olması hem de su yollarının, iç denizlerin ve körfezlerin kesiştiği bir coğrafyada bulunması sebebiyle hayati bir dış politika önceliği olarak bu bölge üzerinde etkinlik sağlayabileceği bir deniz stratejisi geliştirmesini zorunlu kılmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye için bölgesel işbirliği ve yakın kara ve deniz havzalarına ilişkin olarak ciddi bir stratejik açılım potansiyeli

54 T.C. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 30.05.2008.

55 Osman Metin Öztürk, "Karadeniz Havzası'nın Ekonomi Politikası Üzerine", (Erişim) http://www.habusulu.com/60_4.htm, 25.05.2008.

doğmuştur. KEİT bünyesinde uzun vadeli olarak etki yapacak ve havza içi iletişimi arttıracak altyapı çalışmalarına yoğunlaşmak suretiyle KEİT mevcut potansiyeli dinamik bir stratejik unsur haline dönüştürebilecek kapasiteye sahip bir yapılanma olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye Karadeniz’de en uzun kıyıya sahip olan ve Karadeniz’in güneyini tutan ülke konumundadır. Türkiye Karadeniz’i yalnızca savunma stratejisinin bir parçası olarak görmekten kurtulmalıdır. Karadeniz, Türkiye’nin Doğu ve Kuzey Afrika’ya ve Kafkaslar ve Orta Asya’ya açılmasını sağlayacak bir deniz yolu olarak görülmelidir.

Türkiye’nin Karadeniz ile ilgili stratejisi sadece askeri alanla sınırlı kalmamalı, bu havza özellikle ekonomik açılım için etkin bir tarzda kullanılmalıdır. Anılan havzayı iç steplere bağlayan su yollarının ekonomik açıdan değerlendirilmesi yapılarak, sınır ötesi deniz ulaşımı konusunda teşvik edici tedbirler alınmalı, bu su yollarında ulaşım elverişli projeler geliştirilmelidir. Osmanlı Devleti’nin son döneminde bile büyük bir ulaşım ağına sahip olan Köstence-Trabzon hattı mümkün olduğu ölçüde Dinyeper, Dinyester, Volga ve Don ırmaklarının çıkış noktaları ile irtibatlandırılmalı, böylelikle Doğu Karadeniz bölgesi, Doğu Avrupa ve Asya steplerini Orta Doğu ve Hint Okyanusuna bağlayacak bir ulaşım hattının merkezi haline getirilmelidir.⁵⁶

Anılan hat üzerinde KEİT devreye sokularak Doğu Asya ekonomik havzasını Doğu ve Orta Avrupa’ya bağlayan en kısa ve ekonomik ulaşım ağı Türkiye üzerinden sağlanmalıdır. Bunun için Karadeniz’in kuzeyindeki ülkelerle ikili ilişkiler geliştirilirken, KEİT daha etkin hale getirilerek Doğu Avrupa-Batı ve Güney Asya bağlantısı güçlendirilmelidir.

Türkiye ile Rusya KEİT’in yeniden canlandırılması bağlamında üye ülkelerde “demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü” gibi kavramları ön plana çıkararak, güvenlik, yasa dışı göç, kaçakçılığın önlenmesi gibi önemli konularda daha yakın, samimi ve ürkek olmayan politikalar izlemeli ve

⁵⁶ http://www.balkanpazar.org/balkanpazarin_yollari.asp, 13.05.2008.

ABD'nin Karadeniz'e çıkma gerekçelerini ortadan kaldıracabilecek adımları süratle hayata geçirmelidir.

ABD; son zamanlarda Türkiye'nin Avrasya, Kafkasya ve Balkanlar'da boy göstermesini arzu etmemektedir. ABD, Türkiye'nin enerji hatları sisteminde aktif olarak yer almasını isterken, enerji kaynaklarının taşımacılığında Türkiye'nin tekele dönüşmesini engelleyerek bu alandaki rolünü sınırlandırmaya çalışmaktadır.

Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya dahil edilmesi Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarını menfi yönde etkilemiş bulunmaktadır. Gürcistan ve Ukrayna'nın değerlendirilen NATO üyelikleri Türkiye'nin Batı'daki rolünü törpüleyecek gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.⁵⁷

Türkiye mevcut üsler, İran'a yakınlığı, enerji yolları üzerinde yer alması ile NATO içinde merkez ülke konumuna gelmiş bulunmaktadır. ABD'nin önümüzdeki dönemde Karadeniz'de bir NATO gücü bulundurmak istemesi durumunda Türkiye'nin tutumu kilit önem taşıyacaktır.

Aynı zamanda Türk Boğazları'nda Montrö'nün öngördüğü çerçeveden sapmadan, Türkiye'nin ticari ve kültürel merkezi olan İstanbul'un güvenliği ile boğazların statüsü arasındaki bağımlılığı göz önünde bulunduracak şekilde Türkiye'nin denetiminin artırılması hayati öneme sahip bulunmaktadır.

Türkiye, kuzey ve kuzeydoğusunda yeni çatışma alanlarına komşu ve ortak olmama konusunda önlemler almalı, dış politikasını buna göre planlamalı ve Karadeniz çevresinin militan bir pozisyona bürünmesini engellemelidir.⁵⁸

Türkiye, Orta Asya ülkelerindeki olası gelişmelerden faydalanabilmeli ve bölgedeki gelişmelere paralel çok yönlü ekonomik ve siyasi işbirliğine dönük uzun vadeli planları hayata geçirmelidir.

57 Igor Muradyan, Regnum Rus Haber Ajansı, 05.04.2007.

58 Ali Külebi, "Karadeniz'de Dengeler Korunmalı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 26.03.2007.

Türkiye enerji projeleri dahil olmak üzere, Karadeniz, Akdeniz ve Hazar Havzası'nı kapsayan yeni projeler üretmeli ve bölgeye yakınlık avantajına sahip İran ve Rusya ile işbirliğine gitmelidir.

Türkiye içinde bulunduğu bölgede güvenliğini sağlayabilmek, bölgesel etkinliğini koruyabilmek, diplomatik ilişkilerini herhangi bir negatif etki olmaksızın sürdürebilmek için sadece kendi menfaatlerini gözetken uzun vadeli, proaktif, çok yönlü ve kararlı bir dış politika geliştirmelidir. Türkiye içinde bulunduğu bölgede kontrolü kaybetmemeli ve kendi inisiyatifi dışında gerçekleştirilecek bir düzenlemenin dışında kalmamalıdır.⁵⁹

Türkiye gelecekte bölgesinde karşılaşacağı yeni oluşumların dışında kalmamak ve Batı dünyası ile ilişkilerini geliştirmek için gerekli olan uzun vadeli politikalarını ve bunlara uygun stratejilerini geliştirmelidir. Ancak sadece Batı dünyasının politikalarını benimsemiş bir anlayışın, orta ve uzun vadede çok kutuplu dünya düzenine geçişte Türkiye için yeterli ve güvenilir olmayacağı değerlendirilmektedir.

Gelecekte oluşması muhtemel çok kutuplu dünya düzeninde, etkin olabileceği kıymetlendirilen Şanghay İşbirliği Örgütü ile iletişim kurmanın, Türk dünyası ile ilişkileri geliştirmenin, bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler içinde olmanın, çıkan fırsatları değerlendirerek bölgede inisiyatifi ele geçirmenin ve dolayısıyla çok yönlü politika uygulamanın faydalı olacağı kıymetlendirilmektedir.

Türkiye'nin ekonomisi ve beşeri potansiyeli, güçlü savunma kapasitesi, uluslar arası çatışmaların önlenmesi ve barışı inşa çabalarına aktif katılımının yanı sıra, farklı kültür ve geleneklere ait seçkin özellikleri birleştiren bir bünyeye sahip olması, kendi bölgesinde ve ötesinde önemli rol oynamasını sağlayacak değerli özelliklerdir. Türkiye, bu önemli katkıyı yapabilmek için yeterli donanıma haiz bir ülkedir ve gelecek nesiller için daha iyi bir dünya oluşturmak amacıyla, dostları ve müttefikleriyle yakın bir biçimde çalışmaya devam etmelidir.

59 Armağan Kuloğlu, "Türkiye Dış Politikada Seçenek Üretmeli", **Cumhuriyet Strateji**, 17.07.2006, S.107, s. 20-21.

Karadeniz'in sunduğu bütün imkan ve kolaylıkların ve sahip olduğu zenginliklerin, Kıyıdaş ülkelerin halklarına ait olduğu şüphesizdir. Kıyıdaş ülkelerin, anılan zenginliğin istifadesinden mahrum bırakılmasına ve bölge dışından gelip bu imkan ve kolaylıklar ile potansiyele ortak olunmasına müsaade etmeyecek ortak proaktif politikalar üretmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.⁶⁰

60 Osman Metin Öztürk, "Karadeniz Havzası'nın Ekonomi Politikası Üzerine", (Erişim) http://www.habusulu.com/60_4.htm, 25.05.2008.

SONUÇ

Tarih boyunca Karadeniz ve onu çevreleyen hinterland tek bir gücün egemenliği altında olmuştur. Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu dönemlerde Karadeniz Bölgesi'nde siyasi istikrarın sağlandığı ve ekonomik gelişmenin de canlandığı görülmektedir.

19'uncu yüzyıldan itibaren Avrupa güçler dengesi paralelinde bölge dışı aktörler Karadeniz'e müdahil olmaya çalışmıştır. Böylece Karadeniz, bölgesel ve küresel güçler arasındaki çok taraflı dengeye dayalı jeopolitik bir mücadeleye sahne olmuştur. Bu dönemde Karadeniz Bölgesi'ndeki stratejik dengeleri etkileme potansiyeline sahip Türk Boğazları'nın statüsü taraflar arasındaki güç dengesini yansıtan bir takım uluslararası antlaşmalara konu olmuştur. Bu antlaşmalardan sonuncusu olan 20 Temmuz 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Boğazlar ve Karadeniz'in bugünkü statüsünü ve dolayısıyla bölgedeki dengeleri belirlemesi itibariyle önem arz etmektedir.

Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Karadeniz gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney istikametindeki güç mücadelelerinin odağında olmasına rağmen dünyanın dikkatini çok az çeken bir bölge olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi ile jeopolitik konumu en fazla değişen bölgelerden birisi olan Karadeniz'in iki blok arasında küresel ideolojik ve askeri yüzleşme alanı olma özelliği sona ermiş, bölge hem iç dinamikleri hem de dış etkenler ile daha hareketli bir coğrafya haline gelmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile bağımsızlıklarını kazanan bölge devletlerinin diğer devletlerle ilişki kurmaya açık hale gelmesi, Hazar Havzası ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının ulaşılabilir hale gelmesine bağlı olarak ortaya çıkan enerji kaynaklarının aktarımı ve arz güvenliği meselesi, 11 Eylül saldırılarının bölgesel güvenlik sorunlarının küresel düzeyde etki yapabileceğini ortaya koyarak güvenlik algılamalarını değiştirmesi, AB ve

NATO'nun bölgeye dönük genişlemesi gibi faktörler Karadeniz Bölgesi'nin yeni bir jeopolitik merkez haline gelmesini ve bölgede çok boyutlu bir dinamizmin yaşanmasını sağlamıştır.

Karadeniz'deki yaşanan bu değişme, bölgenin jeopolitik konumunun güçlenmesi ve aynı zamanda dış politik etkilere de açık hale gelmesine neden olmuştur.

Karadeniz Havzası'nın dünya gündeminin üst sıralarına yerleşmesinin en önemli nedenleri arasında bölgenin sahip ve komşu olduğu enerji kaynakları yer almaktadır. Karadeniz Havzası'nın enerji kaynakları bakımından zengin Hazar Havzası ve Orta Asya'ya komşu olması ve bu bölgelerin enerji kaynaklarının Batı'ya aktarım yollarının söz konusu coğrafya üzerinden geçmesi, Karadeniz'i küresel güçlerin ilgi alanlarından biri haline getirmiştir.

Ortadoğu, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Kafkasya arasında yer alan Karadeniz, kendisini çevreleyen bölgelerden kıyılarına ve bu kıyılardan çevre bölgelere, deniz ve kara yoluyla her yönde erişim imkanı sağlamaktadır. Karadeniz'in arz edilen bu konumu, NATO, AB gibi Batı merkezli kurumlar ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerde yaşanan yoğunluğun da nedenini oluşturmaktadır.

İki kutuplu yapının sona ermesi ile bölge ülkelerinin çoğunun bağımsız dış politika izleme sürecine girmesini müteakip, Batı merkezli kurumlarla bütünleşmek istemeleri ve kendi aralarında da geliştirdikleri ekonomik, politik, askeri ilişkiler bölgenin dinamizminin göstergelerindendir.

Karadeniz Havzası'nda enerji, ticaret, turizm, ulaşım, inşaat, yatırım, bankacılık v.b. alanlarda kapsamlı ekonomik ilişkilerin gelişmeye başlaması ve Doğu Bloğu ülkelerinin kapalı ekonomik modelden serbest piyasa modeline geçişleri bölgede yaşanan dinamizmin ekonomik boyutunu teşkil etmektedir.

Karadeniz Havzası'nda yaşanan bu süreç bölge ülkeleri tarafından ekonomik, politik ve askeri alanlarda işbirliğini amaçlayan bölgesel

oluşumların meydana getirilmesine zemin hazırlamıştır. Karadeniz'e yönelik giderek artan ilgiye paralel olarak bölge ülkeleri arasında karşılıklı ekonomik ilişkilerin arttırılarak, refah seviyesinin yükseltilmesinin amaçlandığı KEİT'in çalışmalarına ilgi gösteren ülke ve uluslararası kuruluşların sayısında da önemli ölçüde artış gözlenmektedir. Etkin ve dinamik bir KEİT; bu ilgiyi üye ülkeler için fırsata dönüştürerek, Karadeniz'in bir barış ve istikrar denizi haline gelmesini sağlarken, siyasi ilişkilere de olumlu katkılarda bulunmaktadır. Bu kapsamda KEİT, bölgedeki anlaşmazlıkların yumuşatılması ve siyasetçilerin birbirleriyle diyaloglarının artırılması için de elverişli bir zemindir. KEİT'in bölgesel, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak için vazgeçilmez bir araç olduğu kadar, üye devletlerin demokrasi deneyimlerinin kuvvetlenmesi için tarihi bir fırsatı da sunduğu değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde müdahale edilebileceği endişesi ile ya da ideolojik disiplin içerisinde, onlarca yıldır baskı altında tutulan bölgesel sorunlar yeni dönemde su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Muhtemel çatışma alanları, uluslararası kamuoyunun dikkatinin bölgeye yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Yeni dönemde organize suçlar, yasadışı göç, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, kara para aklama gibi yeni güvenlik tehditlerinin Karadeniz Bölgesi'nden de kaynaklandığı iddiaları bölgeyi güvenlik boyutu ile de dünya gündemine taşımıştır.

Bölge ülkelerinin, askeri alanda işbirliğini geliştirmek üzere Türkiye liderliğinde hayata geçirilen BLACKSEAFOR, kıyıdaş ülkeler arasında yapıcı danışmalar, iş birliği imkanları ve mevcut mekanizmaları ile bölgesel barış ve istikrarın geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. BLACKSEAFOR, imkânları, Karadeniz'deki kıyı uzunlukları ve kuvvete olan katkıları birbirinden farklı, siyasi geçmişleri de birbirine pek benzemeyen kıyıdaş ülkeleri ortak bir hedef etrafında toplayan, benzersiz bir "eşitler koalisyonu" oluşturmaya çalışmaktadır.

Karadeniz’de güvenlik ve istikrar ortamının tesis ve idame edilmesine katkı sağlamak üzere Türkiye’nin önderliğinde hayata geçirilen bir oluşum olan BLACKSEA HARMONY Harekatının önümüzdeki dönemde diğer bölge ülkelerinin de katılımı ile bölgesel bir nitelik kazanma ihtimali bulunmaktadır. BLACKSEA HARMONY bölgesel güvenliğe yaptığı katkının yanı sıra, uluslararası terörizmin önlenmesine yönelik faaliyetleri açısından küresel güvenliğe de katkı sağlamaktadır. İşbirliği yapmak suretiyle güvenlik ortamının iyileştirilmesi çabası, kıyıdaş ülkeler arasında olabilecek görüş farklılıklarının barışçı yollarla çözülmesine zemin hazırlayacak kapsamlı danışma ve görüşme fırsatları da yaratmaktadır. Bu çerçevede, Karadeniz’de BLACKSEAFOR tarafından temsil edilen güvenlik iş birliğinin, bölgesel çıkarların yanı sıra, küresel barış ve güvenliğin geliştirilmesine de katkıda bulunan bir girişim olduğu değerlendirilmektedir.

GUAM politik hedeflerle ortaya çıkan ve daha sonra ekonomik işbirliği zeminine kayan bir bölgesel örgüt olarak, hedeflenen ekonomik işbirliği seviyesini yakalayamamıştır. GUAM’ın faaliyet konularının çoğunun benzer olması KEİT bünyesinde yürütülen faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir. GUAM’ın Karadeniz Bölgesi’nde istikrar ve güvenliğin sağlanmasına yönelik belirgin bir katkısının bulunmadığı sadece üye ülkeler arasında işbirliğine zemin hazırladığı düşünülmektedir. Üye ülkelerden bazılarının örgütün geleceğine ilişkin düşünceleri belirsizlik arz etmektedir. Bu haliyle GUAM’ın kendi dinamiklerinden ziyade ABD’nin siyasi destek ve himayesi ile ayakta kalan bir örgüt olduğu değerlendirilmektedir.

Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetlerinin hayati ihtiyaçlarının karşılandığı Karadeniz’i “yakın kuşak” olarak algılamakta, uluslararası toplumun söz konusu bölgeyi Rusya’nın nüfuz alanı olarak tanıması gerektiğini ileri sürmekte, Karadeniz ülkelerindeki ihtilaflara müdahale hakkını kendinde görmekte ve bölge ülkelerini hegemonyası altında tutmaya, bölgede yeniden üsler tesis etmeye, bu devletlerde yaşayan Rusların çıkarlarını korumayı üstlenme, ayrıca Rusya’yı güvenli sınırlara kavuşturmayı öngören bir siyaseti

yürütmeye çalışmaktadır. Bu amaçlarına ulaşabilmek için de Karadeniz'e bölge dışı aktörlerin girmesini önlemeye çalışmaktadır.

Rusya, hafızasında derin izler bırakmış olan Karadeniz'e yakın çevre politikası kapsamında yaklaşmaktadır. Ancak ABD'nin Rusya için son derece önemli olan Güney Kafkasya ülkelerindeki askeri ve ekonomik varlığındaki artış, AB ve NATO'nun son genişlemeleri ile Karadeniz'e kıyıdaş oluşu ve bölgeye girme çabaları, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerde yaşanan renkli devrimler Rusya'yı Karadeniz coğrafyasında son derece rahatsız eden gelişmelerdir.

Bunun yanı sıra Karadeniz Bölgesi tarih boyunca Rusya için büyük bir öneme sahip olmuştur. Karadeniz, Rusya'nın sıcak denizlere çıkış noktası olması nedeni ile Çarlık ve Sovyet dönemlerinde izlenen dış politikalarda da jeopolitik önemini korumuştur. Avrasya'nın kuzeyi ile güneyini, doğusu ile batısını bağlayan Karadeniz gerek ulaşım gerekse de jeopolitik, ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan Rusya'nın dikkatini sürekli olarak çekmiştir.

Karadeniz Rusya için doğal bir güvenlik alanıdır. Rusya için Karadeniz kıyılarındaki sıkıntılı coğrafyalar potansiyel tehdit alanlarıdır. Bu nedenle Rusya'nın savunma politikalarının önceliklerinden birisi de Karadeniz'de varlık bulundurmaktır.

Karadeniz ve Türk Boğazları Rusya'yı tarihin her döneminde dünya okyanuslarına bağlamıştır. Bugün de Rus dış ticaretinin yaklaşık yarısı Karadeniz üzerinden yapılmaktadır. Karadeniz ticaret yollarının açık olması, Rusya'da pazar ekonomisinin ve reformların geleceği açısından önem arz etmektedir.

Rusya'nın Karadeniz politikasının bir diğer ayağını ise Hazar Bölgesi'ndeki enerji kaynakları ile bunların nakil yollarını kontrol altında tutmak oluşturmaktadır. Rusya hem kendi doğalgazını ve petrolünü hem de Orta Asya'dan ucuz fiyata aldığı doğalgazı ve petrolü Avrupa'ya satarak ekonomik ve siyasi güç kazanmaktadır. Bu noktada da Rusya, Hazar

kaynaklarını Avrupa'ya taşıyan ve kendisini dışlayan alternatif enerji transit yollarına sıcak bakmamaktadır.

Rusya, NATO ve AB'nin Karadeniz'deki genişlemelerini kendisine yönelik çevreleme politikasının parçası olarak gördüğünden tepkisel bir tavır içine girmektedir. Ancak Rusya, NATO'nun genişlemesini AB'nin izlediği komşuluk politikasına göre daha rahatsız edici bulmaktadır. Çünkü AB'ye göre daha etkin şekilde karar alarak uygulayabilen NATO'nun genişlemesi, ittifakın bölgedeki etkinliğini arttırma amacından kaynaklanmaktadır. Bu durum Rusya'nın manevra kabiliyetini azaltacaktır. AB'nin izlediği komşuluk politikası ise açık bir genişleme perspektifi içermediğinden Rusya manevra kabiliyetinin daha fazla olacağını düşünmektedir. Rusya, Karadeniz ülkelerinin tam üyelik beklentileri karşılanmadığı takdirde kendi etki alanına girmelerini beklemektedir.

Rusya'nın küresel düzeyde ABD'nin etkinliğini kırmak için izlediği strateji ise; uluslararası politikada, istikrarlı, adil, demokratik bir dünya düzeni isteği ile ABD'nin yaptığı stratejik hataları ön plana çıkarmaktır. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi'nin etkinliğinin artırılmasını istemekte ve BM Güvenlik Konseyi'ne veto hakkına sahip yeni, güvenilir daimi üyeler alınması isteği ile Almanya ve Japonya'nın desteğini almayı hedeflemektedir.

ABD'nin temel amacı ise, Karadeniz Bölgesi'ndeki güç dengesini kendi lehine çevirmek ve Rusya'nın bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri etkisini azaltmaktır. Bir diğer amacı ise, SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan devletleri Avrupa-Atlantik bloğuna bağlamaktır. Böylece ABD ve müttefikleri bölgede baskın jeopolitik güç olarak ortaya çıkararak, bölgedeki güç dengesinin Avrupa-Atlantik ittifakı lehine değişmesi sağlanmış olacaktır.

Bölgedeki demokratik gelişmeler ve değişimlerin hızlandırılması Amerikan çıkarlarına uygundur. Bu sayede bölgenin güvenliği ve istikrarı ABD çıkarlarına zarar vermeyecek şekilde korunmuş olacaktır. Bu da Karadeniz'e doğru sınırlarını genişletmeye başlayan AB'nin ve bölgede askeri mevcudiyeti bulunan ABD'nin güvenliğini sağlayacaktır. Bu kapsamda

ABD hegemonyasını kalıcı kılmak için, Amerikan askeri gücünü Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerde üsler elde ederek ve NATO'nun Aktif Çaba Harekatı'nı Karadeniz'e sokarak yerleştirmek istemekte ve Karadeniz'de önümüzdeki yıllarda kendisine rakip olabilecek güçlerin ortaya çıkmasını engellemeye çalışmaktadır.

ABD, çıkarlarını bölgede savunacak kurumsal bir yapıya ihtiyaç duymaktadır. NATO ve AGİT bölgede Amerikan çıkarlarının korunması için enstrüman olarak kullanılabilecektir. Eski Sovyet alanında sınırlı etki araçlarına sahip olduğunu fark eden ABD, Karadeniz'in Batı tarafından kapsanması açısından NATO'nun mükemmel bir araç olduğunu düşünmektedir. Ukrayna, Moldova ve Güney Kafkasya'nın NATO tarafından kapsanması ve bu ülkelere geleceğe yönelik AB üyelik perspektifinin verilmesi yoluyla adı geçen ülkelerin Batılılaştırılması planlanmaktadır.

AB Karadeniz'e yönelik yakın geçmişe kadar bölgesel bir politika geliştirmemiştir. Söz konusu politikanın bugüne kadar oluşmamasının sebebi bu coğrafyanın AB sınırlarına uzak olması ve AB'nin diğer alanlardaki sorunlarla uğraşmak zorunda kalmasıdır. Karadeniz'in jeopolitik öneminin yanında ekonomik fırsatlar sunması ve Avrupa'nın istikrarını sarsabilecek potansiyel güvenlik tehditleri taşıması, Karadeniz'i Avrupa entegrasyonunda değerlendirilmesi gereken bir coğrafya haline getirmiştir.

AB, Karadeniz'e yönelik bölgesel bir yaklaşımdan ziyade bölge ülkeleri ile ayrı ayrı karşılıklı ilişkiler geliştirmeyi tercih etmektedir. KEİT üyelerinden Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın üyesi olduğu AB, Güney Doğu Avrupa'da yer alan ülkeler ve Türkiye ile üyelik görüşmeleri sürdürürken, Güney Kafkasya ve diğer BDT ülkeleri ile "Avrupa Komşuluk Politikası" çerçevesinde görüşmeler yapmakta, Rusya Federasyonu ile ise stratejik işbirliği çerçevesinde ilişki kurmakta ve bölge ülkeleri ile arasındaki bağı arttıracak enerji, ulaştırma ve iletişim alanındaki projelere ağırlık vermektedir.

Türkiye Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz Bölgesi'ne ilişkin aktif bir dış politika anlayışı benimsemiş, bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirerek

karşılıklı işbirliği imkanlarının hayata geçirileceği bölgesel projelerin mimarlığını üstlenmiştir. Bu çerçevede bölgeye yönelik olarak oluşturulan KEİT, BLACKSEAFOR ve BLACKSEA HARMONY oluşumları Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nin önemli bir gücü olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye'nin izlediği politikalar bölgede dengelerin belirlenmesi ve Karadeniz Havzası'nın geleceğinin şekillenmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'ne ilişkin politikasının temelini barışsever ve işbirliğine açık politikalar oluşturmakta, bu kapsamda bölgede istikrarın sağlanması ve bölge ülkeleri arasında karşılıklı işbirliğinin artması yoluyla refahın geliştirilmesi yönünde çaba sarf etmektedir.

Karadeniz Havzası'nda bir güç boşluğu değil, güçler dengesi sistemi hakimdir. Bu coğrafyadaki bölgesel ve bölge dışı aktörler arasındaki denge, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile yazılı ifadesini bulmuştur. Montrö Boğazlar Sözleşmesi Karadeniz'deki güçler dengesinin sembolüdür. Montrö ile oluşturulan rejim, Karadeniz'de gerek bölgesel gerekse küresel aktörler arasındaki rekabetin sonucunda oluşmuş bir denge rejimidir. Taraflardan birinin Karadeniz'deki güçler dengesini kendi lehine değiştirmeye çalışmasının, bölgede oldukça sancılı bir sürecin başlangıcı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu tür bir girişim sonucunda bölgeye hegomonik bir gücün hakim olmasını önlemek için bölgede çıkarları bulunan diğer aktörler devreye girecektir. Bu durumda ise Karadeniz'in sakin yapısı yara alarak bölgenin istikrarı bozulacaktır. Karadeniz Havzası'nda bölgesel ve bölge dışı aktörlerin rasyonel bakış açılarıyla çıkarlarını diplomasi ve müzakere yoluyla uyumlaştırması umut edilmektedir.

Karadeniz'in sunduğu bütün imkan ve kolaylıkların ve sahip olduğu bütün zenginliklerin, kıyıdaş ülkelerin halklarına ait olduğu şüphesizdir. Kıyıdaş ülkeler, bu zenginliğin boşa çıkarılmasına ve bölge dışı aktörlerin bu imkan ve kolaylıklar ile zenginliklerden yararlanmasına müsaade etmemelidirler.

KAYNAKÇA

ACAR, Özgen, “Çırpınırdı Karadeniz, Bakardı Türk’ün Bayrağına”, **Stratejik Analiz**, Nisan 2006, s.56.

ADIBELLİ, Barış, “Büyük Avrasya Projelerinin Yarışı”, **Cumhuriyet Strateji**, 02.10.2006.

AĞACAN, Kamil, “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Der. İdris BAL, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

AKGÜN, “Amerika’nın Yeni Dünya Vizyonu ya da Yaklaşan Küresel Anarşi”, **Stratejik Analiz**, Mayıs 2003, s. 83.

AKLAR, Yılmaz “Küresel Güvenlik Gelişmeleri ve Öngörüler”, **Stratejik Öngörü 2023**, ASAM Yayınları, , Ekim 2006.

ALKAN, Akın, **Karadeniz Güvenliği**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ağustos 2006.

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 1999.

ARİEL, Cohen, “Karadeniz Bölgesinde Amerikan Stratejileri”, **21. Yüzyıl**, Yıl1, S.1, Ocak-Şubat-Mart 2007, s.189-208.

ASLANLI, Araz “Ermenistan Ulusal Güvenlik Stratejisi Açıklandı: Türkiye, Tehdit”, **Cumhuriyet Strateji**, 20 Mart 2006, S.90, s.17.

AYDIN, Mustafa, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 2006.

AYMAN, Gülden, **Güç, Tehdit ve İttifaklar**, SAEMK, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001.

BARNETT, Thomas, **Pentagon'un Yeni Haritası**, Çev. Volkan YALÇINTOKLU, İstanbul, 1001 Kitap, Nisan 2006.

BAYAT, Mert, **Milli Güç ve Devlet**, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul, 1986.

BAYÜLKEN, Ümit Haluk, "Turkey's Geopolitical Interests in The Black Sea and Central Asia", **Insight Turkey**, April-June 2000, s.77.

BEYRLE, John, "The United States and Black Sea Security", **Strengthening Black Sea Maritime Security**, 2005, s. 166.

BORDACHEV, Timofei V. "Strategy and Strategies", Arkady Moshes (Ed.), **Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union**, Carnegie Moscow Center Report, 2003.

BRZESİNSKİ, Zbigniew, **Tercih**, Çev. Cem Küçük, Ankara, İnkilap Yayınları, 2004.

BUTTANRI, Bilge, **Bölgesel Güç Karadeniz**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Şubat 2004.

CABBARLI, Hatem, "Karadeniz Ekseninde Siyasi Örgüt: GUUAM", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin ÖZTÜRK-Yalçın SARIKAYA, Ankara, Platin, 2005.

CAFERSOY, Nazım, “Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri”, **Avrasya Dosyası**, İlkbahar 2001, C.7, S.1, s.289-295.

CİCİOĞLU, Filiz, “Azerbaycan-Ermenistan Çatışması: Kafkasya’da Bitmeyen Mücadele”, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Der. Kemal İNAT, Burhanettin

COHEN, Ariel, “US Strategic Perspectives within The Black Sea Region”, s.3-4.

CORNELL, Svante E., Niklas NİLSSON, “Daha Yakın Bir Güneydoğu Komşuluğu: Geniş Karadeniz Bölgesi ve Avrupa Güvenliği”, **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 141-168.

ÇAKAR, Nezihi, **1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye’nin Vizyonu**, Ankara, Ocak 1999, s. 2-6.

ÇINAR, Hasibe, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği**, Ankara, DPT Yayınları, Ocak 1995.

DAĞI, Zeynep, “Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara, Seçin Yayınevi, 2002.

DARENDE, Daver. “Yeni Düşman Arayışı”, **Cumhuriyet Strateji**, 28.04.2008.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, Kasım 2003.

DEMİR, Ali Faik, **Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya**, Bağlam Araştırma Dizisi, Haziran 2003.

Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye, SİSAV Yayınları, 2000.

ESLEN, Nejat. "Türk-ABD İlişkilerinin Çelişkili Mantığı", **Cumhuriyet**, 13 Kasım 2006, S.124, s.20.

Foreign Policy Council, "Russia's Foreign Policy Alternatives", **International Affairs** (Moscow), Feb. 1993, s.14-16.

GOLTZ, Thomas, "Letter From Euroasia: The Hidden Russian Hand", **Foreign Policy**, No: 92, Fall 1993 (USA), s.92-115

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitapevi, 1996.

GRABBE, Heather, "The Black Sea Region, What Would an Ambitious EU Policy Consist of?", **Center For European Reform**, February 2004.

GÜNEL, Kamil, **Coğrafyanın Siyasal Gücü**, Ankara, Çantay Kitapevi, 2002.

GÜNEY ATEŞOĞLU, Nurşin, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı", **Türkiye'nin Komşuları**, Der. Mustafa TÜRKEŞ, İlhan UZGEL, İmge Kitapevi, Ankara, Şubat 2002.

GÜRER, Mahmut "1949'dan 2008'e NATO Nereden Nereye?", **Cumhuriyet Strateji**, 10.04.2008.

HACISALİHOĞLU, Yaşar, **Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye**, 2001.

HILL, Ronald J., "Moldova Votes Backwards: The 2001 Parliamentary Election", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, C.17, S.4, Aralık 2001.

İLHAN, Suat, “Jeopolitik Kavramlar ve Unsurları”, **Avrasya Dosyası**, Kış 2002, Sayı 4, s. 318-322.

KALAFAT Yaşar, ASLANLI Araz, “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Der. İdris BAL, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ocak 2004, s. 365-396.

KAMALOV, İlyas, “Bağımsızlıktan Özgürlüğe Ukrayna”, **Stratejik Analiz**, Mart 2005, Cilt 5, Sayı 59.

KANBOLAT, Hasan, “Türkiye Karadeniz’e, Rusya Federasyonu Akdeniz’e”, **Stratejik Analiz**, Ekim 2007.

KANBOLAT, Hasan, “Türkiye Karadeniz’de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor.”, **Avrasya Dosyası**, 2007, Cilt 13 Sayı 1.

KANBOLAT, Hasan, ECE, Jale Nur, Nilüfer AKTEN, Necmettin “Karadeniz’in Değişen Jeopolitiği Çerçevesinde 71. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi”, **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1.

KEKEVİ, Serkan, **Batının Çöküşü ve Türk Dış Politikası**, İstanbul, IQ Yayınları, Aralık 2004.

KESGİN, Serdar, “NATO ve Karadeniz”, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin ÖZTÜRK, Yalçın SARIKAYA, Platin Yayınları, Ankara, 2005.

KILIÇ, YAŞIN Gözde, “Karadeniz Planları”, **Cumhuriyet Strateji**, 05 Aralık 2005, s.12.

KING, Charles, "Is The Black Sea A Region: Cooperation and Security Building", **The Black Sea Region**, Ed.by Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, London, East-West Institute, 2004, s.13-26.

KISSINGER, Henry, **Diplomasi**, Çev. İbrahim KURT, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, Mart 2000.

KONA, Gamze, Ortadoğu, **Orta Asya ve Kesişen Yollar**, İstanbul, IQ Yayınları, Ekim 2003.

KOVALSKY, Nikolai, "Russia and the Black Sea Realities", **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, Ed. by Tunç Aybak, I.B. Tauris, London 2001, s. 163-164.

KULOĞLU, Armağan, " NATO'nun Doğu'ya Doğru Genişlemesi, Değişen NATO ve Bu Değişimde Enerjinin Rolü", **Stratejik Analiz**, Ekim 2004..

KULOĞLU, Armağan. "Türkiye Dış Politikasında Seçenek Üretmeli", **Cumhuriyet Strateji**, 17.07.2007.

KULOĞLU, Armağan "ABD, Karadeniz Politikalarını Erteledi", **Cumhuriyet Strateji**, S.105, s.14, 3 Temmuz 2006.

KULOĞLU, Armağan "Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler, Irak Krizi ve Bölgesel İstikrar Arayışları", **Stratejik Analiz**, Aralık 2003.

KURUMAHMUT, Ali, "Montrö Sözleşmesi'nin Karadeniz Deniz Güvenliğine Etkileri", **Karadeniz Deniz Güvenliği Sempozyumu**, SAREM, 26.06.2006.

KUTLUK, Deniz, **Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları: Çevresel Tehdit**, İstanbul, TÜDAV Yayınları No:16, 2003.

KÜÇÜKÇAYIR, İbrahim, “Karadeniz Bölgesinde 21 nci Yüzyılda Savunma ve Ekonomik İşbirliğinin Yeni Parametreleri Neler Olabilir?”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 02 Nisan 2002.

KÜLEBİ, Ali. “Avrasya’da Stratejik Mücadele”, **Cumhuriyet Strateji**, 29.05.2006.

KÜLEBİ, Ali .“Karadeniz’de Dengeler Korunmalı”, **Cumhuriyet Strateji**, 26.03.2007.

LEFEBVRE, Stephane, “Bulgaria’s Foreign Relations in the Post-Communist Era: A General Overview and Assessment”, **East European Quarterly**, C.28, Ocak 1995, s.454-455.

LÜTEM, Ömer, **Balkan Diplomasisi**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.

MACKINDER, H. “The Geographical Pivot of History”, **Geographcial Journal**, No: 23, Nisan2004, s. 434.

MOSHES, Arkady, Littoral States and Region Building Around The Black Sea, **The Black Sea Region**, Ed.by Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, London, East-West Institute, 2004, s.61-85.

NATO El Kitabı, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001.

“NATO’nun Ukrayna ile Ortaklığı”, **NATO El Kitabı**, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001, s.84-88.

NOSENKO, Tatiana, "Emerging Security Environment in the Black Sea Region", **Mediterranean Quarterly**, Fall 1993, ss. 55-59.

ORAN, Baskın, (Ed.), **Türk Dış Politikası**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları 2002.

OĞAN, Sinan, “2004 Yılı Türk Dış Politikasında Rusya-Ukrayna Bölgesi ve 2005 Yılı Beklentileri”, **Stratejik Analiz**, Aralık 2004, Cilt 5, Sayı 56, s. 31.

OĞAN, Sinan “Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz”, **2023 Dergisi**, 15 Mayıs 2006, S.61, s. 9.

ÖZCAN, Gencer ve Şule KUT, **En Uzun On Yıl**, İstanbul, Boyut Kitapları, 1998.

ÖZTÜRK, Bayram “Montrö Boğazlar Sözleşmesi Tartışmaları-I”, **Cumhuriyet Strateji**, 31 Mart 2006.

ÖZTÜRK, Bayram, “Montrö Boğazlar Sözleşmesi Tartışmaları-II”, **Cumhuriyet Strateji**, 1 Nisan 2006.

ÖZTÜRK, Osman Metin, **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, Ankara, ASAM, 2001.

ÖZTÜRK, Osman Metin, “Karadeniz’in Güncel Jeopolitiği: Bölgesel Dengeler, Terörizm ve Türkiye”, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin ÖZTÜRK-Yalçın SARIKAYA, Platin Yayınları, Ankara 2005.

ÖZÜ, Aydın, “The Black Sea As An Energy Transit Corridor”, **Insight Turkey**

PAMİR, Necdet, **Orta Asya ve Kafkasya’da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Rolü**, Türk Dış Politikası, Der. İdris BAL, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

PAMİR, Necdet, “Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı”, **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s.254.

PAVLİUK, Olaksandr, “GUUAM: The Maturing of a Political Grouping into Economic Cooperation”, **Building Security in The New States of Euroasia**, R. Dwan and O. Pavliuk (Ed. by), New York, East West Institute, 2000.

PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Ankara, İkinci Kitap, 1999.

Perepelytsya, Hryhoriy, “Military and Naval Balance in the Black Sea Region”, **The Black Sea Region : Cooperation and Security Building**, ed. by Oleksandr Pavliuk and Ivanna Klympush-Tsintsadze, 2004.

SANBERK, Özdem, “Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm İçin İşbirliği”, **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1, s. 61.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitapevi, 2003.

SARIKAYA, Yalçın, **Rusya Federasyonu’nun Gürcistan Politikası**, Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz, Der. Osman Metin ÖZTÜRK, Yalçın SARIKAYA, Platin, Ankara, 2005.

SİMON, Jeffrey, “Blacksea Regional Security Cooperation Building Bridges and Barriers”, **Next Steps In Forging AEuroatlantic Strategy For The Wider Black Sea**, Ed.Ronald Asmus, German Marshall Fund, 2006, s.83-100.

SOMUNCUOĞLU, Anar “AB’nin Enerji Arayışı”, **Cumhuriyet Strateji**, S.135, s.8, 29 Ocak 2007.

SOMUNCUOĞLU, Anar, “AB’den Avrasya’ya Yumuşak Yaklaşım”, **Cumhuriyet Strateji**, S. 137, s. 8, 12 Şubat 2007.

SOMUNCUOĞLU, Anar, “Moldova’da Sessiz Devrim”, **Turuncu Devrimler**, Der. Sinan OGAN, İstanbul, Bir Harf Yayınları, 2006.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000.

TALAS, Ertan, “Bulgaristan’ın Karadeniz Politikası”, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, Der. Osman Metin ÖZTÜRK, Yalçın SARIKAYA, Ankara, Platin Yayınları, 2005.

TANRISEVER, Oktay, “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası”, **Türkiye’nin Komşuları**, Der. Mustafa TÜRKEŞ, İlhan UZGEL, Ankara, İmge Kitapevi, 2002.

TANRISEVER, Oktay Fırat, “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Karadeniz Politikası”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 13, Sayı 1.

TANSUĞ, Bleda, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 7, Sayı 1, İlkbahar 2001, S.494.

TARAKÇI, Nejat, “Karadeniz’de Kara Bulutlar”, **Cumhuriyet Strateji**, 20.03.2006.

TARAKÇI, Nejat, “AB Jeopolitik Mücadeleyi Yitiriyor.”, **Cumhuriyet Strateji**, 18 Eylül 2006, S.116.

TAŞDEMİR, Hakan, “Kafkasya’daki Güvenlik Sorunları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Seçkin Yayınevi, Nisan 2002.

TAYYAR, Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.

TSİNTSADZE, Ivanna, “Cooperative Efforts in The Black Sea Region”, **The Black Sea Region**, Ed.Olaksandre Pavliuk, 2004, s.27-60.

TÜRBEDAR, Erhan “Karadeniz’de Değişen Dinamikler: Bulgaristan ve Romanya’nın Rollerini”, **Avrasya Dosyası**, C.13, S.1.

UYSAL, Bülent. “SSCB’nin Dağılmasından Sonra Türkiye İle Rusya Federasyonu İlişkilerinin Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, Şubat 2006.

VANK, M. Deniz, **Boğazların Hukuki Rejimi ve Türk Boğazları**, Ankara, US-A Yayıncılık. 1998.

VELİEV, Cavid “Azerbaycan’ın Enerji Atağı”, **Cumhuriyet Strateji**, 27 Kasım 2006, S.126.

VELİEV, Cavid, “Genişletilmiş Karadeniz Projesi”, **Cumhuriyet Strateji**, S.150, s.17, 14 Mayıs 2007.

VİTALY, Zhurkin V., “NATO’s Regional Activism”, Ed. by Nicolai A. Kovalsky, **Russia: The Mediterranean and the Black Sea**, Russian Academy of Sciences Institute of Europe Council for the Mediterranean and the Black Sea Studies, Moscow, 1996, s. 29.

YANAR, Savaş, **Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç: Kafkasya**, İstanbul, IQ Yayınları, Ağustos 2002.

YENİGÜN, Cüneyt, BOLAT, Mehmet Ali “Gürcistan: Kaf Dağı’nın Ardındaki Çatışma”, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Der. İdris BAL, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Nisan 2004.

ZBİGNIEW, Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev. Ertuğrul DİKBAŞ, Ergun KOCABIYIK, İstanbul, Sabah Kitapları, Mayıs 1998.

ADAMS, Barry, “NATO’nun Ortaklarını Geleceğe Taşımak”, (Erişim), <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/book.html>, 21.04.2008.

AĞACAN, Kamil, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği İstanbul Zirvesi”, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=4&ID=1680>, 04.11.2007.

APAKAN, Ertuğrul, “Turkey’s Approach to The Black Sea Region and to The Organization of The Black Sea Economic Cooperation”, www.mfa.gov.tr, 12.04.2008.

ASLANLI, Araz, “Eski Sovyet Coğrafyası Yeni ABD Coğrafyası mı Oluyor?”, http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=172&Itemid=37, 11.04.2008.

http://www.balkanpazar.org/balkanpazarin_yollari.asp

BAZOĞLU, Sezer Duygu, “The Changing Strategic Situation in the Black Sea”, http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/03_jb00_26.pdf, 03.12.2007.

BENNETT, Christopher, “Etkili Ortaklıklar”, **NATO Dergisi**, Sonbahar 2003, (Erişim) <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/turkish/art1.html>, 12.06.2006.

BOZKUŞ DEVECİ, Yıldız, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Ermenistan”, ASAM,(Erişim),<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1684&kat1=44&kat2=>, 23.04.2008.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, 20.04.2008.

ERTAN, Fikret, “10. Yılında GUAM”, <http://212.175.40.131/yazar.do?yazino=555429>, 11.04.2008.

ERTAN,Fikret,“GUUAMCanlanıyor...”, <http://www.turkrus.com/content/view/217/126/>, 11.04.2008.

Geography, (Erişim) <http://www.ocean.udel.edu/blacksea/geography>, 11.01.2008.

GÜRÜZÜMCÜ, Sabri, “Bulgaristan’ın Enerji Atağı”, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=905, 21.04.2008.

JAPARIDZE, Tedo, “BSEC: A Road Map To Relevance”, [www.harvard-bssp.org/bssp/publications/114 - 41k](http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications/114-41k), 12.12.2007.

KAMALOV, İlyas, “GUUAM Bir U’sunu Kaybetti.”, [asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=580&kat1=&kat2=1 - 29k](http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=580&kat1=&kat2=1-29k), 11.04.2008.

KAMALOV, İlyas, “Rusya’nın Enerji Politikasının Gölgesinde Geçen KEİ Zirvesi”, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?kat1=60&ID=1678>, 04.11.2007.

KANBOLAT, Hasan, KEİ Yeniden Yapılandırılıyor,(Erişim)
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=1229&kat1=&kat2=2>, 10 Kasım 2006.

KASIM, Kamer, “Ermenistan’ın Dış Politikası ve Ter - Petrosyan Ve Koçaryan Dönemleri Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler”, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü,(Erişim),<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=YayinIcerik&IcerikNo=94>, 23.04.2008.

KARAKAYA, Dilek, ,“Karadeniz’in Güvenliğini Kim Sağlayacak?”,
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1>, 01.03.2007

KIRAÇ, Gürol, “Kerimov Bush’a Rest mi Çekti?”,
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=223&sayfa=49>, 11.04.2008.

KIRAÇ, Gürol, “Rusya’ya karşı GUAM”,
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=957&sayfa=14>, 12.04.2008.

KOHEN, Sami, “Soğuk Savaş’a Dönüş mü?”,
<http://www.milliyet.com/2006/05/09/yazar/kohen.html>, 09.09.2007.

KOHEN, Sami, “ABD’nin Yeni Askeri Stratejisi”,
<http://www.milliyet.com/2004/08/18/yazar/kohen.html>, 09.09.2007.

KUMEL, Ömer Aytek, “Kuzey Kafkasya ve Hinterlandı: Karadeniz, İç Asya, Balkanlar,Ortadoğu”,(Erişim),http://www.bkd.org.tr/analiz/yedi_yildiz/kuzeykafkasya_ve_hinterlandi.asp, 15.02.2005.

KUNT AKIN, Ebru, “Yeni Ufuklara Yelken Açmak”,
<http://www.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/bulten/karadenizbulteni004.pdf>,
 26.04.2008.

LAÇİNER, Sedat, “Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler 1991-2002,” **TurkishWeekly**,
<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=131>.

MURADYAN, Igor Regnum, Ru Haber Ajansı, 05.05.2007.

OĞAN, Sinan, “Putin’in 3.Türkiye Ziyareti ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Toplantısı”, <http://www.turksam.org/tr/a1309.html>, 10.04.2008.

OĞAN, Sinan, “Türkiye By-pass Edildi: Boru Hatları Mücadelesini Yunan-Bulgar İttifakı kazandı”, <http://www.turksam.org/tr/a1046.html>, 21.04.2008.

ÖZTÜRK Metin Osman, “Karadeniz ve Sırplar”, <http://www.mudafaai-hukuk.com.tr/test/okuyucu/osmanmetin.htm>, 25.05.2008.

ÖZTÜRK, Metin Osman “Karadeniz Havzası’nın Ekonomi Politikası Üzerine”, http://www.habusulu.com/60_4.htm, 25.05.2008.

“Priorities of Romania’s Foreign Policy in 2007”,
www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=11639&idlnk=1&cat=3, 05.05.2008.

Romanya Ülke Bilgi Dosyası, (erişimi)
http://www.gnkur.tsk/istihbarat_bsk/balkanlar/romanya_b_n.doc, 14.02.2005.

Romanya Ülke Bülteni, Mayıs 2003, DEİK, (erişim)
<http://www.deik.org.tr/bultenler/200359113544romanya-mayis03.pdf>,
 23.01.2005.

SANBERK, Özdem-SUNGAR, Murat, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği veya Barış Mantiğı”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=223192>,
 12.04.2008.

SOMUNCUOĞLU, Anar “Enerji Güvenliği ve AB’nin Avrasya Açılımı”, TUSAM, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=824&sayfa=21>, 27.04.2008.

World Oil Transit Chokepoints Country Analysis Brief, www.eia.doe.gov, 03.05.2008.

VELİEV, Cavid, “Kendini Yalnızlaştıran Ülke Ermenistan”, <http://www.eraren.org/index.php?Page=GBultenDetay&BultenNo=11763&Lisan=tr>, 30.05.2008.

YAPICI, Utku, Moldova’da Yükselen Rus Etkisi, <http://avrasyapolitika.blogspot.com/2007/02/moldovada-yukselen-rus-etkisi-utku.html>, 18.04.2008.

YORDANOV, Ivan, New NATO Membership-Thoughts on the Role of NATO/PfP in the Black Sea, Ocak 2004, <http://www.harvard-bssp.org/static/files/28/bulletin.pdf>.

<http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/4392.html>.

<http://www.dpt.gov.tr/dei/kei/kei.htm>.

<http://www.dzkk.tsk.mil.tr>

www.mfa.gov.tr.

<http://www.tumgazeteler.com/?a=2184074>, 04.01.2008.

<http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=721>, 08.04.2008

AKTAN, Gündüz, “Karadeniz, Karadeniz”, **Radikal Gazetesi**, 18 Mart 2006.

BİRAND, Mehmet Ali, “Biz Kurduk, Sonra Unuttuk”, **Posta Gazetesi**, 26 Haziran 2007.

Kommersant Gazetesi, 02.06.2006.

Milli Gazete, 01.02.2007.

Milliyet Gazetesi, 09.09.2007.

Regnum Haber Ajansı.

T.C. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 30.05.2008.

ÖZET

ÇÖRTEN, Burcu. Güncel Uluslararası Politikada Karadeniz'in Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Soğuk Savaş süresince iki kutuplu uluslararası sistemin sınır alanlarından birini oluşturan Karadeniz, küresel ve bölgesel aktörlerin politikalarında sahip olduğu jeopolitik ve jeoekonomik potansiyelin çok gerisinde bir öneme sahip olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi, bölge açısından uluslararası arenada yaklaşık 45 yıl süren göz ardı edilme döneminin sona ermesi ve bölgenin tarihin çeşitli dönemlerinde olduğu gibi yeniden önemli bir kültür ve ticaret merkezi olarak sahneye çıkması açısından dönüm noktası olmuştur.

Soğuk Savaşın ardından başlayan yeni dönemde demir perdenin ortadan kalkmasına paralel olarak bölgede kendi çıkarları doğrultusunda politika izleme özgürlüğüne kavuşan birçok bağımsız aktör ortaya çıkmıştır. Yeni dönemde bölge ülkelerinin birbirleri ve uluslararası kurumlarla ekonomik, politik, askeri, kültürel v.b. ilişkilerin yoğunlaştığı gözlenmektedir. Karadeniz yeni dönemde sahip olduğu jeostratejik önem paralelinde uluslararası kamuoyunun önemli gündem maddelerinden biri haline gelirken, küresel ve bölgesel aktörlerin mücadele zemini olmuştur. Önümüzdeki dönemde bölgenin geleceği, kendi doğal dinamiklerinin yanı sıra, bölgesel ve küresel aktörler arasındaki mücadelenin parametrelerine bağlı olarak şekillenecektir. Vurgulanması gereken unsur, Karadeniz'de bir "güç boşluğu" değil "güçler dengesi" sisteminin var olduğudur. Karadeniz'deki bölgesel ve bölge dışı güçlerin asırlar boyu süren rekabeti neticesinde ortaya çıkan bu denge, yazılı ifadesini Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile bulmuştur. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türk Boğazları ile Karadeniz'in hukuki statüsünü belirleyen bir uluslararası antlaşma olmanın ötesinde Karadeniz'deki güçler dengesinin sembolüdür.

Önümüzdeki dönemde bölgede çıkarları bulunan aktörlerden birinin Karadeniz'deki güçler dengesini kendi lehine değiştirmeye yönelik bir

girişimde bulunmasının, güçler dengesi prensibi çerçevesinde hegemonik bir gücün oluşmasını engellemek üzere diğer aktörlerin de devreye girmesine yol açacağı ve bölgede sancılı bir süreç yaşanmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler

- 1. Karadeniz**
- 2. Soğuk Savaş**
- 3. Enerji**
- 4. Güç Dengesi**
- 5. Türkiye**

ABSTRACT

ÇÖRTEN, Burcu. The Black Sea in the Frame of Contemporary International Politics, Thesis of Master, Ankara, 2008.

The Black Sea region which has been a frontier during the bi-polar international system, was given little importance in foreign politics of regional and global actors comparing to its geopolitical and geoeconomic potential. The end of Cold War was a turning point in respects of ending the neglecting period of the region in international level and emerging of the region as a significant cultural and commercial center as it had been several times in history.

In this new era, due to disappearance of the iron screen, many actors who gained their independence to follow politics in path of their national interest emerged in the region. This new era also has been a ground to the intensive political, economical, military and cultural relations of the region states with each other and international institutions.

In this process The Black Sea region has been one of the most important issues on international agenda in the wake of its geostrategical importance and has been a geopolitical battle ground among regional and non-regional powers. The future of the region in the forthcoming period will be formed depending on its natural dynamics in addition to the parameters here is that there is no power vacuum in the region, but a balance of power. This balance which is the consequence of the competition among the regional and non regional powers that took place for centuries, found its transcript form in Montreux Convention. In this respect, Montreux Convention is not only an international convention determining the statute of the Turkish Straits and Black Sea, but also a symbol of the balance of power in the Black Sea region.

With this comprehension in mind, it is believed that any action from the actors aiming to change the balance to get advantage in the Black Sea

Region, will get other actors to involve in the situation in order to prevent emergence of a hegemonic power in the region and this kind of a development will be the Messenger of a bitter process in The Black Sea region.

Key Words

- 1. Black Sea**
- 2. Cold war**
- 3. Energy**
- 4. Balance of Power**
- 5. Turkey**